

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

---

**PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES**



**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**<<ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ>>**

Δεύτερη Γενιά μεταναστευτικής καταγωγής, κοινωνικές ταυτότητες και  
κοινωνικός έλεγχος:  
Η περίπτωση των «Αφροελλήνων».

**ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

**ΓΚΡΕΪΣ -ΤΣΙΜΕΛΑ-ΕΖΕ ΝΟΥΟΚΕ**

**ΑΘΗΝΑ 2021**

Τριμελής Επιτροπή

Σοφία Βιδάλη ( Επιβλέπουσα), Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Ανδρέας Νοταράς, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Αλίκη Αγγελίδου, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου



Copyright © Γκρέις Τ. Νουόκε, 2021

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν την χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς την συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων της συγγραφέως.

*“I am not African because I was  
born in Africa but because Africa was born in me.”*

*— Kwame Nkrumah*

*Δεν είμαι Αφρικανός επειδή γεννήθηκα στην Αφρική αλλά επειδή η Αφρική γεννήθηκε σε εμένα.*

*— Κβάμε Νκρούμαχ*

## Ευχαριστίες

Θα ήθελα αρχικά να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές του ΠΜΣ για τις γνώσεις που μου πρόσφεραν και τα ερεθίσματα που μου καλλιέργησαν κατά την διάρκεια αυτών των δυο ετών, και ιδιαίτερα, την κυρία Σοφία Βιδάλη, την κυρία Αλίκη Αγγελίδου, τον κύριο Γεώργιο Τσιμουρή και τον κύριο Ανδρέα Νοταρά, για τις συμβουλές και την καθοδήγηση μέχρι να καταλήξω στο παρόν θέμα και να ακολουθήσω τη σωστή μεθοδολογία.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά και την κυρία Σοφία Χανδακά, για τις συμβουλές και διορθώσεις που μου πρότεινε για το περιεχόμενο και την επιμέλεια του κειμένου και τον κύριο Γρηγόρη Τασούλα, για την βοήθεια στην απομαγνητοφώνηση ορισμένων συνεντεύξεων. Επίσης οφείλω να ευχαριστήσω τους συνομιλητές μου, για την προθυμία τους και την εμπιστοσύνη που μου έδειξαν ώστε να μοιραστούν μαζί μου πράγματα για τους σκοπούς της έρευνας.

Είμαι ευγνώμων για τον χρόνο που διέθεσαν η Χριστίνα Μήλιου Θεοχαράκη, η Νατάσα Μάρτιν, η Ιωάννα Χαραλάμπους και ο Θάνος Ζέρης, για να διαβάσουν την εργασία και να προτείνουν διορθώσεις όταν βρισκόταν στα τελικά της στάδια. Επίσης, η συνεργασία με την ομάδα Documatism και συγκεκριμένα τον κύριο Μενέλαο Καραμαγγιώλη, στα πλαίσια του έργου, *the AfroGreeks*, ήταν από τις πιο καρποφόρες συνεργασίες που θα μπορούσα να είχα κάνει, διότι μέσω των πολύωρων συζητήσεων και την εξέταση θεμάτων σχετικά με την αφροελληνική κοινότητα, κατανόησα ακόμα καλύτερα τη σημασία της παρούσας έρευνας.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους συμφοιτητές μου, αλλά κυρίως τον Δαμιανό Βογανάτση, την Χριστίνα Μπάτρα, την Αναστασία Καραγιάννη και την Χριστίνα Λορέντζου, για την επισήμανση σε λεπτομέρειες και την βοήθεια κατά κύριο λόγο τον τελευταίο μήνα πριν την παράδοση, όπου όλοι αγωνιούσαμε να ολοκληρώσουμε την συγγραφή και να καταθέσουμε με επιτυχία. Η συγγραφή της διπλωματικής εργασίας, ήταν μια πρόκληση εν μέσω πανδημίας και νιώθω ευλογημένη που είχα δίπλα μου την οικογένεια, τους στενούς μου φίλους και τον σύντροφο μου, οι οποίοι με στήριζαν μέχρι την ολοκλήρωσή της.

## Περίληψη

Αφετηρία της παρούσης διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση του θέματος της διαμόρφωσης της ταυτότητας της Δεύτερης Γενιάς Ελλήνων αφρικανικής καταγωγής, η οποία γίνεται πλέον αντιληπτή στην ελληνική κοινωνία και υιοθετεί τον όρο «Αφροέλληνες», όρος που αποκτά μια νέα δυναμική η οποία ακόμα ερευνάται. Στο πρώτο κεφάλαιο, κάνοντας μια ιστορική αναδρομή εντοπισμού της περιόδου που ξεκίνησαν οι πρώτες μεταναστευτικές αφίξεις στην Ελλάδα, εστιάζω στους μεταναστευτικούς πληθυσμούς με καταγωγή από την Νιγηρία. Στη συνέχεια, καταγράφοντας το πώς διαμορφώθηκε η μεταναστευτική πολιτική της χώρας και τη δυσκολία του κράτους να διαχειριστεί την κατάσταση, εισάγεται το θέμα της εμφάνισης της Δεύτερης Γενιάς και του νομικού κενού για την περίπτωση της. Στα επόμενα κεφάλαια, συνομιλώντας με νέους Δεύτερης Γενιάς αφρικανικής καταγωγής, μέσω των εμπειριών τους, του αισθήματος του «ανήκειν» ή όχι που τρέφουν, και την επιρροή της διαμόρφωσης του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας στη ζωή τους εν γένει, αναδιπλώνεται το τί σημαίνει για τους ίδιους ο όρος «Αφροέλληνας/ίδα» και το γιατί επιλέγουν ή αρνούνται να τον υιοθετήσουν.

*Λέξεις- κλειδιά:*

*Μετανάστευση, Δεύτερη Γενιά, Ταυτότητες, Αφρικανική Διασπορά, Ιθαγένεια, Αφροέλληνες.*

**Second generation immigrants, social identities and social control: The case of the  
"AfroGreeks"**

**Grace Chimela Eze Nwoke**

**Abstract**

The starting point of this dissertation is investigating the formation of the identity of the second generation Greeks of African descent, which is now becoming visible in the Greek society and who now identify themselves with the term "Afro-Greeks", a term that acquires a new dynamic which is still being researched. In the first chapter, taking a historical look back to the period when the first migratory arrivals in Greece began, I focus on the migrant populations originating from Nigeria. Then, recording how the country's immigration policy was shaped and the difficulty of the Greek State to manage the situation, revealed the legal gap regarding the legalization of the Second Generation. In the following chapters, conversing with Second Generation youth of African descent, the use of the term "Afro-Greek" unfolds. And the choice of some to adopt or refuse the use of the term is explored through the lens of their experiences, the feeling of belonging or not that they nurture, and the influence of the formation of the citizenship policy followed by the government.

*Keywords:*

*Migration, Second Generation, Identities, African Diaspora, Nationality, Afrogreeks.*

## Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	4
Περίληψη.....	5
Abstract.....	6
Εισαγωγή.....	8
Μεθοδολογικές κατευθύνσεις.....	11
Κεφάλαιο 1ο Η μετανάστευση στην Ελλάδα, μια ιστορική αναδρομή.....	12
1.1 Μετανάστευση.....	12
1.2 Οι πρώτες μεγάλες αφίξεις μεταναστών στην Ελλάδα και οι λόγοι εμφάνισης τους.....	13
1.3 Οι μετανάστες με καταγωγή από την Νιγηρία.....	15
1.4 Διαδικασία νομιμοποίησης και ένταξης μεταναστών.....	18
Κεφάλαιο 2ο :Η Δεύτερη Γενιά μεταναστευτικής καταγωγής από την Αφρική στην Ελλάδα.....	22
2.1 Ποια είναι η Δεύτερη Γενιά.....	22
2.2 Ποιος είναι Έλληνας πολίτης.....	25
2.3 Σταδιακή διαμόρφωση του κώδικα ιθαγένειας.....	29
Κεφάλαιο 3ο Τι σημαίνει να είσαι νέος/νέα δεύτερης γενιάς μεταναστευτικής καταγωγής από την Αφρική, στην Αθήνα σήμερα.....	34
3.1 Φαινότυπος και το αίσθημα του «ανήκειν».....	34
3.2 Πως διαμορφώνεται η ταυτότητα μέσω της σχέσης με το ποινικό/σωφρονιστικό σύστημα.....	44
3.2.1 Ο ρόλος της εγκληματολογίας.....	44
3.2.2 Η διαμόρφωση της ταυτότητας και το ποινικό/σωφρονιστικό σύστημα.....	47
Κεφάλαιο 4ο Η διπλή ταυτότητα των νέων αφρικανικής καταγωγής και ο όρος «Αφροέλληνας/ίδα»..	51
4.1 Η διπλή ταυτότητα των νέων αφρικανικής καταγωγής.....	51
4.3 Ο όρος «Αφροέλληνας/ίδα».....	59
Συμπεράσματα.....	66
Επίλογος.....	68
Πηγές-Βιβλιογραφία.....	70
Παράρτημα.....	80

## Εισαγωγή

Είναι γεγονός πως στην Ελλάδα τα τελευταία σαράντα χρόνια παρατηρείται μια ουσιώδης μετατροπή: από μια χώρα αποστολής μεταναστών, όπως παραδοσιακά ήταν για το μεγαλύτερο μέρος του 20ού αιώνα (αλλά και πρωτύτερα), εξελίσσεται ταχύτατα σε μια χώρα υποδοχής μεταναστών, και έτσι, ως κοινωνία, έρχεται για πρώτη φορά αντιμέτωπη με φαινόμενα όπως η πολυπολιτισμικότητα και η ανάγκη της ένταξης των μεταναστών που εισέρχονταν στην χώρα. Προσεγγίζοντας το θέμα μέσω της νεότερης ελληνικής μεταναστευτική πολιτικής, η συνθήκη αποδείχτηκε να είναι βαθιά προβληματική καθώς η χώρα δεν ήταν κατάλληλα προετοιμασμένη για την διαμόρφωση και εφαρμογή μιας νέας πολιτικής, και το νομικό αυτό κενό φάνερε την προσκόλληση της χώρας στο μοντέλο του έθνους-κράτους (Ζάμπα, 2018), δηλαδή σε εθνοκεντρικές ιδεολογίες περί διαχρονικότητας της ελληνικής ιστορίας, θρησκείας και συμπεριφοράς, μη επηρεασμένη από άλλους πληθυσμούς. Σύμφωνα με τον φιλόσοφο και κριτικό λογοτεχνίας Τσβέταν Τοντόροβ, το κράτος καθιστά μια διοικητική οντότητα με πολιτική ισχύ, το οποίο περιλαμβάνει ανθρώπους που ανήκουν σε πολλές και διαφορετικές κουλτούρες, επομένως κάθε κράτος είναι πολυπολιτισμικό, όπως και η Ελλάδα στην παραπάνω περίπτωση. Ο προβληματισμός ωστόσο έγκειται στο ότι υπό τις συνθήκες πληθυσμιακής κινητικότητας, άνθρωποι από διαφορετικά πολιτισμικά υπόβαθρα συναντώνται και προσπαθούν να συνυπάρξουν, το οποίο μπορεί να συμβεί μόνο εάν το κράτος αποδέχεται αυτήν την πολλαπλότητα των άλλων κουλτουρών στο εσωτερικό του (Todorov, 2011).

Με γνώμονα τα παραπάνω, η μεταναστευτική πολιτική που διαμορφώθηκε με την πάροδο του χρόνου, στόχευε στον περιορισμό της παράτυπης μετανάστευσης με την έκδοση νόμων που στόχευαν αρχικά στον έλεγχο εισόδου στην χώρα και ύστερα στην νομιμοποίηση των μεταναστών που είχαν ήδη εισέλθει (Τριανταφυλλίδου, 2005).

Ωστόσο, η διαδικασία ένταξης στην ελληνική κοινωνία δεν είναι εύκολη. Οι μετανάστες, στην προσπάθεια αναζήτησης καλύτερων εργασιακών ή εκπαιδευτικών προοπτικών, έρχονται αντιμέτωποι με έναν καινούριο τρόπο ζωής, όντας φορείς διαφορετικών ηθικών αξιών<sup>1</sup>, οι οποίες

---

<sup>1</sup> Με τον όρο ηθικές αξίες, αναφέρομαι στο σύστημα βασικών προτύπων και τρόπων συμπεριφοράς, το οποίο αποτελεί το σύνολο των αντιλήψεων που διαμορφώνονται, ανάλογα τις φιλοσοφικές θεωρήσεις του καθενός. Οι αξίες αυτές επηρεάζονται άμεσα από τους φορείς κοινωνικοποίησης, ένας από τους οποίους είναι και η ίδια η πολιτεία. Η σύγχρονη πραγματικότητα, αναπτύσσεται ραγδαία. Υπό αυτές τις συνθήκες, υπάρχουν πολλές ερμηνείες για την κατανόηση ορισμένων αξιών. Οι άνθρωποι που καταφθάνουν στην χώρα, προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά υπόβαθρα, έχουν μάθει να ζουν και να επικοινωνούν χρησιμοποιώντας διαφορετική γλώσσα, έχουν διαφορετική



μπορούν να τους καταδικάσουν στην απόκλιση από την κοινωνία λόγω της διαφορετικότητας τους (Εκμέ-Πουλοπούλου, 2007). Αρκετοί από αυτούς τους μετανάστες εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα μόνιμα, κάνοντας οικογένεια και με την πρόσφατη τροποποίηση του νόμου της ιθαγένειας, πολλά παιδιά που γεννήθηκαν στην Ελλάδα από μετανάστες γονείς και φοίτησαν σε ελληνικά σχολεία, «απέκτησαν» την ελληνική ιθαγένεια, καθιστώντας τη Δεύτερη Γενιά μεταναστευτικής καταγωγής, η οποία παρόλο που δέχεται πίεση από τον περίγυρο της να ταυτιστεί απόλυτα (ή περισσότερο) με έναν από τους δύο τόπους καταγωγής, καταφέρνει να διαμορφώσει μια δική της ταυτότητα.

Κατά τούτο, αφετηρία της διπλωματικής εργασίας αποτελεί το φαινόμενο της μαζικής εισόδου μεταναστών, κυρίως από τις υποσαχάριες αφρικανικές χώρες στην Ελλάδα, και δίνεται έμφαση στους μετανάστες από την Νιγηρία που καταφθάνουν στην Ελλάδα από τη δεκαετία του '70 και ύστερα. Αφού γίνει μία καταγραφή των αιτιών αλλά και της πορείας αυτού του μεταναστευτικού πληθυσμού, κρίνεται αναγκαία η ιστορική αναδρομή σχετικά με το πώς εν τέλει η αφρικανική κοινότητα κατάφερε να εδραιωθεί στον ελλαδικό χώρο. Αυτό θα εξεταστεί με γνώμονα τις ιστορικές νομοθετικές επιλογές μεταναστευτικού δικαίου που οδήγησαν στο σημερινό καθεστώς, και συγκεκριμένα από τη νομιμοποίηση των μεταναστών πρώτης γενιάς μέχρι και την τροποποίηση του Κώδικα Μετανάστευσης και την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας της Δεύτερης Γενιάς.

Όσα η ίδια Δεύτερης Γενιάς μεταναστευτικής καταγωγής από την Νιγηρία, θεώρησα πολύ ενδιαφέρουσα τη δυνατότητα έρευνας πάνω στη Δεύτερη Γενιά αφρικανικής καταγωγής στην Αθήνα. Με κίνητρο τους προβληματισμούς και τις εμπειρίες που είχα μεγαλώνοντας, σχετικά με την ταυτότητα μου, και ανακαλύπτοντας τον κλάδο της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας στην συνέχεια, είχα εντυπωσιαστεί με την ιδέα της μελέτης της ανθρώπινης ποικιλομορφίας μέσω της παρατήρησης και της συλλογής δεδομένων από την αλληλεπίδραση με τους ίδιους τους ανθρώπους. Για αυτόν τον λόγο, έθεσα έναν προσωπικό στόχο κατά την διάρκεια της φοίτησης μου στο Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, να κάνω έρευνα πάνω σε θέματα που σχετίζονται με την αφρικανική κοινότητα στην Αθήνα.

---

θηρησκεία, διαφορετικό φαγητό και τρόπο ενδυμασίας και επιλέγουν να διασκεδάζουν ακούγοντας μουσικές από τον τόπο τους. Για τον γηγενή πληθυσμό οι παραπάνω συνήθειες είναι πρωτόγνωρες.

Μελετώντας τη βιβλιογραφία των μαθημάτων που διδάχτηκα σε αυτό το μεταπτυχιακό πρόγραμμα, παρατήρησα πως σε αυτό το γνωστικό πεδίο, οι σχετικές ερευνητικές καταγραφές για τον ελληνικό χώρο περιορίζονται κυρίως στην ανάλυση του μεταναστευτικού φαινομένου και των κοινωνικό-οικονομικών επιπτώσεων για τη χώρα υποδοχής ή αποστολής. Περιορίζονται επίσης στη διεκδίκηση ίσων πολιτικών δικαιωμάτων στα πλαίσια της ένταξης των μεταναστών στην κοινωνία και στην καταγραφή των ψυχοκοινωνικής κατάστασης των μεταναστών. Ωστόσο, είναι λιγότερες οι έρευνες που έχουν γίνει στην Ελλάδα για τον μεταναστευτικό πληθυσμό με καταγωγή από αφρικανικές χώρες, και ελάχιστες οι μελέτες πάνω στην Δεύτερη Γενιά μεταναστευτικής καταγωγής από την Αφρική.

Η αφροελληνική κοινότητα δεν έχει αποτελέσει έως τώρα αντικείμενο ευρύτερης έρευνας. Έτσι, η μοναδικότητα της παρούσας έρευνας έγκειται, στην προσπάθεια εντοπισμού των κενών στη βιβλιογραφία που σχετίζεται με τη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Στο πλαίσιο αυτής της μελέτης, σκοπεύω να σταθώ κυρίως στο ζήτημα του προσδιορισμού του όρου «Αφροέλληνας/ίδα» ως ταυτότητα και να μην επεκταθώ στην ετυμολογική και γλωσσολογική ανάλυση του παρεμφερούς όρου, «Αφροαμερικανός».<sup>2</sup>

Κύριο μέλημα της πτυχιακής εργασίας είναι η εμβάθυνση στο κοινωνιολογικό ζήτημα των τρόπων που διαμορφώνεται η ταυτότητα της Δεύτερης Γενιάς μεταναστευτικής καταγωγής από την Αφρική, εξετάζοντας πώς κατανοείται από τους ίδιους τους ενδιαφερόμενους ο όρος «Αφροέλληνας/ίδα», κατά παράφραση του συναφούς όρου «Αφροαμερικανός/ίδα» ο οποίος είναι ευρέως γνωστός και έχει την ίδια ρίζα. Βασικός στόχος είναι να τεθούν αλλά και να απαντηθούν θεμελιώδη ερωτήματα σχετικά με τη γενική έννοια της ταυτότητας και των εκφάνσεων της (εθνική, πολιτισμική, γλωσσική), συγκρίνοντας κοινά στοιχεία που εντοπίζονται στα βιώματα των συνεντευξιαζόμενων, ως ετερόκλητες προσωπικότητες με καταβολές από την αφρικανική ήπειρο.

Στη συνέχεια, με σκοπό να πλαισιωθεί αποτελεσματικά και να επεξηγηθεί η χρήση του όρου «Αφροέλληνας/ίδα» θα εξεταστεί πώς διαμορφώνεται το αίσθημα του «ανήκειν» και ποια είναι η σχέση αυτού του αισθήματος με τους τρόπους που αντιμετωπίζεται το υποκείμενο από το νομικό σύστημα της χώρας. Κρίσιμος ερευνητικός στόχος, και κατ' επέκταση συμπέρασμα της εργασίας, θα είναι να εξετάσουμε σε τι βαθμό ο όρος «Αφροέλληνας- Αφροελληνίδα», καθώς και

---

<sup>2</sup> Το παραπάνω εγχείρημα χρήζει πολύ μεγαλύτερης έρευνας η οποία ξεφεύγει από τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, ωστόσο είναι μια έρευνα που σκοπεύω να συνεχίσω στα επόμενα στάδια της μελέτης μου, η οποία θα με οδηγήσει βαθύτερα μέσα στην αφροαμερικανική ιστορία και την ιστορία της δουλείας.

τα στοιχεία που τον συναποτελούν, αφορούν τη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα, όπως αυτή έχει σχηματιστεί στη σημερινή ελληνική κοινωνική πραγματικότητα.

### Μεθοδολογικές κατευθύνσεις

Βασικό κορμό της εργασίας αποτελεί η σχετική βιβλιογραφική έρευνα η οποία πλαισιώνεται με ποιοτική μεθοδολογία και πιο συγκεκριμένα, με συνεντεύξεις ώστε να αντληθούν πληροφορίες πρωτογενώς και απευθείας από τους ανθρώπους που ανήκουν στην υπό εξέταση κοινωνική ομάδα. Σύμφωνα με την κοινωνιολόγο Παρασκευοπούλου-Κόλλια (2008), όπως αναφέρει στο άρθρο της, «Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και συνεντεύξεις», η συνέντευξη είναι ο καταλληλότερος τρόπος να αποτυπωθεί η καθημερινότητα των συνομιλητών καθώς και η ζωντάνια του λόγου τους στην περιγραφή των εμπειριών τους. Με δεδομένο ότι γνωρίζω προσωπικά όλους τους συνομιλητές, υπήρχε ήδη ένα αίσθημα εμπιστοσύνης και άνεσης το οποίο βοήθησε στη διεξαγωγή των συνεντεύξεων.

Πραγματοποιήθηκαν **εννέα** συνεντεύξεις, με γνώμονα ένα ηλικιακό φάσμα ώστε να καταγραφεί η φωνή των νέων μεταναστευτικής καταγωγής από την Νιγηρία που πλέον βρίσκονται στην ηλικία των **20-30** και αυτών που βρίσκονται στην ηλικία των **30-40**. Επέλεξα την μέθοδο της συνέντευξης με ημι-δομημένες ερωτήσεις διότι όπως αναφέρει και η κοινωνιολόγος Γιώτα Παπαγεωργίου (1998, σελ. 9-10), ως ερευνήτρια καταφέρνω να κατανοήσω καλύτερα τον συνομιλητή μου και τις κοινωνικές επιρροές που δέχεται, κατανοώντας στην προσωπικότητά του, μέσω της συζήτησης που καθοδηγώ διακριτικά, δίνοντάς του τη δυνατότητα να εκφραστεί ελεύθερα.

Οι συνομιλητές μου ήταν άνθρωποι από τον ευρύτερο κύκλο μου, με τους οποίους έχω συζητήσει παρόμοια θέματα στο παρελθόν ή με τους οποίους έχω μιλήσει ξανά στα πλαίσια κάποιας άλλης έρευνας. Έθεσα ερωτήσεις που καλούνταν να απαντήσουν με γνώμονα τη βιωματική τους εμπειρία και την αφηγηματική τους ικανότητα όπως αναφέρει ο κοινωνιολόγος Γιώργος Τσιώλης (2014), και στη συνέχεια τις συνέκρινα με τη γνώμη και τις απόψεις των άλλων ερωτώμενων, μεριμνώντας να εκπροσωπούνται περισσότερες από δύο απόψεις ώστε τα αποτελέσματα της έρευνας να είναι βάσιμα και αληθή. Οι ατομικές συνεντεύξεις δεν ξεπέρασαν τα 70 λεπτά και διεξάχθηκαν στους οικείους χώρους των συνομιλητών μου. Ωστόσο, λόγω της πανδημίας (Covid 19), ορισμένες έγιναν μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας και άλλες μέσω βίντεο-

κλήσεων. Επιπλέον, αντλώ πρωτογενές υλικό προηγούμενων εργασιών που έκανα στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος.

Επιπρόσθετα, επιλέγω να βάλω και αυτο-εθνογραφικά στοιχεία στην έρευνα, ως μέλος της κοινωνικής ομάδας που διερευνώ, χρησιμοποιώντας και τις δικές μου εμπειρίες, ώστε να εμβαθύνω περαιτέρω στον αντίκτυπο που έχει η εξέλιξη του νομικού καθεστώτος, σχετικά με την ιθαγένεια. Όπως υποστηρίζει η William G. Tierney (1998) «η αυτο-εθνογραφία αντιπαρατίθεται στις κυρίαρχες μορφές αναπαράστασης και εξουσίας, καταφέροντας να αναδείξει καταστάσεις που διαφορετικά δεν θα γίνονταν ορατές» (σελ. 66).

Παράλληλα και συμπληρωματικά προς τη χρήση της ποιοτικής μεθόδου, σκοπεύω να χρησιμοποιήσω ποσοτικές στατιστικές μεθόδους με τη βοήθεια ενός ερωτηματολογίου που δημιούργησα και μοίρασα σε νέους αφρικανικής καταγωγής (όχι συγκεκριμένα από την Νιγηρία) που γεννήθηκαν και ζουν στην Ελλάδα ή βρίσκονται στην χώρα από νεαρή ηλικία. Ο τελικός αριθμός των συμμετεχόντων ήταν **62**, αρκετός ώστε να αντληθούν πληροφορίες χρήσιμες για ανάλυση.

## **Κεφάλαιο 1ο Η μετανάστευση στην Ελλάδα, μια ιστορική αναδρομή**

### **1.1 Μετανάστευση**

Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Μετανάστευσης, μετανάστευση ορίζεται ως «η μεταβολή του τόπου διαμονής ή εγκατάστασης ενός ανθρώπου για περισσότερο από δώδεκα μήνες, είτε πρόκειται για εσωτερική μετανάστευση, δηλαδή για μετανάστευση μέσα στα όρια του κράτους ή για διεθνή μετανάστευση, εκτός της χώρας» (Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής [ΕΛΙΑΜΕΠ] 2015, σελ. 13).

Η μετανάστευση αποτελεί ένα μείζον πολιτικό θέμα, αν και προφανώς δεν είναι καινούργιο φαινόμενο διότι καθ' όλη την ιστορία της ανθρωπότητας, οι άνθρωποι μετακινούνταν από τόπο σε τόπο λόγω πολιτικών συγκυριών, οικονομικών ή και ανθρωπιστικών αναγκών. Η Ελλάδα προσπαθεί να προσαρμοστεί και να ενσωματώσει τους νέους μεταναστευτικούς πληθυσμούς που καταφθάνουν στη χώρα. Ο όγκος των πληθυσμών που μεταναστεύουν την εποχή της παγκοσμιοποίησης είναι πλέον πολύ μεγαλύτερος, πράγμα που συνιστά το πιο χαρακτηριστικό φαινόμενο του 20<sup>ου</sup> αιώνα δημιουργώντας δημογραφικές, οικονομικές, πολιτιστικές και κοινωνικές αλλαγές στις χώρες υποδοχής και αποστολής (International Organisation of Migration [IOM], 2008).

## **1.2 Οι πρώτες μεγάλες αφίξεις μεταναστών στην Ελλάδα και οι λόγοι εμφάνισης τους**

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο παρατηρούνται έντονα μετακινήσεις πληθυσμών λόγω των ευνοϊκότερων οικονομικών και πολιτικών συγκυριών. Συγκεκριμένα, οι χώρες προορισμού είναι οι Η.Π.Α, ο Καναδάς, η Αυστραλία καθώς και κάποιες βιομηχανικές χώρες της Ευρώπης. Την δεκαετία του '50, χιλιάδες Έλληνες μετανάστευσαν σε αυτές τις χώρες, ωστόσο η εφαρμογή περισσότερων περιοριστικών μέτρων για την είσοδο μεταναστών σταδιακά μείωσε τον όγκο της μετανάστευσης και κάποιοι μετανάστες επέστρεψαν στην Ελλάδα (IOM, 2008).

Οι συνθήκες στη χώρα ήταν πλέον ευνοϊκότερες, μετά την πτώση του δικτατορικού καθεστώτος το 1974, και την επαναφορά της Δημοκρατίας, με αποτέλεσμα να μην αργήσει η χώρα να κάνει μια επανεκκίνηση στην οικονομία, με την είσοδο στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα το 1981 (Ελληνική Δημοκρατία Υπουργείο Εξωτερικών, 2014).

Η Ελλάδα άρχισε να δέχεται τις πρώτες μεγάλες αφίξεις μεταναστών το 1980, κυρίως από την Ασία και την Αφρική, λόγω την έλλειψης ανθρώπινου δυναμικού. Η διαφορά αυτής της μετανάστευσης με αυτήν που θα ακολουθήσει στην συνέχεια, έγκειται στο γεγονός πως ήταν αρκετά ελεγχόμενη και κατά κύριο λόγο νόμιμη (IOM, 2008; Siadima, 2001). Ωστόσο, με βάση την έρευνα της καθηγήτριας οικονομικής εργασίας Ξανθής Πετρινώτη, οι μετανάστες που κατείχαν άδεια παραμονής το 1982 από την Αφρική και την Ασία, ήταν λιγότεροι από 2.000, ενώ σύμφωνα με ανεπίσημες πηγές, ο αριθμός αυτών των μεταναστών, υπολογίζεται στις 60.000 (όπως αναφέρεται στο Kiriianos, Balias & Passas, 2003, σελ. 151)

Το 1990 με την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων στην ανατολική Ευρώπη, η Ελλάδα γίνεται πλέον δέκτης μεγάλου αριθμού μεταναστών από τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία, την Πολωνία και με την κατάρρευση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και του σοσιαλιστικού καθεστώτος, αρχίζει να δέχεται ένα μεγάλο κύμα μεταναστών από την Αλβανία, πολλοί από τους οποίους ήταν ομογενείς (Καβουνίδη, Κόντης, Λιανός & Φακιολάς, 2008). Το 1998 ανακοινώνεται επίσημα από το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης ο αριθμός των ανθρώπων ξένης καταγωγής που εργάζονται και διαμένουν νόμιμα στη χώρα, ο οποίος ανέρχονταν στους 165.528 (Kiriianos κ.ά., 2003, σελ 151-152).

Οι στατιστικές μετρήσεις Ευρωπαϊκών χωρών, σχετικά με τη μεταναστευτική εισροή πληθυσμών από την Αφρική στην Ευρώπη, είναι συνήθως ανακριβείς, καθώς η κάθε χώρα έχει διαφορετικά συστήματα συλλογής δεδομένων. Ωστόσο, το μεγαλύτερο ποσοστό των Αφρικανών

που καταφθάνουν στην Ευρώπη από την υποσαχάρια Αφρική, έρχονται από το δυτικό κομμάτι της Αφρικής (Gemmeke, 2013), οι οποίοι είναι κυρίως πληθυσμοί που είχαν την οικονομική δυνατότητα να διαθέσουν για ένα τέτοιο ταξίδι, καθώς υπήρχαν και άλλοι που λόγω αδυναμίας κάλυψης των εξόδων περιορίζονταν σε ταξίδια εντός της ηπείρου.

Συγκεκριμένα στην Ελλάδα, ένα μεγάλο ποσοστό των Αφρικανών που βρίσκονται στην χώρα κατάγονταν από την Αιθιοπία και την Κένυα, δεδομένου πως ήταν ορθόδοξοι αλλά και λόγω των συχνών ελληνικών ιεραποστολών εκεί. Δεν ήταν λίγοι οι Νιγηριανοί και Κονγκολέζοι που μετανάστευσαν για σπουδές, καθώς και οι Γκανέζοι που μετανάστευαν για λόγους εύρεσης εργασίας (Papadopoulos & Fratsea, 2015).

Αξίζει να σημειωθεί πως σε αντίθεση με τα κοινώς δεκτά για τη μετανάστευση από την Αφρική, ο μεγαλύτερος αριθμός των μεταναστών που εισήλθε στη χώρα δεν προέρχονταν από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, καθώς οι πέντε προαναφερθείσες χώρες είναι από τις πλούσιες χώρες της Αφρικής. Ένα τέτοιο ταξίδι χρήζει σωστής οργάνωσης και ενός ικανοποιητικού χρηματικού κεφαλαίου για την ολοκλήρωση του. Έρευνα που έγινε το 2011 σε πληθυσμούς με καταγωγή από την υποσαχάρια Αφρική, φανέρωσε με δείγμα 532 ερωτώμενων, πως περίπου το 10% του πληθυσμού είχε ολοκληρώσει τις σπουδές του σε ελληνικό πανεπιστήμιο και τέσσερις στους δέκα είχαν αποκτήσει μετα-δευτεροβάθμια εκπαίδευση, κατατάσσοντας έτσι τους μετανάστες από την υποσαχάρια Αφρική κατά βάση, στους πιο μορφωμένους μετανάστες στη χώρα (Papadopoulos & Fratsea, 2015). Επιπλέον, σύμφωνα με εκθέσεις του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης, παρατηρήθηκε πως ο αριθμός Νιγηριανών φοιτητών στο εξωτερικό διπλασιάστηκε από το 2000 μέχρι το 2006, από 10.000 σε 22.000 (IOM, 2010).

Στην περίπτωση της Ελλάδας το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης αναφέρει πως οι μη νόμιμοι μετανάστες που προέρχονταν από αφρικανικές χώρες, εισέρχονταν στην χώρα μέσω των Τουρκικών ή Βουλγαρικών συνόρων, ή μέσω των ανατολικών παραθαλάσσιων συνόρων της χώρας από όπου καταφθάνουν στην Ιταλία μέσω του λιμανιού της Πάτρας ή της Ηγουμενίτσας (IOM, 2008).

### **1.3 Οι μετανάστες με καταγωγή από την Νιγηρία**

Λαμβάνοντας υπόψιν την ευρύτατη ποικιλομορφία των 54 χωρών της αφρικανικής ηπείρου, τις διαφορετικές κουλτούρες, γλώσσες και διαλέκτους, θα ήταν λάθος να γίνει αναφορά στους μεταναστευτικούς πληθυσμούς<sup>3</sup> από την Αφρική σαν σύνολο. Άλλωστε, καίριας σημασίας είναι και το αποικιοκρατικό παρελθόν<sup>4</sup> της κάθε χώρας, το οποίο επηρεάζει το πώς η χώρα έχει εξελιχθεί. Με γνώμονα τα παραπάνω και λόγω της καταγωγής μου από την Νιγηρία, για τους σκοπούς της έρευνας, θα εστιάσω στους μετανάστες που κατάγονται από την Νιγηρία, τους λεγόμενους Νιγηριανούς της Διασποράς<sup>5</sup>.

Η δεκαετία του 1980 στην Νιγηρία χαρακτηρίζεται από οικονομική ύφεση, πολιτική καταστολή και βία, κυρίως λόγω της μείωσης της παραγωγής πετρελαίου, προκαλώντας σταδιακά ενδημικές καταχρήσεις εξουσίας και διαφθορά (Gemmeke, 2013). Η Νιγηρία μόλις είχε ανεξαρτητοποιηθεί από τους Άγγλους το 1960, ωστόσο η πρώτη δεκαετία της πορείας της ως

---

<sup>3</sup> Σχετικά με την μελέτη και την έρευνα των μαύρων μεταναστευτικών πληθυσμών με αφρικανική καταγωγή, αξίζει να σημειωθεί πως στις τελευταίες δεκαετίες, ένα μεγάλο ποσοστό Αφροαμερικανών συγγραφέων, ακαδημαϊκών και διανοούμενων, έχει επιχειρήσει να αναλύσει την ανάπτυξη και μορφή της αφρικανικής διασποράς αλλά και τις ιδιαιτερότητες και δυσκολίες των Αφρικανών μέσω της μαύρης εμπειρίας, ωστόσο, παρατηρείται πως η μελέτη γίνεται μέσω ιστορικών αφηγήσεων των μαύρων πληθυσμών της Βρετανίας ή μέσω της αφροαμερικανικής ιστορίας, παραβλέποντας τις ιδιαιτερότητες του τόπου και τις εμπειρίες του κάθε ατόμου ξεχωριστά (Nehl, 2016).

<sup>4</sup> Οι μόνες αφρικανικές χώρες οι οποίες δεν κατακτήθηκαν ποτέ ήταν η Αιθιοπία και η Λιβερία.

<sup>5</sup> Ο όρος Διασπορά αναφέρεται στον χαρακτηρισμό των Εβραίων μετά την βαβυλωνιακή αιχμαλωσία, οι οποίοι διασκορπίστηκαν παντού, ως λαός. Με βάση αυτήν την ερμηνεία ο όρος χρησιμοποιείται για τους πληθυσμούς που έχουν μετακινηθεί από την πατρίδα τους και έχουν διασκορπιστεί σε άλλα μέρη του κόσμου, ωστόσο αυτός ο όρος έχει αναλυθεί περαιτέρω στις κοινωνικές επιστήμες και φανερώνεται πως δεν είναι ορθή η χρήση τους παραδείγματος της εβραϊκής διασποράς καθώς, η τραυματική εμπειρία της μετακίνησης η εξορία και η συλλογική ταυτότητα της εβραϊκής κοινότητάς ως ο εκλεκτός λαός βιβλικά, δεν είναι κοινές σε όλες τις κοινότητες που θεωρούνται διασπορικές (Reis, 2004). Η Διασπορά θα μπορούσε να αναλυθεί σαν έννοια, με βάση την περίοδο ιστορικά στην οποία αναφέρεται και αποκτά διαφορετική σημασία, και για τον λόγο αυτόν χωρίζεται, στην κλασική περίοδο, την μοντέρνα περίοδο και την σύγχρονη ή μετά-μοντέρνα περίοδο. Στην κλασική περίοδο η διασπορά ως όρος χαρακτηρίζει την αρχαία εποχή και επομένως την ελληνική ή εβραϊκή Διασπορά, η μοντέρνα περίοδος, αναφέρεται στην επιρροή της αποικιοκρατίας και δουλείας και τέλος, στην σύγχρονη εποχή η οποία αφορά την περίοδο μετά το τέλος του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου μέχρι και σήμερα, με εμφανή την επιρροή της παγκοσμιοποίησης. Επίσης οι διασπορικές κοινότητες της κλασικής περιόδου διατηρούσαν μια δυνατή σχέση με την καταγωγή και είχαν την κοινή πεποίθηση της επιστροφής σε αυτήν, κάτι το οποίο δεν ισχύει για τις διασπορικές κοινότητες της σύγχρονης περιόδου (Reis, 2004) Και κατά τον Eriksen (2010), η διασπορά δίνει έμφαση στη συνέχεια, στην εδαφικότητα και στην διατήρηση των συλλογικών ταυτοτήτων. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις μετακινήσεις Αφρικανικών πληθυσμών πριν 100.000 χρόνια μέχρι και την σύγχρονη εποχή βλέπε: (Nnaemeka, 2007, σελ.130)

ανεξάρτητο πλέον κράτος, αποδείχθηκε να είναι από τα πιο σκοτεινά κεφάλαια της ιστορίας της χώρας, λόγω της αιματηρής εμφύλιας σύρραξης (Ιούλιος 1967 – Ιανουάριος 1970) που ανάγκασε εκατοντάδες ανθρώπους να μετακινηθούν. Επιπλέον ο αριθμός των θυμάτων από τον λιμό ήταν πολύ μεγαλύτερος από εκείνων από τον πόλεμο (History.com, 2009; Nigerian Civil War, 2018).

Η Νιγηρία ορίστηκε ως χώρα από τους Βρετανούς το 1914,<sup>6</sup> και ως αποτέλεσμα, η εθνοτική ομάδα των Ίμπο (Igbo) ήταν η επικρατέστερη στην νοτιοανατολική πλευρά της χώρας. Στο βόρειο και μεγαλύτερο τμήμα της χώρας, βρέθηκαν οι Χάουσα (Hausa-Fulani) και οι Γιόρομπα (Yoruba) περιορίστηκαν στο νοτιοδυτικό τμήμα της χώρας.<sup>7</sup> Στο βόρειο τμήμα, λόγω της ισλαμικής ιεραρχίας, καθώς ήταν κατά κύριο λόγο μουσουλμάνοι, ο σουλτάνος είχε τον τελευταίο λόγο στα πολιτικά ζητήματα και η εξουσία ήταν αυταρχική (Julius-Adeoye, 2017). Οι Γιόρομπα οργανώνονταν με παρόμοιο τρόπο και διοικούνταν από μονάρχες, ενώ οι Ίμπο οργανώνονταν αυτόνομα.

Συγκρούσεις μεταξύ των εθνοτικών ομάδων άρχισαν να εμφανίζονται έντονα κατά την δεκαετία του '40 και '50, όταν οι Ίμπο και Γιόρομπα θέλησαν να ανεξαρτητοποιηθούν από τη Βρετανία, αλλά οι Χάουσα, γνωρίζοντας πως θα έχαναν την πολιτική και οικονομική τους εξουσία, διαφωνούσαν με τα αιτήματα ανεξαρτησίας και ζήτησαν τη διατήρηση της βόρειας πλευράς από την Βρετανία, όπου και πλειοψηφούσαν πληθυσμιακά (Nigerian Civil War, 2018). Η κατάσταση πυροδοτήθηκε με το πραξικόπημα του 1966,<sup>8</sup> που οδήγησε στην ίδρυση ανεξάρτητου κράτους: της Δημοκρατίας της Μπιάφρα, και κηρύχτηκε η απόσχιση της νοτιοανατολικής επαρχίας της Νιγηρία (Julius-Adeoye, 2017). Η αποσχισμένη περιοχή ήταν πλούσια σε κοιτάσματα πετρελαίου, και για αυτό τον λόγο ακολούθησε ένας εμφύλιος πόλεμος,

---

<sup>6</sup> Ο Rantimi Jays Julius-Adeoye στο άρθρο του «Nationhood and the struggle for Biafra», αναφέρει πως οι Βρετανοί αγνόησαν τις θρησκευτικές και γλωσσικές διαφορές, καθώς και τις παραδόσεις και αξίες των εθνοτικών ομάδων που βρίσκονταν στην περιοχή και τους ανάγκασαν να συμβιώσουν, κάτω από την πλαστή εθνική ταυτότητα που δημιούργησαν με το όνομα «Νιγηρία». Στην τεράστια έκταση περιοχής τότε κατοικούσαν πληθυσμοί που ανήκαν σε περισσότερες από τριακόσιες διαφορετικές εθνοτικές ομάδες με αποτέλεσμα να μην υπάρξει εμπιστοσύνη μεταξύ τους ως προς την πολιτική διαχείριση της κάθε περιοχής και να δημιουργούνται εντάσεις ακόμα και σε θρησκευτικό επίπεδο (Julius-Adeoye, 2017).

<sup>7</sup> Εικάζεται πως ο χωρισμός της χώρας έγινε εσκεμμένα με τον εξής τρόπο, διότι το βόρειο τμήμα ήταν το μεγαλύτερο σε πληθυσμό από το νοτιοανατολικό και νοτιοδυτικό τμήμα της χώρας μαζί.

<sup>8</sup> Μια ομάδα στρατιωτικών που ανήκαν την φυλή των Ίμπο δολοφόνησαν τον ομοσπονδιακό πρωθυπουργό Tafawa Balewa και τον πρωθυπουργό της Βόρειας Περιφέρειας, Ahmadu Bello. Αυτό στάθηκε ως αφορμή να ανατροφοδοτηθεί η ιδέα πως το πραξικόπημα ήταν αφορμή για να ανέλθουν στην εξουσία οι Ίμπο, και ξεκίνησε μια σειρά από διώξεις από τον Βορρά και σφαγές κατά της εθνοτικής ομάδας των Ίμπο.



ο οποίος δεν αποτράπηκε εγκαίρως λόγω των πολιτικών σκοπιμοτήτων και των συμφερόντων εκμετάλλευσης του πετρελαίου.

Η εμφύλια σύρραξη έληξε χωρίς κανέναν νικητή. Για λόγους διατήρησης της ενότητας της χώρας<sup>9</sup>, δεν συζητείται σε βάθος μέχρι και σήμερα, ωστόσο τα πράγματα έχουν βελτιωθεί σε μεγάλο βαθμό από τότε, ενώ τα κοιτάσματα πετρελαίου και η διαχείριση τους έχουν επιφέρει εισροή μεταναστών από άλλες ηπείρους και μεγάλα κέρδη. Ωστόσο ο αριθμός των ανθρώπων που μεταναστεύουν από την Νιγηρία στο εξωτερικό, εξακολουθεί να είναι μεγαλύτερος από αυτόν που μεταναστεύουν μέσα στην ίδια χώρα (IOM, 2010).

Η ανάγκη μετανάστευσης από μια χώρα σε άλλη, είναι ένα γεγονός που πάντα συνέβαινε ιστορικά, έτσι και οι Νιγηριανοί φεύγοντας από την χώρα τους, έρχονται στην Ελλάδα με ελπίδες καλύτερης ποιότητας ζωής, καλύτερων εργασιακών προοπτικών, τη φιλοδοξία συνέχισης των σπουδών τους και την εγκατάσταση και προσαρμογή στη νέα κοινωνία. Συγκεκριμένα, τα κουμμουνιστικά καθεστώτα που ίσχυαν στην ανατολική Ευρώπη τη δεκαετία του '70 στην προσπάθεια να χτίσουν γέφυρες με τα αφρικανικά κράτη, έδιναν υποτροφίες σε φοιτητές για να σπουδάσουν στην Ευρώπη (European Network Against Racism [ENAR], 2014-2015). Έτσι, υπήρξαν και αρκετοί φοιτητές που μετανάστευσαν στην Ελλάδα για να σπουδάσουν.

Οι Αφρικανοί που βρίσκονται στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στο κέντρο της Αθήνας, έχουν δημιουργήσει δίκτυα επικοινωνίας και ενημέρωσης τα οποία λειτουργούν και ως μέσα για την ομαλότερη προσαρμογή στην ελληνική κοινωνία. Η δημιουργία συλλόγων ή κοινοτήτων<sup>10</sup> με βάση την εθνοτική ομάδα καταγωγής, ή η διατήρηση επαφών στις θρησκευτικές συναθροίσεις, είναι καίριας σημασίας.

---

<sup>9</sup> Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την εθνικότητα, την επιρροή και διατήρηση της κουλτούρας και παράδοσης των Νιγηριανών, βλέπε το βιβλίο του καθηγητή Abner Cohen: Custom and Politics in Urban Africa: A Study of Hausa Migrants in Yoruba Towns. Μέσω επιτόπιας έρευνας διάρκειας δεκαπέντε μηνών πάνω τους μετανάστες της εθνοτικής ομάδας των Χάουσα στο Ιμπαντάν, ανέλυσε τις σχέσεις των μελών των διαφόρων εθνοτικών ομάδων, μέσω της ανθρωπολογικής θεωρίας που ανέπτυξε. Επιπλέον, έκανε λόγο για τις επιπτώσεις της αποικιοκρατίας και την εξέλιξη της χώρας μετά την ανεξαρτησία της (Schwab, 1970).

<sup>10</sup> Όπως είναι το Igbo Community και το Yoruba Community που παραμένουν ενεργά και εξακολουθούν να κάνουν συναθροίσεις, συζητώντας για θέματα που αφορούν τους Νιγηριανούς στη χώρα.

#### **1.4 Διαδικασία νομιμοποίησης και ένταξης μεταναστών**

Στην προσπάθεια εγκατάστασης στη χώρα, η νομιμοποίηση και η πρόσβαση στην αγορά εργασίας είναι αναγκαία, ωστόσο δεν υπήρξε απλή διαδικασία, διότι ο μετανάστης στην προσπάθεια του να προσαρμοστεί, έρχεται αντιμέτωπος λόγω της διαφορετικότητάς του, με την φοβική συμπεριφορά του γηγενούς πληθυσμού. Σε αυτό είχαν συμβάλει σημαντικά και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, τα οποία συνεχώς πρόβαλαν προβληματικά στερεότυπα και ενίσχυαν αβάσιμους και αναπόδεικτους ισχυρισμούς σχετικά με τις επιπτώσεις της άφιξης των μεταναστών στην αγορά εργασίας, συνδέοντας τους με την αύξηση της εγκληματικότητας. Αυτό είχε επηρεάσει την κοινή γνώμη και την εμπιστοσύνη των εργοδοτών στους μεταναστευτικούς πληθυσμούς (Εκμέ-Πουλοπούλου, 2007). Σύμφωνα με την Λουκία Μ. Μουσούρου (2003), οι περισσότεροι μετανάστες, ενώ πληρούσαν τα κριτήρια για την απασχόληση σε κλάδους σχετικούς με την εργασιακή τους εμπειρία ή την εξειδίκευσή τους, καταπιάνονταν σε εργασίες χαμηλής ειδίκευσης και η κοινωνικοοικονομική τους θέση παρέμενε χαμηλή λόγω του ότι δεν γνώριζαν καλά την ελληνική γλώσσα, ενώ και οι ίδιοι οι εργοδότες έδειχναν απρόθυμοι και ανέτοιμοι να τους εκπαιδεύσουν ή να τους δώσουν ευκαιρίες ανάδειξης των δεξιοτήτων και της εξειδίκευσης που μπορεί να είχαν ώστε να διεκδικήσουν μία κοινωνική και οικονομική βελτίωση.

Το ελληνικό κράτος, διαμόρφωσε τη μεταναστευτική πολιτική με αρνητική προκατάληψη, συσχετίζοντας την αύξηση των μεταναστευτικών ροών στη χώρα με την έντονη ανησυχία για την πιθανή άνοδο της εγκληματικότητας, προσφέροντας εύφορο έδαφος για την έξαρση των ρατσιστικών αντιλήψεων που δημιουργούνταν από τον γηγενή πληθυσμό (Lazaridis & Wickens, 1999). Την δεκαετία του '90 τέθηκε ως στόχος ο περιορισμός της παράτυπης μετανάστευσης και έγινε προσπάθεια να επικεντρωθεί το κράτος στην νομιμοποίηση των μεταναστών που είχαν ήδη εισέλθει στην χώρα. Ταυτόχρονα, αυτό έγινε αντικείμενο περαιτέρω προβληματισμού καθώς αυτό πιθανώς να ισοδυναμούσε με την οριστική παραμονή των μεταναστών στην χώρα (Τριανταφυλλίδου 2005). Για αυτό τον λόγο, το 1991 διαμορφώθηκε ένα σχέδιο που θα υλοποιούνταν σταδιακά σε δύο φάσεις: αρχικά, όσοι πληρούσαν τα κριτήρια θα είχαν τη δυνατότητα να αιτηθούν την έκδοση μιας εξάμηνης κάρτας-βίζας προσωρινής παραμονής αλλοδαπού η οποία θα μπορούσε να παραταθεί για ένα επιπλέον τρίμηνο μέχρι να αποφασιστεί εάν πληρούνται όλες οι προϋποθέσεις για να εγκριθεί η έκδοση της άδειας παραμονής για περιορισμένο χρονικό διάστημα.

Παράλληλα, ο νόμος Ν.1975/91 ρύθμιζε τον έλεγχο των συνόρων και την απέλαση —αν ήταν αναγκαίο— των μη νόμιμων μεταναστών και ήταν ο πρώτος που προέβλεπε τον περιορισμό της μετανάστευσης προς την ελληνική επικράτεια. Ο νόμος αυτός εισήγαγε αναχρονιστικές ρυθμίσεις για την εποχή του. Μάλιστα, προς απόδειξη της ανεπάρκειας των ρυθμίσεών του, τροποποιήθηκε πάνω από 60 φορές μέχρι την έκδοση του Ν. 2975/2001 που τον διαδέχτηκε. Ωστόσο, η διαδικασία παρέμεινε το ίδιο χρονοβόρα, πολυδάπανη και περίπλοκη για τους ενδιαφερόμενους (Καψάλης, 2007).

Το 1998 γίνεται η πρώτη πειραματική προσπάθεια μαζικής νομιμοποίησης μεταναστών και το 2001 επαναλαμβάνεται για όσους δεν κατάφεραν να καταθέσουν τα απαιτούμενα δικαιολογητικά το 1998. Με την αίτηση έκδοσης της λευκής κάρτας, δίνονταν προσωρινή άδεια παραμονής διάρκειας έξι μηνών. Ως έγγραφο είχε ισχύ και ως άδεια εργασίας και ύστερα από την λήξη του, οι αιτούντες δικαιούνταν να αιτηθούν για τη χορήγηση της πράσινης κάρτας για προσωρινή άδεια παραμονής διάρκειας ενός έως πέντε ετών (Εκμέ-Πουλοπούλου, 2007; Balias & Passas, 2003). Μέσω αυτής της διαδικασίας 373.196 μετανάστες απέκτησαν τη λευκή κάρτα, από τους οποίους οι 1.742 ήταν νιγηριανικής καταγωγής (IOM, 2008), ενώ από όσους κατέθεσαν για την πράσινη κάρτα, σταδιακά 20.000 την απέκτησαν στα μέσα του Ιουλίου του 1999, 120.000 τον Ιούλιο του 2000 και 200.000 - 220.000 μετανάστες είχαν την πράσινη κάρτα μέχρι και τον Ιούνιο του 2002 (Kiriianos κ.ά., 2003, σελ. 159).

Σύμφωνα ωστόσο με επιστημονικές μελέτες που έχουν γίνει, ένα πολύ μεγάλο ποσοστό των μεταναστών παραμένει σε ανεπίσημο καθεστώς και χωρίς άδεια εργασίας (Καψάλης, 2007) και αυτό έγκειται στο ότι δεν γνώριζαν τη γλώσσα και αδυνατούσαν να συμπληρώσουν τις αιτήσεις. Μια μεγάλη δυσκολία ήταν και η συγκέντρωση των απαραίτητων δικαιολογητικών, ένα από τα οποία ήταν και το σύνολο ενσήμων, τα οποία οι περισσότεροι μετανάστες αδυνατούσαν να προσκομίσουν, εφόσον εργάζονταν χωρίς ασφάλιση, λόγω της άρνησης των εργοδοτών να επισημοποιήσουν τις εργασιακές σχέσεις με την καταβολή εισφορών στα ασφαλιστικά ταμεία.

Άλλος ένας προβληματισμός ήταν η αποφυγή της νομιμοποίησης με τον φόβο της απώλειας της εργασίας τους, διότι οι εργοδότες πλήρωναν τους μετανάστες με χαμηλότερους μισθούς σε σχέση με τους γηγενείς, με αποτέλεσμα οι μισθοί των μεταναστών να είναι μέχρι και 50% λιγότερο από αυτό των γηγενών εργαζομένων για την ίδια ακριβώς απασχόληση (Lazaridis & Poyago-Theotoky, 1999).

Ακόμα και στην περίπτωση των νόμιμων μεταναστών, έρευνες έχουν δείξει πως η ανανέωση των καρτών (πράσινων ή λευκών) ήταν δύσκολη υπόθεση καθώς οι προϋποθέσεις ήταν τόσο δύσκολες εκείνη την εποχή που δεν μπορούσαν να εκπληρωθούν ούτε από τον γηγενή πληθυσμό, (π.χ. προσκόμιση 150 σφραγίδων εργασίας ετησίως), ενώ πρέπει να ληφθούν υπόψιν και τα ποσά που καταβάλλονται ετησίως για την ανανέωση και απόκτηση όλων αυτών των εγγράφων (Kiriianos κ.ά., 2003; Lazaridis & Poyago-Theotoky, 1999).

Το 2005 δίνεται και μια τρίτη ευκαιρία σε όσους δεν κατάφεραν να καταθέσουν τις δύο προηγούμενες φορές για τη χορήγηση άδειας παραμονής, με τον Ν. 3386 —«Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια»— ο οποίος αποτέλεσε την πιθανότητα μιας ολοκληρωτικής αλλαγής της μεταναστευτικής πολιτικής, καθώς ρύθμιζε, μεταξύ άλλων, το γενικό πλαίσιο για την καταπολέμηση και εξάλειψη των διακρίσεων λόγω καταγωγής, παρέχοντας κοινωνική ασφάλιση, εργασιακή κατάρτιση και προστασία στον τομέα της απασχόλησης (Γιουλάφη κ.ά., 2007). Αν και θεωρητικά ο νόμος αυτός ήταν πιο προοδευτικός, πρακτικά δυσκόλεψε την πρόσβαση των ανθρώπων αυτών στην κοινωνική ένταξη καθώς οι προϋποθέσεις και περιορισμοί που ίσχυαν στα προηγούμενα νομοσχέδια πολλαπλασιάστηκαν και συνέχισαν να αποτελούν ένα, δύσκολο διαχειρίσιμο εμπόδιο στη δυνατότητα νομιμοποίησης. Ενδεικτικά, ένα βασικό παράδειγμα του περιορισμού νομιμοποίησης ήταν η δυνατότητα που δίνονταν για την κατάθεση πράσινης κάρτας, μόνο σε όσους διέμεναν στη χώρα τουλάχιστον πριν τον Δεκέμβριο του 2004 και ήταν σε θέση να το αποδείξουν με την βεβαίωση καταβολής ενσήμων, την προσκόμιση της θεώρησης εισόδου στην χώρα ή την ημερομηνία υποβολής αίτησης χορήγησης άδειας διαμονής ή του Α.Φ.Μ., τα οποία έγγραφα ήταν σχεδόν αδύνατο να προσκομισθούν από νέους μετανάστες στην χώρα (Καψάλης, 2007).

Αξίζει να σημειωθεί, σύμφωνα με τον Καψάλη (2007), πως οι παραπάνω διατάξεις που έγιναν μαζικά, θεωρήθηκαν ηπιότερες σε προϋποθέσεις, σε σύγκριση με τις αντίστοιχες πρακτικές άλλων Ευρωπαϊκών χωρών, ενώ εκτός από το ότι ήταν πολυδάπανες και χρονοβόρες, η ανεπάρκεια του κράτους να επεξεργαστεί τις αιτήσεις, καθυστέρουσε την έκδοση των αδειών με αποτέλεσμα να εκδίδονται αφού έχουν λήξει και να αναγκάζονται οι ενδιαφερόμενοι να υποβάλουν εκ νέου αίτηση κατά την παραλαβή (Τριανταφυλλίδου, 2005).

Οπότε η κατοχή άδειας εργασίας και άδειας παραμονής ήταν βασική προϋπόθεση για την αναγνώριση της ύπαρξης ενός αλλοδαπού στη χώρα, δίνοντας του ίσα δικαιώματα με τους

γηγενείς στους χώρους εργασίας και καθιστώντας οποιαδήποτε παραμονή ή εργασία χωρίς άδεια, παράνομη (Θεοδωρόπουλος & Συκιώτου, 1994; Lazaridis & Poyago-Theotoky, 1999).

Οι εκθέσεις του Υπουργείου Μετανάστευσης για τις άδειες παραμονής που βρίσκονται σε ισχύ το 2018, φανερώνουν πως 520.260 υπήκοοι τρίτων χωρών διαμένουν μόνιμα στη χώρα (όπως αναφέρεται στο Gemi & Triandafyllidou, 2018, σελ.7). Παρατηρείται επίσης πως ο μεταναστευτικός πληθυσμός στην Ελλάδα διαβαίνει μια περίοδο σταθερότητας και κοινωνικής ενσωμάτωσης καθώς οι αριθμοί παραμένουν σταθεροί και υπάρχει αύξηση στον αριθμό των μεταναστών που έχουν προσκομίσει την άδεια παραμονής «*επί μακρόν διαμένοντος*». Αύξηση παρατηρείται και στον αριθμό των μεταναστών που ακολουθούν τη διαδικασία της πολιτογράφησης, όπως και αυτών που απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια, όπου το μεγαλύτερο ποσοστό είναι νέοι δεύτερης και «μιας και μισής» γενιάς μεταναστών χάρις στην τροποποίηση των νέων διατάξεων περί ιθαγένειας (Gemi & Triandafyllidou, 2018).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, γίνεται κατανοητό πώς εξελίχθηκε και διαμορφώθηκε η μεταναστευτική πολιτική της χώρας και ποιες ήταν οι επιπτώσεις αυτής της αποτυχημένης διαχείρισης των μεταναστευτικών ρευμάτων από το κράτος, από την δεκαετία του '90 έως και σήμερα. Οι μετανάστες χρειάστηκαν να περάσουν από πολλά εμπόδια ώστε να καταφέρουν να νομιμοποιηθούν στη χώρα και στην συνέχεια να εργαστούν και να εδραιώσουν τα θεμέλια των οικογενειών τους, ενώ κάποιοι από αυτούς μέχρι και σήμερα παραμένουν ακόμα παράνομα στη χώρα. Όσοι ωστόσο κατάφεραν να ξεπεράσουν όλες τις παραπάνω δυσκολίες και να αποκτήσουν την πολυπόθητη άδεια παραμονής, συνέχισαν τις ζωές τους κάνοντας παιδιά. Ο εφησυχασμός όμως σχετικά με τις γραφειοκρατικές διαδικασίες φαντάζει ως πολυτέλεια για την πρώτη γενιά, καθώς δημιουργείται τη επιτακτική ανάγκη να μην συνεχιστεί το ίδιο με την Δεύτερη Γενιά μεταναστευτικής καταγωγής, της οποίας η παρουσία σταδιακά ξεδιπλώνει επιπλέον προκλήσεις σχετικά με την αναγνώριση τους στην χώρα στην οποία γεννήθηκαν και ζουν, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

## **Κεφάλαιο 2ο :Η Δεύτερη Γενιά μεταναστευτικής καταγωγής από την Αφρική στην Ελλάδα**

### **2.1 Ποια είναι η Δεύτερη Γενιά**

Με τον όρο Δεύτερη Γενιά, αναφερόμαστε στα παιδιά που έχουν γεννηθεί και ζουν στη χώρα που έχουν μεταναστέψει οι γονείς τους ή τα παιδιά που δεν έχουν γεννηθεί στη χώρα, αλλά μετανάστευσαν ανήλικα (Παύλου & Σκουλαρίκη, 2009). Στη δεύτερη περίπτωση, για τον προσδιορισμό αυτής της κοινωνικής ομάδας χρησιμοποιείται και ο όρος μετανάστες 1,5 ή 1,75 γενιάς, διακρίνοντάς τους από τους γονείς τους, που αποτελούν την 1η γενιά μεταναστών (Μουσούρου, 1998).

Σύμφωνα με τον άξονα πολιτικής του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου το 2019: «Στοχευμένες πολιτικές για μετανάστες και μετανάστριες Δεύτερης Γενιάς», ο όρος «Δεύτερη Γενιά» καθορίζεται ως μια ειδική ομάδα μεταναστών και μεταναστριών με μεταναστευτικό υπόβαθρο που είναι Έλληνες πολίτες ή νέοι που έχουν γεννηθεί ή μεγαλώσει στη χώρα και έχουν ενταχθεί στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, χωρίς να έχουν ελληνική ιθαγένεια. Στην παραπάνω πρόταση το Υπουργείο έχει προσθέσει και γενικεύσεις, που δεν έχουν εξεταστεί πλήρως, στιγματίζοντας την εν λόγω ομάδα, με διαπιστώσεις που αναφέρονται στην συχνότητα εμφάνισης χαμηλότερου εκπαιδευτικού και οικονομικού προφίλ σε συνδυασμό με την αντιμετώπιση ξενοφοβικών και ρατσιστικών συμπεριφορών, και σε σχέση με τον γηγενή πληθυσμό την εμφάνιση υψηλότερων ποσοστών ανεργίας και σχολικής διαρροής (Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, 2018, σελ. 77).

Έχει ενδιαφέρον να σταθούμε στον χαρακτηρισμό της εν λόγω κοινωνικής ομάδας ως «Δεύτερης Γενιάς μετανάστες», κάτι με το οποίο διαφωνώ, καθώς αναφερόμαστε σε μια ομάδα ανθρώπων που δεν έχουν βιώσει την μεταναστευτική εμπειρία και σε πολλές περιπτώσεις δεν έχουν επισκεφτεί τη χώρα καταγωγής τους. Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας που θα παραθέσω παρακάτω, οι περισσότεροι νέοι Δεύτερης Γενιάς έχουν γνωρίσει μόνο μια χώρα, και αυτή στην οποία ζουν, την Ελλάδα. Δεν υπάρχει η μνήμη της μετανάστευσης ως νοσταλγία επιστροφής στη χώρα καταγωγής. Η Δεύτερη Γενιά, δεν έχει βιώσει τη μετανάστευση ως προς τη γεωγραφική μετακίνηση, την βιώνει κυρίως σε σχέση με το μεταναστευτικό υπόβαθρο λόγω της καταγωγής που έχει κληρονομήσει από τους γονείς της, οι οποίοι με την σειρά τους τιμούν τους συμβολικούς δεσμούς με τις χώρες καταγωγής τους, ενδυναμώνοντας αυτή την σχέση (Μουσιδής & Παπαδοπούλου, 2011).

Είναι αδιαμφισβήτητο το γεγονός πως, έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος στη θεσμική αντιμετώπιση της Δεύτερης Γενιάς, και κυριότερα στη νομική κάλυψη, που πλέον παρέχει πρόσβαση στην ιθαγένεια, ωστόσο, η απόκτηση της ιθαγένειας πρόκειται για μια σύνθετη και πολύπλοκη διαδικασία για την οποία είναι απαραίτητη η καθοδήγηση, πράγμα το οποίο δε συμβαίνει από τις αρμόδιες υπηρεσίες, και είναι μια παράμετρος που δυσχεραίνει την πρόσβαση στην απόκτηση της ιθαγένειας. Επίσης, ως προς την εξέταση της αποτελεσματικότητας του εκπαιδευτικού συστήματος με γνώμονα την πολυπολιτισμική πραγματικότητα στα σχολεία, το Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής [ΥΜΠ] 2018, σελ. 77), αναφέρει πως, η Δεύτερη Γενιά είναι Έλληνες πολίτες, υπονοώντας πως ένα ποσοστό έχει ήδη πολιτογραφηθεί, και μέσω της εκπαίδευσης στο ελληνικό σχολείο, κατορθώνεται μια υγιής ζύμωση των πολιτιστικών, πνευματικών και πολιτικών ιδιαιτεροτήτων του νέου με την κοινωνία, κάτι που τροφοδοτείται με τις εμπειρίες που δημιουργούνται και βοηθούν στην ομαλότερη προσαρμογή και ενσωμάτωση στην ελληνική κοινωνία.

Οι λέξεις «κοινωνική ενσωμάτωση» και «ένταξη» στην καθημερινή επικοινωνία εμπεριέχουν ένα νόημα που έχει κληρονομηθεί από άλλες έννοιες μέσα στον χρόνο, ανάλογα με τη χρήση, ή την κοινωνική συνθήκη (Μωυσίδης & Παπαδοπούλου, 2011). Η ενσωμάτωση, σύμφωνα με τον Habermas ορίζεται ως μια πολιτική ένταξης που δημιουργεί τη δυνατότητα δημιουργίας μιας «ανοιχτής κοινωνίας» όπου μέσα σε ένα κράτος, μπορούν και συμβιώνουν διάφοροι πολιτισμοί έχοντας ως βάση την επικοινωνιακή πολιτική και τα συνταγματικά δικαιώματα (όπως αναφέρεται σε Κόζη, 2010 σελ. 9). Η «ένταξη» ως έννοια, ταυτίζεται κυρίως με την προσπάθεια προσαρμογής και συμμετοχής κάποιου που εισέρχεται σε μια νέα κοινωνία μέσω της κοινωνικοποίησης, υιοθετώντας μέρος των αξιών της νέας κοινωνίας υποδοχής. Ενώ με την «αφομοίωση» ο ενδιαφερόμενος χάνει την ιδιαιτερότητα της καταγωγής του, εγκαταλείποντας τα πολιτιστικά του χαρακτηριστικά και εισέρχεται στην κοινωνία η οποία έχει την κυρίαρχη θέση να ορίσει ποιούς θα απορροφήσει και θα κάνει μέλη του συνόλου της και ποιούς όχι. Ο όρος είχε μια αρκετά εθνοκεντρική προσέγγιση που συνδέθηκε έντονα με την αποικιοκρατία και για αυτό τον λόγο προτιμήθηκε ο όρος «ένταξη», ο οποίος ήταν περισσότερο ευρύς και ουδέτερος (Μωυσίδης & Παπαδοπούλου, 2011).

Πιο συγκεκριμένα, η ένταξη είναι μια διαδικασία που σχετίζεται με τη δυνατότητα πρόσβασης στην εκπαίδευση και εκμάθησης της γλώσσας, αλλά και την κατάρτιση και καταπολέμηση των διακρίσεων· δεν θα μπορούσε να είναι εφικτή χωρίς την ύπαρξη νομικού

πλασίου ίσων δικαιωμάτων. Η εγκύκλιος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, που δημοσιεύθηκε το 2013 αναφέρει πως: «η ένταξη πρέπει να νοείται ως μια αμφίδρομη διαδικασία βασισμένη στα δικαιώματα και τις αντίστοιχες υποχρεώσεις των νομίμως κατοικούντων στη χώρα πολιτών τρίτων χωρών και της κοινωνίας που τους δέχεται, η οποία παρέχει τις συνθήκες για πλήρη συμμετοχή του μετανάστη» (CEC, 2003, σελ. 17). Δηλαδή με γνώμονα την ίση μεταχείριση και τον σεβασμό στον πολιτισμό και την κουλτούρα της κοινωνίας υποδοχής, αλλά και των νέων μελών που εισέρχονται σε αυτήν. Βασική προϋπόθεση για την ένταξη είναι η δέσμευση της κοινωνίας να υπερασπιστεί αυτά τα δικαιώματα, αλλά είναι και η πρόθεση ένταξης από μέρους των νέων μελών να λάβουν μέρος στα κοινά και να αλληλοεπιδρούν με τον γηγενή πληθυσμό.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των νέων μεταναστευτικής καταγωγής έχουν λάβει ελληνική παιδεία στο σχολείο, η οποία αποτελεί τη βάση στη διαδικασία ένταξης (Γιαλαμάς, Ευαγγέλου, Κυρίδης, Παλαιολόγου & Σταυρινούδη, 2010). Γνωρίζουν την ιστορία της Ελλάδας, δηλώνουν ως μητρική τους γλώσσα την ελληνική και γνωρίζουν τη σημασία των εθνικών εορτών όπως και τα ήθη και έθιμα της χώρας. Οι νέοι αυτοί παρακολουθούν με επιτυχία το σχολείο, λαμβάνουν μέρος στις πανελλήνιες εξετάσεις και φοιτούν στα ελληνικά πανεπιστήμια, ωστόσο ακόμα αντιμετωπίζουν προβλήματα κοινωνικής ένταξης. Το ίδιο το Υπουργείο Παιδείας θεωρεί αυτούς τους νέους «αόρατους» καθώς αγνοεί την προσπάθεια πολλών που κατάφεραν να ολοκληρώσουν τις σπουδές, χαρακτηρίζοντας τους ως μετανάστες και επισημαίνοντας το χαμηλό εκπαιδευτικό προφίλ και την εγκατάλειψη του σχολείου (Γιαλαμάς κ.ά., 2010).

Με την πρόσφατη τροποποίηση του κώδικα μεταναστευσης, ένας πολύ μεγάλος αριθμός των νέων Δεύτερης Γενιάς απέκτησε την ελληνική ιθαγένεια. Παρόλα αυτά, παρατηρείται ότι στην περίπτωση της Δεύτερης Γενιάς αφρικανικής καταγωγής, ο όρος «μετανάστης» εξακολουθεί να χρησιμοποιείται για τον χαρακτηρισμό ανθρώπων που έχουν γεννηθεί και μεγαλώσει στην χώρα, ακόμα και, μετά την απόκτηση της ιθαγένειας (ENAR, 2014-2015).



## 2.2 Ποιος είναι Έλληνας πολίτης

Με αφετηρία την διπλή σημασία του όρου «ένταξη», η Ξένια Χρυσοχόου, στο κείμενο της «Στρατηγικές ένταξης των μεταναστών: Απόψεις Ελλήνων, Βορειοηπειρωτών και Αλβανών στην Αθήνα», κάνει κάποιες κοινωνικο-ψυχολογικές παρατηρήσεις αναφορικά με την ένταξη Αλβανών και Βορειοηπειρωτών μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, αναδιατυπώνοντας στοιχεία από πέντε διαφορετικές έρευνες. Μιλώντας για την ένταξη, στην πρώτη περίπτωση, γίνεται αναφορά στην ανάμειξη ποικιλόμορφων πολιτισμικών παραδόσεων και στην δεύτερη περίπτωση αναφέρεται στις ασύμμετρες σχέσεις μεταξύ κοινωνικών ομάδων όπου γίνεται προσπάθεια βελτίωσης του βιοτικού τους επιπέδου (όπως αναφέρεται σε Παύλου & Σκουλαρίκη, 2009 σελ. 439) και αναφέρεται στις μειονότητες που έχουν διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά από την εθνοπολιτισμική πλειοψηφία.

Οι νέοι Δεύτερης Γενιάς αφρικανικής καταγωγής, ως φορείς διαφορετικών ηθικών αξιών από την χώρα καταγωγής, εύλογα θα μπορούσαν να καταδικάσουν στην απόκλιση από την κοινωνία, λόγω της διαφορετικότητας τους (Εκμέ-Πουλοπούλου, 2007). Αδυνατούν να ενταχθούν, μην έχοντας την ελληνική ιθαγένεια, την κοινή συνιστώσα με τον γηγενή πληθυσμό, πράγμα που υπερτονίζει την προσκόλληση της Ελλάδας στην ιδέα του έθνους-κράτους με κοινή εξ αίματος καταγωγή. Ενώ βάσει άλλων ερευνών φανερώνεται πως με το να γίνονται οι μετανάστες Έλληνες πολίτες μέσω της πολιτογράφησης, λύνεται το θέμα της ένταξης σε σχέση με το κράτος, αλλά στην ουσία δεν λύνεται το θέμα της ένταξης σε σχέση με τον γηγενή πληθυσμό. Επομένως αποτελεί σημαντική διαπίστωση πως είναι ποικίλες οι μορφές ένταξης και ενσωμάτωσης και δεν αμφισβητείται πως η ευθύνη ενσωμάτωσης της Δεύτερης Γενιάς εμπίπτει στην πολιτική της χώρας υποδοχής (Μωυσίδης & Παυλοπούλου, 2011). *Ποιος είναι όμως Έλληνας πολίτης εν τέλει; Ή, για να το θέσω ορθότερα: Ποιος θεωρείται Έλληνας πολίτης και πώς αποκτάται η ελληνική ιθαγένεια;*

Δανειζόμενος την περίφημη ρήση από τον «Παναγυρικό» του Ισοκράτους, ο πρώην Πρόεδρος της Δημοκρατίας Κωστής Στεφανόπουλος είπε πως Έλληνες είναι: «Οι της ημετέρας παιδείας μετέχοντες», όμως σύμφωνα με τα λόγια του πρώην νομάρχη Θεσσαλονίκης «Έλληνας γεννιέσαι, δεν γίνεσαι».

Κάνοντας μια ιστορική αναδρομή θα προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε το πως με την βοήθεια του δημοσίου δικαίου, της νομικής και πολιτικής θεωρίας, συγκροτείται η ελληνική ιδιότητα του πολίτη μέσω του καθεστώτος της ελληνικής ιθαγένειας.

Ανατρέχοντας ιστορικά στην ίδρυση του ελληνικού Έθνους το 1821, και με βάση την πολιτική της εδαφικής επέκτασης, μιας νεοσύστατης, επαναστατημένης επικράτειας, γίνονταν προσπάθεια να συγκροτηθεί η ιδιότητα του Έλληνα πολίτη. Με το «πλάνο συμπερίληψης», όπως χαρακτηριστικά το ονομάζει ο Δημήτρης Χριστόπουλος (2019), είχαν την δυνατότητα να γίνουν Έλληνες οι Οθωμανοί (κατά κύριο λόγο) υπήκοοι που διέμεναν στην ελληνική επικράτεια, με βασικό κριτήριο την Ορθόδοξη θρησκεία (Triandafyllidou & Veikou, 2002). Το 1827 δημοσιεύεται στο Σύνταγμα της υπό σύστασης ελληνικής επικράτειας, το κεφάλαιο «Περί πολιτογράφησης» σχετικά με το οποίο, ορίζεται πως «Έλληνες είναι:[...] Όσοι εις ξένας Επικράτειας, είναι γεννημένοι από πατέρα Έλληνα», όπου και ανοίγεται έμμεσα, για πρώτη φορά, ο δρόμος για το δίκαιο του αίματος, καθώς πριν από την εισαγωγή του κεφαλαίου αυτού, οι προϋποθέσεις ήταν, ο πατέρας να είναι ελληνόφωνος και να πληροί ένα σύνολο κριτηρίων (Χριστόπουλος, 2019, σελ. 57).

Πριν από το 1835 δεν υπήρχε τρόπος αναγνώρισης της ιθαγένειας, πάρα μόνο με την εγγραφή στο ελληνικό δημοτολόγιο, το οποίο σαν πρακτική ορίστηκε, μέσω βασιλικού διατάγματος, ως κριτήριο άσκησης πολιτικών δικαιωμάτων<sup>11</sup> και το 1856 εκδίδεται «ο Αστικός Ελληνικός Νόμος» που περιλαμβάνει όλους τους σχετικούς κανόνες με την ιθαγένεια και λειτουργεί ως βάση για τις ανάγκες του κράτους. Σε αυτόν τον νόμο συμπεριλαμβάνονται και διατάξεις που αφορούν την πολιτογράφηση μετανάστη που έχει γεννηθεί στην επικράτεια της χώρας από αλλοδαπούς γονείς, καθώς οι προϋποθέσεις είναι παρόμοιες με αυτές που θα τίθενται σε ισχύ περίπου έναν αιώνα μετά, στην περίπτωση της Δεύτερης Γενιάς μεταναστευτικής καταγωγής. Παράλληλα, ορίζεται και η περίπτωση απώλειας της ιθαγένειας σε καταστάσεις όπου έχει γίνει πολιτογράφηση σε κάποια άλλη χώρα του εξωτερικού (Χριστόπουλος, 2019).

Αξίζει να σημειωθεί η περίπτωση των φιλελλήνων όπου με ειδικά διατάγματα και αιτιολογημένες προτάσεις από το Υπουργείο Εσωτερικών, τους δόθηκε η δυνατότητα πολιτογράφησης άνευ όρων. Επίσης παρόμοια είναι η περίπτωση, εκείνων οι οποίοι τιμήθηκαν με την προσφορά της ελληνικής ιθαγένειας λόγω των υπηρεσιών που πρόσφεραν στη χώρα, χωρίς ωστόσο, να πληρούν τα κριτήρια πολιτογράφησης (Χριστόπουλος, 2019). Εφόσον το νεοσύστατο κράτος βρίσκονταν σε επιφυλακή επικείμενου πολέμου, η ελληνική ιθαγένεια δίνονταν

---

<sup>11</sup> Μια αρκετά διαδεδομένη πρακτική που, όπως θα δούμε στη συνέχεια, ισχύει έως και σήμερα στη χώρα, υποχρεώνοντας τον κάθε Έλληνα πολίτη να εγγραφεί στο δήμο που καθιστά την κοινότητα και τότε λειτουργικά εξυπηρετούσε και στην καταγραφή του πληθυσμού του νεοσύστατου κράτους.

αυτομάτως σε όσους κατατάσσονταν στις ένοπλες δυνάμεις «νομιμοποιώντας» την παρουσία τους ως μέλη της εθνικής κοινότητας, όπως έγινε και πρόσφατα στην περίπτωση της Μιρέλα Μανιάνι, ως Ολυμπιονίκης (Tzaneli, 2006).

Μετά την ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας με την συνθήκη της Λωζάνης το 1923, βασική έγνοια του κράτους ήταν να ανασυγκροτήσει το Έθνος αποδίδοντας στους πολίτες της τις αρετές αυτές που θα τους καθιστούσαν «σωστούς» Έλληνες πολίτες (Ζάμπα, 2018). Σημαντικό προς επισήμανση είναι πως ο αλλογενής δεν ορίζονταν ως εκείνος που έχει διαφορετική εθνικότητα (ανήκοντας σε κάποια μειονότητα εντός της επικράτειας), διαφορετική γλώσσα ή θρησκεία, αλλά εκείνος που δεν κατέχει το ελληνικό φρόνημα, εννοώντας, την ελληνική συνείδηση του γένους των Ελλήνων<sup>12</sup>, που ήταν συνυφασμένη με την ιδεολογία του «ανήκειν». Οι Έλληνες πλέον διαφοροποιούνται σταδιακά από τους αλλογενείς και χτίζουν το αφήγημα του ορθόδοξου λαού που επαναστάτησε ενάντια στον τουρκικό ζυγό, έχοντας κοινή καταγωγή και εθνική συνείδηση (Χριστόπουλος, 2019; Φραγκουδάκη & Δραγώνα, 1997).

Την δεκαετία του 90', εμφανίζεται η ιδιότυπη κατηγορία των «σχεδόν πολιτών», παλιννοστούντων ομογενών από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και ομογενών από την Αλβανία που γεννήθηκαν στην ελληνική επικράτεια. Ήταν Έλληνες με κοινές παραδόσεις, θρησκεία και γλώσσα, αλλά, δεν αναγνωρίζονταν από την πολιτική κοινότητα, καθώς κατείχαν διαβατήρια<sup>13</sup> αλλά όχι ελληνική ιθαγένεια (Παπαφιλίππου, 2017). Η παραδοχή και η πολιτική πρακτική, «Έλληνας γεννιέσαι», δεν μπορεί να κατανοηθεί με τον ίδιο τρόπο, καθώς η ομογενειακή πολιτική φαίνεται να είναι αρνητική προς την αναγνώριση αυτών των πληθυσμών ως Ελλήνων πολιτών. Αυτό σχολιάστηκε ως πολιτική θέση, για τη διατήρηση των μειονοτήτων στις επιμέρους περιοχές καθώς αρνούνταν να αναγνωρίσει την ανιθαγένεια, μη δίνοντάς τους τη δυνατότητα πολιτογράφησης ως ανιθαγενείς (Χριστόπουλος, 2019, σελ.104).

Σημαντικές εξελίξεις στην ιθαγενειακή πολιτική και στον τρόπο αντιμετώπισης των μεταναστευτικών πληθυσμών που εισέρχονται στην χώρα σηματοδοτούν τις κρίσιμες δεκαετίες του 80' και 90' (Τριανταφυλλίδου, 2005; Καβουνίδη κ.ά., 2008). Με την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, το ελληνικό διαβατήριο αποκτά μεγαλύτερη ισχύ, επιτρέποντας ευκολότερη και πιο ελεύθερη μετακίνηση μέσα στην Ευρώπη κυρίως μετά την

---

<sup>12</sup> Υπ' αριθμ. 12559/412 εγκύκλιος της 19.12.1961 "Περί της εννοίας των εν των Κώδικι Ελληνικής Ιθαγένειας όρων 'ομογενής και αλλογενής'"

<sup>13</sup> Ειδικό Δελτίο Ταυτότητας Ομογενούς.

δεκαετία του 90'. Σημαντικό προς επισήμανση είναι η ισότητα των φύλων που ορίστηκε μεταξύ άλλων στο δίκαιο της ιθαγένειας το 1984, με τον Ν.1438/1984 (ΦΕΚ 60/Α/8-5-1984). Σύμφωνα με αυτόν τον νόμο, Έλληνας γεννιέσαι και η ελληνική ιθαγένεια αποκτάται πλέον και από Ελληνίδα μητέρα και όχι μόνο από τον πατέρα, όπως ίσχυε. Κατά συνέπεια ίσχυε και η εγγραφή του παιδιού στα δημοτολόγια για την προσκόμιση του σχετικού πιστοποιητικού γέννησης (Παπαφιλίππου, 2017). Ο νόμος καθιέρωσε επίσης την ισχύ του πολιτικού γάμου ως ισάξιου με τον ορθόδοξο, έτσι ώστε τα τέκνα να μπορούν να πάρουν την ιθαγένεια των γονέων, αλλά αναθεώρησε και τον νόμο περί ατομικότητας της ιθαγενείας, με βάση τον οποίον δεν χάνεται ή αποκτάται αυτομάτως η ιθαγένεια μετά τον γάμο.

Στους ομογενείς επιτράπηκε να πολιτογραφηθούν το 2007 και έτσι οι Έλληνες της Αλβανίας αποκτούν την ελληνική ιθαγένεια. Όσο για την εμμονή της Ελλάδας στο δίκαιο του αίματος, και την αναπαραγωγή της πεποιθήσης της Ελληνικότητας, για να θεωρηθεί κάποιος Έλληνας αρκεί να είναι ένας τουλάχιστον γονέας Έλληνας και δεν απαιτείται κανένας άλλος δεσμός με τη χώρα. Αλλά στην περίπτωση της πολιτογράφησης, λόγω του μεγάλου αριθμού αιτήσεων που δέχεται το κράτος, σε συνδυασμό με τον φόβο της απειλής της εθνικής ομοιογένειας, εκτός από το ότι ορίζεται η καταβολή παράβολου για την αίτηση, γίνονται και πιο αυστηρές οι προϋποθέσεις για την υποβολή της αίτησης (Χριστόπουλος, 2019).

Στην πιο πρόσφατη ιστορία, η ιδέα την απόκτησης της ιθαγένειας κυρίως στην περίπτωση της Δεύτερης Γενιάς φαντάζει σαν το απόλυτο κατόρθωμα κοινωνικής ένταξης, με βάση την γέννηση και φοίτηση στο ελληνικό σχολείο και όχι την καταγωγή (Χριστόπουλος, 2019). Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω Έλληνας μπορεί να γίνει ο ξένος, ο αλλοδαπός, ο ομογενής, το τέκνο Ελλήνων, η ολυμπιονίκης και ο εθνικός ήρωας ανάλογα με την πολιτική σκοπιμότητα της χώρας την δεδομένη χρονική περίοδο (Ζάμπα, 2018). Εν κατακλείδι, Έλληνας και γεννιέσαι και γίνεσαι, καθώς όπως αναφέρει και ο Χριστόπουλος «το ποιος είναι Έλληνας πολίτης, αποτελεί ένα ζήτημα ιδεών, γλωσσικών νοημάτων, πολιτικών κινήτρων ή διοικητικών πρακτικών, ιστορικών τεκμηρίων και νομικών ερμηνειών» (Χριστόπουλος, 2019, σελ. 49).

### 2.3 Σταδιακή διαμόρφωση του κώδικα ιθαγένειας

Στην ελληνική αλλά και στην ξένη νομοθεσία, οι όροι «ιθαγένεια», «υπηκοότητα» και «ιδιότητα του πολίτη», είναι όροι ταυτόσημοι ( Παπασιώτη-Πασιά, 1992). Η ιθαγένεια ορίζεται ως: «ο δεσμός ενός ατόμου προς την Πολιτεία, στο λαό της οποίας αυτός ανήκει» (Παπασιώτη-Πασιά, 2019, σελ.15). Είναι μια σχέση διαφοροποίησης ανάμεσα σε έναν πολίτη και έναν οποιονδήποτε άλλον άνθρωπο και αναδεικνύεται πως η διαμόρφωση της ελληνικής ιθαγένειας αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας της χώρας καθώς είναι βαθύτατα πολιτικό ζήτημα.

Η ύπαρξη της Δεύτερης Γενιάς δεν είχε συνυπολογιστεί στο σχέδιο διαμόρφωσης της μεταναστευτικής πολιτικής. Το κράτος, στη μέση της μεγάλης αυτής δημογραφικής μεταβολής της χώρας λόγω του κύματος των μεταναστών, προχώρησε στη χρήση του ίδιου καθεστώτος νομιμοποίησης που χρησιμοποίησε για την πρώτη γενιά, αναγκάζοντας την Δεύτερη Γενιά να κάνει πλασματικές προσλήψεις για τη συγκέντρωση ενσήμων ώστε να πληροί τις προϋποθέσεις κατάθεσης για την έκδοση άδειας παραμονής (Παύλου & Σκουλαρίκη, 2009). Δεν ήταν λίγοι οι νέοι που κινδύνεψαν να απελαθούν μετά την ενηλικίωση τους, καθώς, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η μεταναστευτική πολιτική της χώρας άρχισε να διαμορφώνεται με τέτοιο τρόπο που καθιστούσε παράνομο οποιονδήποτε που βρισκονταν στην χώρα χωρίς άδεια εργασίας ή άδεια παραμονής. Οι νέοι μέχρι την ενηλικίωση τους, ήταν προστατευόμενα μέλη των γονέων και εφόσον η νομοθεσία λειτουργούσε πλήρως γραφειοκρατικά και αδιάφορα για τα πολιτικά δικαιώματα ανθρώπων που ζουν για αρκετά χρόνια στη χώρα ή και γεννήθηκαν σε αυτήν, εργάζονται, έχουν φοιτήσει σε ελληνικό σχολείο, και μιλάνε την ελληνική γλώσσα (ορισμένοι ως μητρική), με την ενηλικίωση τους μετατρέπονταν από «αόρατοι», σε «παράνομοι μετανάστες».

*Θυμάμαι τον εαυτό μου στην ηλικία των δεκαοκτώ. Ήμουν ένα πιτσιρίκι, δεν είχα ιδέα τι γινόταν με την πολιτική κατάσταση. Με την ενηλικίωση μου όμως, αυτομάτως έπαυα να είμαι προστατευόμενο μέλος υπό των γονιών μου και έπρεπε να κάνω αίτηση για την άδεια διαμονής και εργασίας. Ήταν εμφανές πως η ελληνική κυβέρνηση προσπαθούσε στα τυφλά να αντιμετωπίσει ένα κύμα προβλημάτων που απλά πολλαπλασιάζονταν, γιατί ενώ προσπαθούσε να διευθετήσει την νομιμοποίηση της πρώτης γενιάς, δηλαδή τους γονείς μου, εμφανίζομαι τώρα και εγώ, η Δεύτερη Γενιά! Το κράτος με αντιμετώπιζε σαν παράνομο μετανάστη!!! Ήμουν δεκαοκτώ! Δεν εργαζόμουν, αναγκάστηκα να κάνω εικονική πρόσληψη, ώστε να πληρώσω τα δικά μου ένσημα και να καταθέσω*

για την άδεια παραμονής. Είναι τραγικά αστείο ωστόσο, το ότι επί 6 χρόνια η άδεια παραμονής μου εκδιδόταν ληγμένη, λόγω της καθυστέρησης ολοκλήρωσης της διαδικασίας.- Μ. 40 ετών<sup>14</sup>

Το πολιτικό πρόβλημα με τις ληγμένες άδειες παραμονής έκανε την Ελλάδα γνωστή στην Ευρώπη, για την αδυναμία της διαχείρισης της κατάστασης (Παύλου & Σκουλαρίκη, 2009).

*Μεγαλώνοντας, ούτε οι γονείς μας ήξεραν τι γίνεται με τα χαρτιά τους, οπότε εμείς η Δεύτερη Γενιά είμασταν αβοήθητοι. Οι ίδιοι οι μπάτσοι δεν ήξεραν τι ζητούσαν. Κάποια στιγμή αφού είχα κλείσει τα 18, με είχαν πιάσει αστυνομικοί και με κρατήσανε στο κρατητήριο επειδή δεν είχα άδεια παραμονής. Ήμουν σε stand by για να με απελάσουν. 10 μέρες έμεινα στο κρατητήριο. Έκανα φυλακή.- Ν. 39 ετών.*

Τέτοιες τραυματικές εμπειρίες μπορούν να στιγματίσουν τον οποιοδήποτε. Θυμάμαι χαρακτηριστικά τον εαυτό μου όταν πήγα να κάνω για πρώτη φορά την αίτηση για την άδεια παραμονής. Ήταν το καλοκαίρι που μόλις είχαν βγει τα αποτελέσματα των πανελληνίων εξετάσεων και βρισκόμουν, στημένη στην ουρά έξω από τα γραφεία της διεύθυνσης αλλοδαπών και μετανάστευσης, Βόρειου Τομέα και Ανατολικής Αττικής μαζί με τον πατέρα μου, ο οποίος έχει κάνει αυτήν την διαδικασία επανειλημμένα για τον εαυτό του, την μητέρα και τον μεγαλύτερο αδερφό μου καθώς δεν εμπιστεύονταν δικηγόρους. Βρισκόμουν στην ουρά και περίμενα με όλους τους άλλους μετανάστες και σκεφτόμουν πως, αυτό ακριβώς ήμουν για το κράτος. Ένας μετανάστης, σαν να ήρθα πρόσφατα στην χώρα.

Η Δεύτερη Γενιά πάλεψε για να αναγνωριστεί το δικαίωμα της στην ελληνική ιθαγένεια, διότι δεν της αναγνωρίζονταν κανένα δικαίωμα από το κράτος μέχρι τότε. Θα μπορούσε να ειπωθεί πως δεν είχε δικαιώματα, διότι δεν είχε το δικαίωμα να έχει δικαιώματα όπως εύστοχα παρατηρεί η πολιτική φιλόσοφος Χάνα Άρεντ στο βιβλίο της, *The Origins of Totalitarianism*. Για την Άρεντ, η απόκλιση από τη συμμετοχή στα κοινά ισοδυναμεί με την αρχή της μη αναγνώρισης της ύπαρξης του ανθρώπου, καθώς δεν νοείται ως πολίτης του κράτους, εφόσον η προστασία των

---

<sup>14</sup> Στα αποσπάσματα των συνεντεύξεων και συζητήσεων που ενσωματώνονται στο κείμενο, η παραβίαση των γραμματικών και συντακτικών κανόνων τηρείται ηθελημένα, καθώς στοχεύει στην αποτύπωση της προφορικότητας του λόγου των συνομιλητών μου. Οι συνομιλητές μου ενημερώθηκαν για την χρήση των στοιχείων ταυτοποίησης τους, για τους σκοπούς της έρευνας. Δεν εξέφρασαν κάποια δυσαρέσκεια ωστόσο, θεώρησα ορθότερο να χρησιμοποιήσω μόνο τα αρχικά από τα μικρά τους ονόματα. Συνεπώς ο Μ. Ν. Σ. και Χ. είναι άντρες και η Σ. Ρ. Π. Ε και Α. είναι γυναίκες.

δικαιωμάτων ενός ανθρώπου μπορεί να διεκδικηθεί μόνο στην περίπτωση που είναι πολίτης του κράτους, δηλαδή μέσω των εθνικών δικαιωμάτων (Arendt, 1973).

Θεωρώ πως ο συλλογισμός της Άρεντ θα μπορούσε να είναι βάσιμος και στη σύγχρονη εποχή, στην περίπτωση των νέων μεταναστευτικής καταγωγής που δεν έχουν πολιτικά δικαιώματα χωρίς την ελληνική ιθαγένεια. «Το δικαίωμα να έχεις δικαιώματα» είναι μια φράση που απασχόλησε έντονα τους ακαδημαϊκούς κύκλους και η πρόσφατη έκδοση ενός βιβλίου με ομώνυμο τίτλο, *The Rights to Have Rights*, ασχολήθηκε με την αποδόμηση και βαθύτερη ερμηνεία της φράσης, τη δεδομένη στιγμή που τα ανθρώπινα δικαιώματα κατακερματίζονται παγκοσμίως από τα κράτη (Degooyer, Hunt, Maxwell, Moyn & Taylor, 2018). Η Άρεντ παρατηρεί πως τα καθολικά αποδεκτά δικαιώματα των ανθρώπων που δικαιούνται ανεξαιρέτως, λόγω της ανθρώπινης ύπαρξης τους, δεν μπορούν να είναι εγγυημένα, καθώς το κράτος αναλαμβάνει την ευθύνη υπεράσπισης των δικαιωμάτων μόνο των πολιτών του, και έχοντας την απόλυτη εξουσία μπορεί να λειτουργεί αυταρχικά εναντίον των ανθρώπων που δεν καθίστανται πολίτες του (Arendt, 1973).

Το νομικό κενό που ήταν αποτέλεσμα της αμυντικής προσέγγισης της κυβέρνησης στο μεταναστευτικό άφησε, στην ουσία, αυτή τη γενιά εκτεθειμένη και χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα. Πολλοί από την Δεύτερη Γενιά δεν είχαν γνωρίσει άλλη πατρίδα εκτός της Ελλάδας και σύμφωνα με το ερωτηματολόγιο αυτής της εργασίας το 55% των συμμετεχόντων δεν έχουν επισκεφτεί τη χώρα καταγωγής τους. Η απόρριψη αυτή τους άφηγε στο περιθώριο, σαν μια «άλλη/ξένη» ομάδα που βρίσκεται σε μια ρευστή κατάσταση, η οποία στερείται βασικών δικαιωμάτων (Michail & Christou, 2018). Η ύπαρξή τους δεν λογίζεται από το κράτος, με αποτέλεσμα να παραμένει αόρατη και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο (Ranciere, 2004).

Ο νόμος 3838/2010 (ΦΕΚ Α' 49/24.3.2010), γνωστός έως και σήμερα ως ο νόμος Ραγκούση, ήταν αυτός που τροποποίησε για πρώτη φορά την πολιτική επί της ιθαγένειας, επιμένοντας ωστόσο στη νομιμοποίηση της Δεύτερης Γενιάς με κριτήριο τη γέννηση σε ελληνικό έδαφος και την φοίτηση σε ελληνικό σχολείο, προβλέποντας και τη δυνατότητα συμμετοχής στις τοπικές εκλογές, ενός στοιχειώδους μεν, αλλά ουσιώδους πολιτικού δικαιώματος.

*Δεν με απασχόλησαν οι ξενοφοβικές τάσεις, είναι κάτι που μπορούσα να ξεπεράσω. Αυτά που δυσκολεύτηκα να ξεπεράσω ήταν τα εμπόδια και οι φραγμοί νομικά. Αυτά επηρέασαν όλες τις πτυχές της ζωής μου μεγαλώνοντας. Δεν μπορούσα να νοικιάσω μονός μου σπίτι επειδή δεν είχε ακόμα εκδοθεί η άδεια παραμονής μου. Δεν μπορούσα να ταξιδέψω για τον ίδιο λόγο. Έπρεπε ή να*

*δουλέψω για να παραμείνω νόμιμα στη χώρα ή να μπω σε κάποιο πανεπιστήμιο ώστε να μπορεί η παραμονή μου στην χώρα να δικαιολογείται από την φοιτητική μου ιδιότητα. Διαφορετικά; Ήμουν ένας οικονομικός μετανάστης. Και αυτό σήμαινε, στήσιμο στις ουρές από τα χαράματα, σήμαινε γραφειοκρατία και χαρτούρα, ραντεβού σε υπηρεσίες, πράγματα δηλαδή που έκαναν οι γονείς μας, πριν από εμάς για τους εαυτούς τους. Και εκεί είναι που είδα το μέγεθος του πράγματος και την αδικία. Ήμουν στην ουρά και περίμενα μαζί με ανθρώπους που έχουν έρθει στην χώρα πριν μόλις πέντε χρόνια, ενώ εγώ είμαι είκοσι χρόνια εδώ. Έχω γεννηθεί εδώ. Αλλά στα μάτια της ελληνικής κοινωνίας είμασταν το ίδιο. Μέχρι που βγήκε η εγκύκλιος και καλύφθηκε αυτό το τεράστιο νομικό κενό -Μ. 40 ετών.*

Είναι ανησυχητικό, το ότι ένα έγγραφο θα μπορούσε να καθορίσει το μέλλον της Δεύτερης Γενιάς. Συζητώντας με τους συνομιλητές μου, ειπώθηκαν ιστορίες για το πώς η μη κατοχή της ελληνικής ταυτότητας υπήρξε αίτιο για τη μη πρόσληψη σε κάποια εργασία ή η καθυστέρηση της έκδοσης της άδειας παραμονής να τους αποτρέψει από το να κάνουν ταξίδια στο εξωτερικό ή και να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε διαφορετική χώρα.

*Έδωσα πανελλήνιες με στόχο να περάσω στο τμήμα Μαιευτικής Αθηνών. Δεν τα κατάφερα και δεν θέλησα να ξαναδώσω. Οπότε έκανα προετοιμασία να συνεχίσω τις σπουδές μου στο εξωτερικό. Βρήκα ένα πανεπιστήμιο, έκανα τις αιτήσεις, εξετάσεις, τα πάντα! Πέρασα! Και με προσκάλεσαν να κάνω άλλη μια εξέταση στο πανεπιστήμιο, στην Αγγλία. Δεν είχα την ελληνική ταυτότητα και χρειαζόμουν βίζα. Δηλαδή να πληρώσω, να στείλω ένα κάρο δικαιολογητικά, να περιμένω δύο βδομάδες για απάντηση και να περάσω από συνέντευξη. Να μην τα πολυλογώ τα έκανα όλα αυτά και ήμουν σίγουρη πως θα πάω. Διάβαζα για την εξέταση και αγόρασα και τα αεροπορικά εισιτήρια. Η απάντηση από την αγγλική πρεσβεία βγήκε τέσσερις μέρες πριν το ταξίδι. Ήταν αρνητική! Ήμουν για πολύ καιρό απογοητευμένη. Την επόμενη φορά που προσπάθησα είχε προλάβει και βγήκε η ταυτότητα μου, οπότε δεν χρειάστηκα βίζα...Καλά, δεν θα σχολιάσω το ότι είναι διπλάσια τα δίδακτρα για τους φοιτητές εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εάν δεν είχα την ταυτότητα πολύ πιθανόν να ήμουν ακόμα στην Αθήνα. Και είναι λυπηρό επειδή ξέρω πολλά παιδιά στην ηλικία μου, που λόγω της ταυτότητας δεν μπόρεσαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στο εξωτερικό ή ακόμα περιμένουν – Ρ. 24 ετών.*

Ανατροπή ωστόσο στην ισχύουσα νομοθεσία επέφερε η απόφαση 460/2013, της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, κρίνοντας ορισμένες διατάξεις του νόμου αντισυνταγματικές. Συγκεκριμένα, έκρινε μεταξύ άλλων τη φοίτηση σε ελληνικό σχολείο ως μη



επαρκές στοιχείο τεκμηρίωσης της ένταξης, κάνοντας λόγο για το κριτήριο ολοκλήρωσης έξι ετών φοίτησης, αφού η υποχρεωτική εκπαίδευση είναι εννέα έτη στην Ελλάδα, καθώς και την πενταετή νόμιμη διαμονή των γονέων πριν την υποβολή της αίτησης των παιδιών (Aftodioikisi.gr, 2013).

Κατόπιν τούτων, εκδίδεται το 2015 ο πιο πρόσφατος νόμος 4332/2015 (ΦΕΚ Α' 76/9.7.2015) που αφορούσε ζητήματα ιθαγένειας για τη Δεύτερη Γενιά μεταναστευτικής καταγωγής. Σύμφωνα με τη νέα τροπολογία που κατατέθηκε στη Βουλή, για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας, εφαρμόζεται τριπλή διάκριση σχετικά με τη δυνατότητα χορήγησης της. Πρώτον, με τη φοίτηση σε ελληνικό σχολείο και τη γέννησή στην Ελλάδα· δεύτερον, με τη φοίτηση σε ελληνικό σχολείο ανεξάρτητα από τον τόπο γέννησης· και τρίτον, με την αποφοίτηση από ελληνικό ΑΕΙ ή ΤΕΙ.

Πολλοί νέοι κατάφεραν να αποκτήσουν την ιθαγένεια με αυτόν τον νόμο, καθώς τα δικαιολογητικά που απαιτούνταν ήταν εφικτό να προσκομιστούν σε σύντομο χρονικό διάστημα στην Ελλάδα, χωρίς την ανάγκη (στις περισσότερες των περιπτώσεων) να επισκεφτούν οι ενδιαφερόμενοι την χώρα καταγωγής τους για τη μετάφραση, έκδοση ή αναζήτηση πιστοποιητικών. Μετά την κατάθεση, η έκδοση της ταυτότητας διαρκούσε ενάμιση ή δύο χρόνια κατά μέσο όρο, μια χρονική διάρκεια αρκετά ικανοποιητική σε σύγκριση με άλλες γραφειοκρατικές υπηρεσίες του κράτους, στο παρελθόν, ωστόσο οι παραπάνω διαδικασίες είναι βίαιές και είναι ενσωματωμένες στο θεσμικό σύστημα της χώρας, επιδρώντας με πολλαπλούς τρόπους σε όσους έρχονται σε επαφή με τους θεσμούς. Εδώ γίνεται λόγος για θεσμικό ρατσισμό, δηλαδή για ρατσισμό σε συγκαλυμμένη μορφή ώστε κοινωνικά να μπορεί να είναι αποδεκτός, περιθωριοποιώντας και αποκλείοντας μέλη μιας κοινωνικής ομάδας, μέσω των θεσμοθετημένων νόμων που διέπουν το κράτος (Πανταζής, 2015).

## **Κεφάλαιο 3<sup>ο</sup> Τι σημαίνει να είσαι νέος/νέα δεύτερης γενιάς μεταναστευτικής καταγωγής από την Αφρική, στην Αθήνα σήμερα**

### **3.1 Φαινότυπος και το αίσθημα του «ανήκειν»**

Οι πρώτοι Έλληνες αφρικανικής καταγωγής ήταν από το Σουδάν και είχαν εγκατασταθεί στην Θράκη, κατά την Οθωμανική Αυτοκρατορία, σε ένα χωριό που λέγεται Άβατο, το οποίο υπάρχει ακόμα. Κάνοντας περαιτέρω έρευνα,<sup>15</sup> ο δικηγόρος Χαρίδημος Παπαδάκης, με την έκδοση του βιβλίου με τίτλο: *Οι Αφρικανοί στην Κρήτη, Χαλικούτες* φανέρωσε πως κατά την διάρκεια του υπερατλαντικού δουλεμπορίου, με τη μαζική μεταφορά σκλάβων το 1669 και αργότερα το 1830-40, στην περιοχή των Χανίων της Κρήτης, εγκαταστάθηκαν Αφρικανοί σκλάβοι οι οποίοι δημιούργησαν ένα χωριό, ονόματι Κουμ Καπί. Οι πληθυσμοί αυτοί έζησαν στο νησί για τρεις αιώνες και ονομάζονταν Χαλικούτηδες ή Χαλικούτες (Παπαδάκης, 2008).

Τα μεταναστευτικά ρεύματα της αρχής του 20<sup>ου</sup> αιώνα διαφέρουν από τα σύγχρονα ρεύματα καθώς, δεν αποτελούνται από πληθυσμούς που προέρχονται από την Ευρώπη και μεταναστεύουν μέσα σε αυτήν, αλλά και από πληθυσμούς διαφορετικών φυλών, από την επικρατούσα λευκή, με αποτέλεσμα, το χρώμα του δέρματος να είναι στοιχείο διαφοροποίησης (Waters, 1994; Perlmann & Waldinger, 1997), χωρίς αυτό να σημαίνει πως η εμφάνιση ανθρώπων αφρικανικής καταγωγής αποτελεί νέο γεγονός. Εξάλλου, οι ίδιοι οι Έλληνες ως λαός δεν αποτελούσαν μια ομοιογενή εθνική ομάδα, όπως αναφέρεται και στο δεύτερο κεφάλαιο. Επίσης δεν έχουν περάσει πολλά χρόνια από την περίοδο της μαζικής μετανάστευσης Ελλήνων στην Αμερική όπου η περίπτωση τους χαρακτηρίστηκε υβριδική, καθώς δεν θεωρούνταν λευκοί αλλά ούτε και μαύροι, λόγω του σκούρου δέρματος των περισσοτέρων με αποτέλεσμα να στοχοποιηθούν και να γίνουν θύματα ρατσιστικών συμπεριφορών από τους Αμερικανούς (Η Καθημερινή, 2020).

Με το πέρασμα του χρόνου, η ελληνική κοινότητα ενσωματώθηκε στην αμερικανική και εδραίωσε την ταυτότητα της με τρόπο που εξαφάνισε αυτόν τον φυλετικό διαχωρισμό, γεγονός που εξηγείται στο βιβλίο του Νόελ Ιγνάτιεφ (1995), *Πώς οι Ιρλανδοί έγιναν λευκοί* όπου, αναλύεται το πώς οι Ιρλανδοί καταφθάνοντας στην Αμερική κατατασσόταν στα χαμηλότερα

---

<sup>15</sup> Στην παρούσα περίπτωση αναφέρομαι στην εμφάνιση αφρικανικών πληθυσμών στην νεότερη ιστορία. Για τη μελέτη που έχει γίνει σχετικά με την ύπαρξη του αφρικανικού στοιχείου στην αρχαιότητα και τον διάλογο που ανοίγεται στον χώρο των κλασικών σπουδών βλέπε, μεταξύ άλλων, τις συζητήσεις που ακολούθησαν την έκδοση του βιβλίου *Black Athena* του Martin Bernal το 1987. Επίσης βλέπε: [https://www.metmuseum.org/toah/hd/afrg/hd\\_afrg.htm](https://www.metmuseum.org/toah/hd/afrg/hd_afrg.htm), <https://neoskosmos.com/en/167708/black-africans-and-the-ancient-greeks/>

κοινωνικά στρώματα (στα οποία ανήκαν και οι αφρο-Αμερικανοί πρώην σκλάβοι) μέχρι που κατάφεραν να «κατακτήσουν» τον τίτλο «λευκοί», ανεβαίνοντας στην σκάλα της ιεραρχίας, και σταδιακά έγιναν οι ίδιοι αυτοί που φέρονταν ρατσιστικά στους νέους μετανάστες στη χώρα (Ignatiev, 1995). Επεξηγείται ο τρόπος με τον οποίον εκλαμβάνεται το χρώμα ως κάτι που μεταβάλλεται συνεχώς και καθορίζεται με βάση την πρόοδο της κοινωνικής ομάδας στην οποία γίνεται αναφορά, μέσα στην αμερικανική κοινωνία. Η φυλή είναι μια κοινωνική κατασκευή καθώς το μαύρο στοιχείο, δεν αποτελεί χαρακτηρισμό ουσιαστικής εμφάνισης ενός ανθρώπου ή μιας ομάδας, και η έννοιά της εξακολουθεί να αποτελεί ένα αίνιγμα (Young, 2010), παρόλο που χρησιμοποιείται ως πρωταρχικό στοιχείο ταυτοποίησης και σε πολλές περιπτώσεις και ως το μοναδικό στοιχείο μονοσήμαντης ερμηνείας της ταυτότητας του άλλου, και ενώ οι έννοια του ρατσισμού δεν μπορεί να αρκестεί μόνο στο χρώμα του δέρματος, καθώς συν αποτελείται από μια πληθώρα πραγμάτων, η φυλή γίνεται η θεμελιακή ψευδαίσθηση της ταυτότητας που λαμβάνει διαφορετικές εκφάνσεις μέσα στην ιστορία (Kanneh, 1998).

Με τα δεδομένα που προέκυψαν από το ερωτηματολόγιο που δημιουργήθηκε για τους σκοπούς της έρευνας, αποδεικνύεται πως η ύπαρξη Ελλήνων με μαύρο δέρμα προκαλεί ακόμα εντύπωση σε ένα κομμάτι του πληθυσμού. Το ερωτηματολόγιο μοιράστηκε σε 62 νέους αφρικανικής καταγωγής που ζουν στην Αθήνα. Το 83,3% αποκρίθηκε θετικά στο ότι ο ελληνικός πληθυσμός δεν έχει εξοικειωθεί με την παρουσία τους στη χώρα, ως πολίτες που μιλούν την ελληνική γλώσσα και φοιτούν στα δημόσια σχολεία. Ενώ από τις συζητήσεις που έκανα με τους συνομιλητές μου, το χρώμα του δέρματος αποτελεί το βασικό στοιχείο διάκρισης τους μέσα την κοινωνία στην οποία μεγαλώνουν και ζουν. Οι ίδιοι δεν νιώθουν πως ανήκουν απόλυτα στην Ελλάδα, και η διαρκής υπόδειξη του χρώματος του δέρματος από τον περίγυρο τους, με τα συχνά αφελή αλλά ενοχλητικά σχόλια και ερωτήματα που αφορούν την καταγωγή τους ή πώς μιλούν άπταιστα ελληνικά, φανερώνουν πως ένα πολύ μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού δεν γνωρίζει την ύπαρξη αυτών των Ελλήνων, πόσω μάλλον τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν με το νομικό σύστημα της χώρας.

*Έχω την Ελληνική παιδεία, ωστόσο δεν νιώθω Έλληνας, και για αυτό μπορώ να πω πως φταίει το νομικό πλαίσιο που ακολουθούσε για τόσο χρόνια η χώρα. Νιώθω πως κυλάει στις φλέβες μου αφρικάνικο αίμα, έχω αφρικάνικο DNA και έχω καταβολές από κει, και πολύ απλά έχω στο μυαλό μου ένα άλλο σύστημα πληροφοριών. Φαίνεται! Είμαι διαφορετικός και λόγω του χρώματος*

*μου. Άλλα δεν νιώθω Έλληνας ούτε Αφρικανός, οπότε καλούμαι να ορίσω την ταυτότητα μου.- Μ.  
40 ετών*

Η ταυτότητα δεν είναι κάτι που θα πρέπει να εκλαμβάνεται ως ολοκλήρωμένη και απaráλαχτη, αντιθέτως η σύγχρονη ανθρωπολογική θεωρία, προβληματοποιεί την έννοια της ταυτότητας. Κατά τον κοινωνιολόγο Stuart Hall, θα ήταν ορθότερο να εκλαμβάνεται η ταυτότητα ως κάτι που ακόμα διαμορφώνεται, σαν μια διαδικασία που ξεκινάει από μέσα προς τα έξω (1989), ως γίνεσθαι. Ο Hall αναφέρει πως η πολιτισμική ταυτότητα μπορεί να κατανοηθεί με δύο τρόπους, όπου στην μια περίπτωση κατανοείται ως μία κοινή ταυτότητα που συγκροτείται από μια ομάδα ανθρώπων οι οποίοι μοιράζονται την ίδια κουλτούρα και ιστορία και η οποία διαφοροποιείται από όλες τις άλλες. Αυτή αποτελεί και τη βάση της θεωρίας περί μία Αφρικής, μιας κουλτούρας και κοινής ιστορίας, με την προσκόλληση στο παρελθόν, το οποίο παρίσταται ως καθολικά αποδεκτό. Ενώ στην δεύτερη περίπτωση η πολιτισμική ταυτότητα είναι μια ταυτότητα η οποία ακόμα πλάθεται, διότι η βάση της είναι ιστορική και ανασχηματίζεται αναλόγως την συνθήκη μέσα στον χρόνο. Έχει διαρκή συνέχεια, καθώς ανήκει στο παρελθόν με τον ίδιο τρόπο που ανήκει στο μέλλον και επηρεάζεται άμεσα από όλα όσα την περιβάλλουν (1989, σελ.225).

Ο Μ., στην παραπάνω σκέψη του για τον ορισμό της ταυτότητας του, αναφέρεται στο χρώμα του δέρματος που λειτουργεί ως διαρκή ενθύμηση πως, κατάγεται από την Αφρική. Κάνει λόγο για το θεσμικό ρατσισμό<sup>16</sup> στην Ελλάδα, καταδεικνύοντας τον, ως έναν από τους λόγους για τους οποίους δεν νιώθει Έλληνας, ενώ έχει την ελληνική παιδεία. Στην προσπάθεια κατανόησης της ανάγκης εύρεσής αυτής της ταυτότητας στην οποία αναφέρεται ο Μ., θα στηριχθώ σε ορισμένες σύγχρονες θεωρίες του εθνικισμού.

Ο Εθνικισμός έχει αποτελέσει ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του νεότερου κόσμου και πάνω στην ιδεολογία του στηρίχθηκε ο Ευρωπαϊκός καπιταλισμός, διότι σαν έννοια ένωσε το έθνος ως συλλογικότητα με το κράτος, και το έδαφος, δίνοντας μια γεωγραφική θέση στο σύνολο

---

<sup>16</sup> Ο ρατσισμός δεν είναι μια ψευδο- επιστημονικά θεμελιωμένη θεωρία αλλά ούτε και ατομική αντίληψη. Αποτελεί περισσότερο μια ιδεολογία. Σαν όρος έχει προβληματίσει και εξακολουθεί να προβληματίζει συγγραφείς που ασχολούνται επιστημονικά με τον όρο και με θέματα σχετικά με αυτόν, λόγω της ευρείας και μη σαφής σημασίας που του δίνεται. Αποτελείται από στοιχεία που προέρχονται από πραγματικά περιστατικά που αναδεικνύουν μέσω μιας κατάστασης, πως κάποιος είναι κατώτερος ή όχι εξίσου αποδεκτός, λόγω της διαφορετικότητας του, οι διακρίσεις αυτές μπορούν να κάνουν την καθημερινότητα κάποιου ταπεινωτική και δύσκολη. Ο ρατσισμός σχετίζεται και με τους νομικούς κανόνες που διέπουν το κράτος και βασίζεται στην διατάραξη των σχέσεων εξουσίας σε τομείς όπως τον κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό (Πανταζής, 2015).

των εννοιών κάνοντας τες ταυτόσημες (Γαζή, 2004). Σύμφωνα με την θεωρία του Smith, το έθνος δεν αποτελεί μια πολιτική ιδεολογία, αλλά μια πολιτικοποιημένη μορφή κουλτούρας και η ιστορία του έθνους κατασκευάζει τις εθνικές ταυτότητες, μέσω της μνήμης, της λαϊκής έκφρασης, της γενεαλογικής κοινότητας, της καταγωγικής μυθολογίας και της καλλιτεχνικής δημιουργίας ( Smith, 2000 σελ.30).

Σύμφωνα με αυτήν την θεωρία, εφόσον ο Μ. δεν είναι σε θέση να αναγνωρίσει αυτήν την σύνδεση με την Ελλάδα, αναζητά αυτούς τους δεσμούς στην χώρα από την οποία κατάγεται.

Παρακάτω, η Ε. κάνει έναν πολύ ενδιαφέρον παραλληλισμό για να επεξηγήσει το πως νιώθει.

*Νιώθω πως βάζω τον εαυτό μου με το ζόρι, ότι ζορίζω την ύπαρξη μου εδώ, δηλαδή πως πρέπει να απαιτήσω την ύπαρξη μου στην ελληνική κοινωνία. Είναι σαν να υπάρχει ένα πάρτι και να μην διάλεξα να πάω σε αυτό το πάρτι και να με έφερε κάποιος άλλος, αλλά μετά, να μην με πολυ-θέλουν, και εγώ επειδή περνάω ωραία, και έχω κάτι να κερδίσω από αυτό το πάρτι, να επιμένω να κάτσω. Και να γίνεται μονίμως αυτό το πράγμα. Να μην με θέλουν και εγώ να θέλω να παραμείνω.- (Παρέμβαση αδερφής, της Ε. που βρίσκονταν στο δωμάτιο την ώρα της συνέντευξης) «Να σηκωθείς να πας σε άλλο πάρτι!!!» Έκανα όπως λέει κάτι παρόμοιο, έφυγα και πήγα στην Ιρλανδία. Αλλά δεν μπορώ να ξεχάσω το πρώτο πάρτι, εμένα μου έμεινε. Οπότε γυρνάω πάντα σε αυτό το πάρτι, καλή ώρα όπως τώρα, έστω να κάνω 2-3 χορούς και μετά φεύγω πάλι.- Ε. 21 ετών*

Ο W. E. B. Du Bois στο έργο του, *The Souls of Black Folk*, αναφέρει χαρακτηριστικά πως «το πρόβλημα του εικοστού αιώνα είναι το πρόβλημα της γραμμής χρώματος», κάνοντας λόγο για τον διαχωρισμό των φυλών και το χάσμα στην επικοινωνία που έχει δημιουργήσει στους ανθρώπους, το οποίο είναι συχνά αόρατο (1903 σελ. 32). Η γραμμή χρώματος ήταν ένα κατασκεύασμα της αποικιοκρατίας, λόγω του διατλαντικού δουλεμπορίου και των φυλετικών θεωριών του 19<sup>ου</sup> αιώνα που έδιναν έμφαση στα εξωτερικά χαρακτηριστικά (Perlmann & Waldinger, 1997, σελ. 11). Η γραμμή χρώματος έχει πάρει πλέον νέες μορφές στις σύγχρονες κοινωνίες, ανεξαρτήτως των κοινωνικών εξελίξεων και της μετατόπισης του ζητήματος γεωγραφικά, το μαύρο δέρμα, συνεχίζει να εκλαμβάνεται βάσει αυτών των θεωριών, στιγματίζοντας το υποκείμενο και κατατάσσοντάς το στην κατηγορία «άλλος/ξένος», διαφορετική<sup>17</sup> από αυτήν του γηγενή πληθυσμού (Young, 2010).

---

<sup>17</sup> Σε αυτό το σημείο θα παραθέσω και το ιστορικό γεγονός της πρώτης επίσημης αναγνώρισης του ελληνικού κράτους μετά την κήρυξη της ανεξαρτησίας του το 1821, η οποία έγινε από την Αϊτή, μια χώρα της Καραϊβικής που αποτελούνταν από πρόην

Όταν με ρωτάνε από πού είμαι, λέω πως είμαι Ελληνίδα, και μετά προσθέτω πως οι γονείς μου είναι από την Νιγηρία. Αυτό δεν είναι απαραίτητο σε όλους. Σε κάποιους λέω πως είμαι Ελληνίδα και συνεχίζω την κουβέντα κανονικά σαν να μην έγινε τίποτα. Άλλοι έχουν ένα πρόσωπο απορίας, οπότε και εγώ πρέπει να το εξηγήσω. Αισθάνομαι την ανάγκη να πω αυτήν την δεύτερη πρόταση. Άλλοι μπορεί να είναι και αγενείς και να σε ρωτήσουν και πάλι, λέγοντας τι εννοείς είσαι Ελληνίδα; Υπονοώντας πως αφού είσαι μαύρη, είναι αδύνατον να είσαι Ελληνίδα. Οπότε μπαίνω στην διαδικασία να το εξηγήσω πάλι. Πλέον είναι κάτι που έχω ξεπεράσει, ας πούμε πως δεν με φέρνει σε δύσκολη θέση, αλλά πριν, ΝΑΙ. Μου ήταν περίεργο που έπρεπε να το επεξηγώ. Ότι, *take it from me που ξέρω! Είμαι Ελληνίδα!* – Ε. 21 ετών

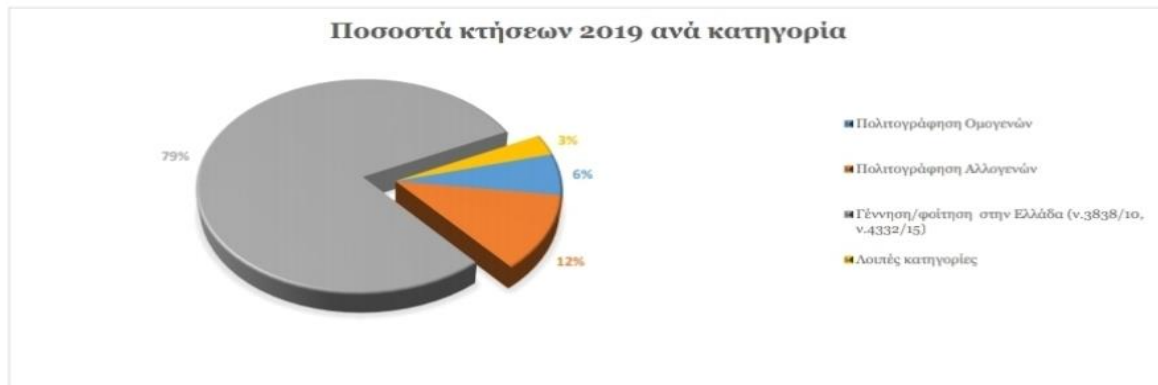
Δυστυχώς δεν έχει γίνει ακόμα επίσημη καταγραφή των περιπτώσεων νέων αφρικανικής καταγωγής που έχουν αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια. Τα μόνα επίσημα στοιχεία που υπάρχουν είναι ο συνολικός αριθμός των νέων Δεύτερης Γενιάς που απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια από το 2011 μέχρι και το 2019, όπως αναγράφεται στον παρακάτω πίνακα.

### Στατιστικά στοιχεία 2011-2019

#### Κτήσεις Ελληνικής Ιθαγένειας ανά κατηγορία

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Πολιτογράφηση Ομογενών	12.616	13.495	22.574	15.791	8.563	7.476	3.713	2.747	1.017
Πολιτογράφηση Αλλογενών	930	1.149	1.866	2.019	1.487	3.624	3.486	2.530	1.882
Γέννηση/φοίτηση στην Ελλάδα (ν.3838/10, ν.4332/15)	3.103	5.543	529	0	305	19.367	25.528	21.559	12.868
Διαδικασίες καθορισμού (με τη γέννηση/αναγνώριση κλπ)	946	928	1.917	2.029	1.529	1.183	978	883	382
Ανήλικα/άγαμα τέκνα όσων απέκτησαν Ελληνική Ιθαγένεια	1.627	622	3.337	1.990	2.294	1.837	1.096	501	255
Πολιτογράφηση ομογενών από χώρες της πρώην ΕΣΣΔ*	-	-	-	-	-	-	13	190	100
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>19.222</b>	<b>21.737</b>	<b>30.223</b>	<b>21.829</b>	<b>14.178</b>	<b>33.487</b>	<b>34.814</b>	<b>28.410</b>	<b>16.834</b>

#### Ποσοστά κτήσεων 2019 ανά κατηγορία



\* Η κατηγορία αυτή μέχρι και το 2016 ήταν ενσωματωμένη στην κατηγορία λοιπές διατάξεις του ΚΕΙ  
Προσωρινά στοιχεία 2019

Επεξεργασία Σταύρος Πιπτόπουλος  
Κεντρική Δ/ση Ιθαγένειας  
ΥΠ.ΕΣ

20/7/2020

Αφρικανούς σκλάβους. Το μαύρο δέρμα, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των συνομιλητών μου αντιμετωπίζεται ως κάτι τόσο ξενόφερτο και πρωτόγνωρο για κάποιους Έλληνες, και χρησιμοποιώ την παραπάνω αναφορά για να σχολιάσω πως ήταν μηδαμινής σημασίας το χρώμα και η καταγωγή κάποιου, στο παραπάνω ιστορικό γεγονός, διότι σημασία είχε η ζωτική ανάγκη της ελευθερίας. Και αυτό έχει σημασία να ειπωθεί φέτος, που συμπληρώνονται 200 χρόνια από την επανάσταση του 1821. Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε: <https://www.janus.gr/2020/03/1821-100.html>

**Πίνακας 1.** Στατιστικά στοιχεία 2011-2019. Αναδημοσίευση του πίνακα, σε επεξεργασία Σταύρου Πιστόπουλου. Από την κεντρική διοίκηση της ιθαγένειας του Υπουργείου Εσωτερικών( *yres.gr*).

Ωστόσο, παρά την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας, η νέα γενιά Ελλήνων πολιτών εξακολουθεί να μένει στο περιθώριο, καθώς δεν αισθάνονται απόλυτα Έλληνες παρόλο που έχουν γεννηθεί στη χώρα, ζουν και εργάζονται σε αυτήν, ενώ παράλληλα, ούτε με την χώρα από την οποία κατάγονται μπορούν να ταυτιστούν πλήρως ( Michail & Christou, 2018).

*Είναι φορές που νιώθω πως σε κάποια κομμάτια της ελληνικής πραγματικότητας ανήκω, είναι κάποια κομμάτια που με έχουνε ρε παιδί μου απορροφήσει, ας πούμε, αλλά υπάρχουν και κάποια τα οποία με αποκλείουν και δεν κάνουν καθόλου εύκολη την ύπαρξή μου σε αυτήν την πραγματικότητα. Το πρώτο κομμάτι, είναι το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι, που ενώ είμαι γεννημένος εδώ, δεν το έχω.- Σ. 32, ετών*

Ο Σ., είναι τρίτης γενιάς μεταναστευτικής καταγωγής και είναι πλέον νέος πατέρας. Όπως είπε ο ίδιος, έχει φροντίσει ο γιός του να αποκτήσει και τα τέσσερα διαβατήρια που δικαιούται καθώς ο παππούς του κατάγονταν από την Κένυα και η μητέρα του ήρθε σε νεαρή ηλικία στην Ελλάδα όπου και γνώρισε τον πατέρα του, με καταβολές από την Νιγηρία. Ενώ η σύντροφός του έχει καταγωγή από την Αυστρία και την Γερμανία. Το σημείο τομής όλων αυτών των καταβολών είναι η Ελλάδα. Και η βασική ανησυχία για τον ίδιο και τη σύντρόφό του είναι το παιδί τους να μην αποκλειστεί από τα δικαιώματα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, δηλαδή της ενεργούς συμμετοχής και μη αποκλεισμού του από τα κοινά, ανεξαρτήτως της χώρας στην οποία θα αποφασίσει να εγκατασταθεί στο μέλλον. Για τον παραπάνω λόγο δρομολογείται και από τόσο νωρίς η διαδικασία απόκτησης των διαβατηρίων.

*Στο κομμάτι της δουλειάς ας πούμε, είναι δύσκολο. Στον χώρο της διασκέδασης, π.χ. να δουλέψεις σερβιτόρος και τα λοιπά θα βρεις δουλειά. Τώρα αν θες να βρεις κάτι πιο σοβαρό, κάτι που έχει μια θέση, είναι πολύ δύσκολο, για ποιους λόγους; Κυρίως το χρώμα ας πούμε. Μπορώ να πάω ας πούμε για μια συνέντευξη και με το που με βλέπουνε σκαλωμένοι, με κοιτάνε, τι είναι αυτός, τι θέλει; Θέλει να πουλήσει CD; Θέλει να κλέψει; Τι θέλει να κάνει; Και μέχρι να εξηγηθείς και να πεις είμαι αυτός και κάνω αυτό και εκείνο, υπάρχει γενικά αυτή η προκατάληψη. – X. 23 ετών*

*Σίγουρα το χρώμα παίζει ρόλο εδώ γιατί όσο και να θες να λες είμαι Ελληνίδα, το χρώμα σου λέει ότι είσαι από κάπου αλλού. Άντε μπορείς να το αποφύγεις λίγο αυτό το πράγμα. Αλλά όταν είσαι σκουρόχρωμος ό,τι και να γίνει πρέπει να δώσεις εξηγήσεις. Θα σου πούνε α, ναι, όντως ο τρόπος που μιλάς είναι πεντακάθαρος και όλα τα σχετικά. Αλλά όμως υπάρχει και αυτό το*

ερωτηματικό. Η καταγωγή σου από πού είναι; γιατί προφανώς είσαι σκουρόχρωμη.<sup>18</sup> Το χρώμα παίζει ρόλο εδώ πέρα. Δε μπορείς να το αποφύγεις, δε μπορείς να πεις ότι είμαι απλά Ελληνίδα. Ό,τι και να κάνεις, πάντα θα υπάρξει το ερώτημα από πού είσαι; Από πού είσαι πραγματικά – Τ. 24 ετών

Σύμφωνα με τους συνομιλητές μου, κάτι που δεν μπορεί να αγνοηθεί, είναι η διαφορά του χρώματος του δέρματος, το οποίο είναι ο βασικότερος προβληματισμός τους ύστερα από τον θεσμικό ρατσισμό. Ο Young (2010) αναφέρει πως, η ύπαρξη μας στον χώρο κατανοείται, σε σχέση με την διάδρασή μας με άλλους, βλέποντας τους εαυτούς μας, μέσω της οπτικής άλλων. Η έμφαση που δίνεται στα εξωτερικά χαρακτηριστικά είναι τόσο μεγάλη που ακόμα και στις περιπτώσεις όπου η δεύτερη γενιά μεταναστευτικής καταγωγής από την Αφρική μιλάει ελληνικά σε τρίτους, ο λόγος τους απευθύνεται πολλές φορές στα αγγλικά. Με την πεποίθηση πως είναι ξένοι και δεν γνωρίζουν την γλώσσα ή πως θα τους ήταν πιο οικεία η χρήση των αγγλικών παρά των ελληνικών. Κάτι με το οποίο συμφώνησαν και οι εννέα συνομιλητές, πως αντιμετωπίζουν συχνά.

Η παραπάνω αντιμετώπιση μπορεί να μεταφραστεί και ως μια μορφή διάκρισης η οποία είναι πιο υπόγεια, καθώς δύσκολα αναγνωρίζεται. Ο ψυχίατρος Chester Piers εισήγαγε τον όρο μικρο-επιθετικότητες τη δεκαετία του '60, για να αναφερθεί στον τρόπο με τον οποίο οι φυλετικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ λευκών και μαύρων κατέληγαν αυτόματα, στην ταπείνωση των μαύρων Αφρό-Αμερικανών, με έμμεσο τρόπο ή ανεπαίσθητα (όπως αναφέρεται σε Williams, 2020) . Η χρήση του όρου στους ακαδημαϊκούς κύκλους έχει συζητηθεί έντονα και, με τη σημαντική ανάλυση του καθηγητή Derald Wing Sue (2007), διευρύνθηκε η σημασία του στον στιγματισμό πολλαπλών κοινωνικών ομάδων με την χρήση σχολιασμών και υπαινιγμών. Οι μικρό επιθετικότητες είναι και συνήθως καθημερινές, λεκτικές και συμπεριφορικές προσβολές που γίνονται εκούσια ή ακούσια, οι οποίες υποθάλπουν αρνητικές φυλετικές αντιλήψεις.

Αυτά τα μικρά και συνήθως αθώα ή αφελή σχόλια δεν περιορίζονται μόνο στην ταπείνωση των συναισθημάτων των υποκειμένων αλλά αποτελούν μια διαρκή ενθύμηση της απόρριψης ή αποξένωσης τους από τους υπόλοιπους, βάζοντας τους σε μια διαφορετική κατηγορία. Αυτή η ακύρωση ενισχύει τις διαφορές και λειτουργεί ως εργαλείο διαίωσις του ρατσισμού και των

---

<sup>18</sup> Σχετικά με το θέμα της φυλετικής διαφοράς η κοινωνιολόγος Adia Harvey Wingfield (όπως αναφέρεται στο Mounk, 2018 σελ. 186), κάνει αναφορά στο color blindness (φυλετική αχρωματοψία), μια έννοια που χρησιμοποιείται για να εξηγηθεί η πεποίθηση της μη ύπαρξης φυλετικής κατηγοριοποίησης σε μια κοινωνία, στην οποία η λήψη αποφάσεων δεν συμβαίνει με γνώμονα τις φυλετικές διαφορές και δη διακρίσεις και προκαταλήψεις (Apfelbaum, E. P., Norton, M. I., & Sommers, S. R. 2012). Ισχυρίζεται πως τα μελαμψά υποκείμενα δεν έχουν την πολυτέλεια να δηλώνουν πως είναι color blind. Αυτό συμβαίνει διότι κάποιος που έχει λευκό δέρμα, αντιμετωπίζεται ως μεμονωμένη προσωπικότητα. Ενώ οι φυλετικές μειονότητες αντιλαμβάνονται σε νεαρή ηλικία πως εκλαμβάνονται από το κοινωνικό σύνολο ως μέλη μιας ευρύτερης ομάδας η οποία μπορεί να έχει θετικό ή αρνητικό πρόσημο.



διακρίσεων. Θα μπορούσε να θεωρηθεί πως η λέξη μικρό-επιθετικότητα είναι άλλη μια ταμπέλα που χρησιμοποιείται από όσους είναι υπερευαίσθητοι και παρεξηγούν καταστάσεις ανθρώπινες, όπου στην περίπτωση της Τζέσικα, κάποιος από περιέργεια να θέλει να μάθει την πραγματική καταγωγή της και να μην του αρκεί μόνο η απόκριση πως είναι Ελληνίδα, όχι επειδή δεν φαίνεται Ελληνίδα αλλά επειδή έχει περιέργεια να μάθει περισσότερα για την ίδια. Επιπλέον, το ότι ξαφνιάζεται κάποιος από την προφορά και την άπταιστη χρήση των ελληνικών της, να μην είναι λόγω της πεποίθησης πως είναι ξενική καταγωγή της, αλλά να αποτελεί άξιο θαυμασμού η άρτια χρήση του ελληνικού λεξιλογίου εν γένει.

Κατά την γνώμη μου, τα παραπάνω σχόλια από μόνα τους δεν αποτελούν επιθέσεις αλλά η χρήση του όρου μικρό-επιθετικότητα μπορεί να γίνεται και από όσους θέλουν να ορίσουν αυτά τα κατ' επανάληψη σχόλια που δέχονται σε καθημερινή βάση. Η ελληνική εθνική ταυτότητα έχει δομηθεί πάνω στην εθνο-γενεαλογική σύλληψη του έθνους, και την εναλλαγή των πολιτικών σκοπιμοτήτων ανά περιόδους, όμως το πώς εκλαμβάνεται από την υπόλοιπη Ευρώπη η σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα και ταυτότητα είναι βαθιά ριζωμένο στην αντίληψη που έχει διατηρηθεί για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, αγνοώντας την περίοδο των δυο χιλιάδων χρόνων που ιστορικά μεσολάβησαν (Triandafyllidou & Veikou, 2002). Έχω παρατηρήσει και η ίδια από προσωπικές μου εμπειρίες στο εξωτερικό πως όταν αναφέρω πως είμαι Ελληνίδα σε αγνώστους, νομίζουν πως αστειεύομαι. Μάλιστα κάποια στιγμή ειπώθηκε πως δεν «μοιάζω» Ελληνίδα.

Κατά κάποιον τρόπο επιβάλλεται από τον περίγυρο τους να αποδεικνύεται η ελληνικότητα, καθώς για μερικούς, οι νέοι αφρικανικής καταγωγής δεν «φαίνονται» αρκετά Έλληνες. Όπως αναφέρει η Ε., το ότι η ίδια δηλώνει Ελληνίδα, δεν είναι πάντα αρκετό και πρέπει να ακολουθηθεί η δήλωση με αποδείξεις ελληνικότητας. Η οποία είναι μια άποψη που συμερίζονται και οι άλλοι συνομιλητές μου. Πώς όμως μοιάζει ένας Έλληνας;

*Στην Ιταλία είχαμε πάει σε ένα περίπατο, από αυτούς που οργανώνονται για τους τουρίστες, και τυπικά πριν ξεκινήσει η ξενάγηση ο ξεναγός μας, ρώτησε όλους στην ομάδα από που καταγόμαστε για να σπάσει ο πάγος. Όταν του είπαμε εγώ και τα αδέρφια μου πως είμαστε Έλληνες, γέλασε! Και είπε στα αγγλικά: «You are Greek? Greeks una fatsa una ratsa. The same face the same race» -Τότε έπρεπε να εξηγήσουμε πως γεννηθήκαμε στην Ελλάδα κτλ. Αλλά και πάλι δεν μπορούσε να το καταλάβει.- Ε. 21 ετών*

*Ήμουν σε μια εκδήλωση στην Τσεχία με δύο φίλες μου Αφροελληνίδες, και με προσέγγισε ένας νεαρός για να με ρωτήσει από πού είμαι. Του είπα πως ήμουν από την Ελλάδα, ύστερα ρώτησε*

την μία από τις φίλες μου, και έλαβε την ίδια απάντηση και στην συνέχεια ρώτησε την άλλη. Το σκέφτηκε και μετά μας ρώτησε ψύχραιμα αν η Ελλάδα ήταν στην Αφρική! Δεν ξέρω αν ήταν μεθυσμένος αλλά έδειχνε πολύ μπερδεμένος.- Σ. 26 ετών<sup>19</sup>

Τον Απρίλιο πήγα στην Τουρκία για 5 μέρες. Είμασταν στο αεροδρόμιο μαζί με τον φίλο μου στην ουρά για να κάνουμε check in και αυτός προχώρησε μπροστά για να βάλει την βαλίτσα και ύστερα ακολούθησα και εγώ. Έδωσε την ταυτότητα του, έβαλε την βαλίτσα, τελείωσε και με περίμενε. Ξέχασα να αναφέρω πως ο φίλος μου είναι λευκός. Όταν ήρθε η σειρά μου, έδωσα την ταυτότητα στην υπάλληλο, την κοίταξε και με κοίταξε μπερδεμένη, μου είπε να περιμένω και κάλεσε έναν άλλον συνάδελφο της. Την ρώτησα αν υπάρχει κάποιο πρόβλημα και μου είπε πως όχι, αλλά θα ήθελε να δει και το διαβατήριό μου. Εγώ παραξενεύτηκα και την ρώτησα γιατί, διότι ακριβώς πριν από εμένα πέρασε ο φίλος μου απλά με την ταυτότητα του. Και μου είπε πως στην δική μου περίπτωση πρέπει να δει και το διαβατήριό. Αρχισα να έχω υποψίες πως νόμιζε ότι τα έγγραφα μου ήταν πλαστά, και τότε της είπα εκνευρισμένη πως είμαι Ελληνίδα και πως η ταυτότητα μου, είναι παρόμοια με την ταυτότητα του φίλου μου, που μόλις πέρασε χωρίς να του ζητηθεί κάποιο άλλο έγγραφο πέρα από την ταυτότητα του. Η γυναίκα σε απόλυτο σοκ μου απαντάει: Μα πως; Αφού είσαστε μαύρη! Πώς είστε Ελληνίδα; - Π. 27 ετών

Είναι γεγονός πως το πρότυπο των λευκών Ελλήνων είναι βαθιά ριζωμένο στις δυτικές κοινωνίες. Εάν ωστόσο, η φυλή είναι μια κοινωνική κατασκευή, δεν θα πρέπει να αποδομηθεί από την ίδια την κοινωνία; Όπως αναφέρουν οι κοινωνιολόγοι, Michael Omi και Howard Winant, στην θεωρία τους σχετικά με την κοινωνική κατασκευή της φυλής στο ομότιτλο βιβλίο τους : *Racial Formation in the United States, Racial Formation* ορίζεται ως «η κοινωνιο-ιστορική διαδικασία με την οποία μια φυλετική ομάδα δημιουργείται, μεταμορφώνεται και καταστρέφεται σύμφωνα με τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συγκυρίες που επηρεάζουν την σημασία αυτών των φυλετικών κατηγοριών (1994, σελ. 55). Τον πρώτο λόγο σε αυτό θα έπρεπε να έχει το κράτος, με τους νόμους και τις διατάξεις του. Τι συμβαίνει ωστόσο στην περίπτωση που η χώρα, (η Ελλάδα) ακολουθεί μια αντί-ενταξιακή πολιτική (Παύλου & Σκουλαρίκη, 2009);

Η συνθήκη στην οποία βρίσκεται η Δεύτερη Γενιά αφρικανικής καταγωγής στην Ελλάδα, διαφέρει σε σύγκριση με τα ιστορικά αφηγήματα της αποικιοκρατίας και της σκλαβιάς της Δυτικής Ευρώπης και των Η.Π.Α.. Η Δεύτερη Γενιά αφρικανικής καταγωγής αυτή την στιγμή

---

<sup>19</sup> Ήμουν παρούσα όταν έγινε το παραπάνω περιστατικό, καθώς ήμουν μια από τις "φίλες Αφροελληνίδες". Η παραπάνω ιστορία προέκυψε κατά την διάρκεια της συνέντευξης και ζήτησα από την συνομιλήτρια να την διηγηθεί.

παλεύει να γίνει ορατή καθώς μόλις προσφάτως συμπεριλήφθηκε στο νομικό σύστημα, αλλά δεν έχει ακόμα αναγνωριστεί από τους γηγενείς, διότι η ύπαρξη τους δεν εκλαμβάνεται ως κανονικότητα. Το θέμα της ένταξης σε σχέση με το κράτος σταδιακά θα μπορούσε να λυθεί με τη νομιμοποίηση. Σε σχέση με τους συμπολίτες ωστόσο και δη τον κοινωνικό περίγυρο, ίσως θα πρέπει να καταβληθεί μεγαλύτερη προσπάθεια (Παύλου & Σκουλαρίκη, 2009).

## **3.2 Πως διαμορφώνεται η ταυτότητα μέσω της σχέσης με το ποινικό/σωφρονιστικό σύστημα**

### **3.2.1 Ο ρόλος της εγκληματολογίας**

Η εγκληματολογία ως αυτόνομη επιστήμη γεννιέται στα κοινωνικά και ιστορικά συμφραζόμενα του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα με την εμφάνιση της Ιταλικής Θετικής Σχολής (Κουκουτσάκη, 2005). Πλέον, μελετά τις πολλές και διαφορετικές πτυχές του εγκλήματος, την φύση, την αιτία και έκταση ενός εγκλήματος καθώς και το είδος των εγκλημάτων που υπάρχουν, απαντώντας σε ερωτήματα όπως: Γιατί μερικοί άνθρωποι διαπράττουν έγκλημα και άλλοι όχι, γιατί τα εγκλήματα λαμβάνουν χώρα σε ορισμένα μέρη και όχι σε άλλα. Το αίτιο ενός εγκλήματος αναμφίβολα, αποτελεί έναν από τους πιο μελετημένους τομείς της εγκληματολογίας, ενώ οι συνέπειες ενός εγκλήματος επηρεάζουν φυσικά τους παραβάτες, οι οποίοι βρίσκονται στο επίκεντρο κατά την εξιχνίαση κάθε υπόθεσης ωστόσο πολλοί περισσότεροι άνθρωποι εμπλέκονται σε ένα έγκλημα μέχρι και ολόκληρη η κοινωνία. (Αρτινοπούλου, Βιδάλη, Γεωργούλας, Θεμελή, Κουλούρης, Παπανικολάου, 2018). Η εγκληματολογία απαντά σε ερωτήματα που αφορούν και την επιβολή του νόμου. Τον ρόλο της αστυνομίας στην επιβολή της τάξης, τις πρακτικές που χρησιμοποιούνται, τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζονται οι παραβάτες, λαμβάνονται αποφάσεις και διεκπεραιώνονται οι υποθέσεις και εξετάζει επίσης τον τρόπο με τον οποίο τα δικαστήρια καταδικάζουν τους παραβάτες, κάνοντας και ανάλυση των πρακτικών που εφαρμόζονται στις φυλακές.

Ως επιστημονικό εργαλείο, η εγκληματολογία προσεγγίζει το έγκλημα από μια οπτική πολύ διαφορετική από εκείνη των ανθρωπολόγων, δικηγόρων, κοινωνιολόγων, βιολόγων, ψυχιάτρων, ψυχολόγων, πολιτικών επιστημόνων και ιστορικών, οι οποίοι φυσικά και έχουν συμβάλει στην εγκληματολογία ως επιστήμονες, χρησιμοποιώντας τις απαραίτητες μεθόδους από τον κλάδο τους, και κάνοντας την εγκληματολογία διεπιστημονική (Αρτινοπούλου, κ.α., 2018).

Τις τελευταίες δεκαετίες ο λόγος για το έγκλημα επέστρεψε σε θεωρήσεις που απομόνωναν τον εγκληματία από κοινωνικές επιρροές και επικεντρώνονταν στον ίδιο, ως ιδιαιτερότητα (κοινωνική περίπτωση). Κατά την δεκαετία του 60' οι πρωταρχικές θεωρήσεις που ήταν σε ισχύ όταν γεννήθηκε η εγκληματολογία ως αυτόνομη επιστήμη τον 19<sup>ο</sup> αιώνα, έβαζαν στο

επίκεντρο τον εγκληματία και αναλύονταν ο λόγος που προχωράει σε εγκληματικές ενέργειες . Θεωρούνταν πως διαφοροποιείται από την υπόλοιπη κοινωνία λόγω βιολογικών λόγων (εγκληματίας εκ γενετής), ψυχολογικών ή κοινωνικών λόγων, αυξάνοντας όλο και περισσότερο το ενδιαφέρον των ψυχιάτρων και ψυχολόγων για τους εγκληματίες και το έγκλημα (Κουκουτσάκη, 2005), το οποίο συμβάδιζε σαν θεωρία με την ηθική απαξίωση ενός που εγκληματεί και οδηγούσε στον στιγματισμό της ομάδας προέλευσης του σαν παθολογία.

Στην συνέχεια η εγκληματολογία συνδέθηκε με την ποινική πρακτική και είχε παρεμβατικό ρόλο στον σωφρονισμό των εγκληματιών. Το πρόβλημα δεν παρέμεινε στραμμένο στην ιδιαιτερότητα και ψυχολογία του εγκληματία, αλλά εμβάθυνε σαν θεωρία στο κοινωνιολογικό κομμάτι, της πολυπολιτισμικής κοινωνίας που αποτελείται από πολλαπλές ετερογενείς ομάδες οι οποίες αδυνατούν να συμμορφωθούν και να ενταχθούν, και για τον λόγο αυτόν παρεκκλίνουν σε εγκληματικές ενέργειες. Σταδιακά το αντικείμενο της έρευνας, μετατοπίστηκε από τον εγκληματία, στους παράγοντες που ορίζουν τους νόμους και το τί θεωρείται έγκλημα και τι όχι, επομένως, στο τι ορίζεται ως παρεκκλίνουσα συμπεριφορά και ποιος είναι εγκληματίας (Κουκουτσάκη, 2005).

Στην μελέτη του εγκληματικού φαινομένου, πλέον έρχεται στο προσκήνιο η Πολιτισμική Εγκληματολογία, η οποία εισάγει την θεωρία της κοινωνικής κατασκευής, τονίζοντας πως πολλαπλά νοήματα μπορούν να αποδοθούν σε ένα συμβάν και πως η πραγματικότητα είναι προϊόν παραποίησης. Σαν όρος κάνει την εμφάνιση του, τις αρχές του 1990 και χρησιμοποιείται για να αναφερθεί στην προσπάθεια ανακάλυψής του σημείου τομής της εγκληματολογίας και της κουλτούρας, λόγω της μελέτης που αναπτυσσόταν εκείνη τη περίοδο σχετικά με τις υποκουλτούρες που εμφανίζονταν στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, που βρίσκονταν στο περιθώριο στις αμερικάνικες μεγαλουπόλεις (Κουκουτσάκη, 2005).

Αν και στην Ελλάδα συγκεκριμένα δεν έχουν υπάρξει μελέτες, εξειδικευμένες στον εγκληματικό λόγο, έμφαση δίνεται στην αναπαράσταση της πραγματικότητας και του λόγου και της εικόνας που χρησιμοποιείται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ως διαμεσολαβητές στην παρουσίαση των γεγονότων και ως βασική πηγή άντλησης πληροφοριών. Όπως αναφέρουν και οι πολιτισμικοί εγκληματολόγοι Ferrell και Sanders, τα MME έχουν την δυνατότητα να κατασκευάζουν τα εγκληματικά συμβάντα και η δουλειά των εγκληματολόγων είναι να μπορούν να ερμηνεύουν τις πολλαπλές εικόνες που προβάλλονται, τα οποία στην ουσία χρησιμοποιούνται και ως κάτοπτρα της πραγματικότητας (Ferrell & Sanders, 1995).

Καθώς η εικόνα καθορίζεται από τα ΜΜΕ, οι θεατές, οι οποίοι δεν γνωρίζουν τι είναι το έγκλημα από προσωπική εμπειρία, επηρεάζονται απόλυτα από την αναπαράσταση (Surette, 2011)

Ενδεικτικά, θα αναφερθώ στην θεωρία του Ηθικού Πανικού η οποία έχει χρησιμοποιηθεί για την ερμηνεία του ρόλου των ΜΜΕ στην παραποίηση της πληροφορίας. Σύμφωνα με τον κοινωνιολόγο Στάνλεϊ Κόχεν, η αντίδραση σε μια παρεκκλίνουσα συμπεριφορά των πολιτών σε μια κοινωνία καθώς και όσων έχουν την δυνατότητα διαχείρισης των φορέων ελέγχου, μπορεί να φορτίσει αρνητικά την ατμόσφαιρα σκορπίζοντας τον πανικό και προκαλώντας κοινωνική ανησυχία. Τα άτομα που εμπλέκονται σε εγκληματικές ενέργειες αντιμετωπίζονται ως απειλή για το κοινωνικό σύνολο, καθώς η προβολή του ατόμου ή της ομάδας ατόμων γίνεται με συγκεκριμένα στερεοτυπικά χαρακτηριστικά από τα ΜΜΕ τα οποία στιγματίζουν τους ενδιαφερόμενους ως εγκληματίες προκαλώντας φόβο στο ευρύτερο κοινό (Cohen, 2011). Αυτά τα στερεότυπα ωστόσο δεν παραμένουν αμετάβλητα και δεν έχουν την ίδια απήχηση στο ευρύ κοινό, διότι η εικόνα που προβάλλεται από τα ΜΜΕ, γαλουχείται από εκείνους που έχουν την εξουσία ή την ισχυρότερη επιρροή κοινωνικά (Κουκουτσάκη, 2005).

### **3.2.2 Η διαμόρφωση της ταυτότητας και το ποινικό/σωφρονιστικό σύστημα**

Πλέον έχει αλλάξει ο τρόπος που χρησιμοποιείται ο δημόσιος λόγος, σε σχέση με τις δεκαετίες του '80 και '90, όπου οι διαμείνοντες στη χώρα, με ξενική καταγωγή, χαρακτηρίζονταν ως αλλοδαποί στην καλύτερη των περιπτώσεων, ως κακοποιοί ή λαθρομετανάστες (Παύλου & Σκουλαρίκη, 2009) καθώς η ιδιότητα του ξένου τότε ήταν συνυφασμένη με πολλά αρνητικά στερεότυπα που αναπαράγονταν στα μέσα μαζικής ενημέρωσης (ENAR, 2014-2015).

Λόγο αδικαιολόγητου φόβου απέναντι στους μετανάστες, δεν υπήρξε σωστή διαχείριση των μεταναστευτικών ροών. Άλλωστε, η παρουσία στην χώρα ενός αρκετά μεγάλου αριθμού παράνομων μεταναστών, δεν μπορεί παρά να οφείλεται στην αποτυχία της αποτελεσματικής λειτουργίας των προγραμμάτων νομιμοποίησης. Εφαρμόστηκαν τα μέτρα των απελάσεων, αστυνομικών συλλήψεων και κρατήσεων απ' όπου προέκυψαν και οι περίφημες καταστάσεις επιχειρήσεων «σκούπας», όπου συλλαμβάνονταν για εξακρίβωση στοιχείων στο δρόμο χωρίς προφανή λόγο, άνθρωποι ξένης καταγωγής (Παύλου & Σκουλαρίκη, 2009).

Αυτό που επικρατούσε ήταν η εγκληματοφοβία και η καχυποψία, κυρίως στις περιοχές της Αθήνας όπου υπήρχε μεγάλη παρουσία ξένων πληθυσμών. Ο ελληνικός λαός είχε πειστεί πως οι ξένοι είχαν έρθει για να πάρουν τις δουλειές τους και να υποβαθμίσουν και να γκετοποιήσουν το κέντρο της Αθήνας. Επιπλέον παρατηρείται έντονος ρατσιστικός λόγος στα μέσα μαζικής ενημέρωσης την περίοδο του 2000, ενώ με την άνοδο της δεξιάς σταδιακά αρχίζουν να στοχοποιούνται συγκεκριμένες ομάδες μεταναστών και τα ποσοστά ρατσιστικών επιθέσεων έχουν αυξητική πορεία (Παύλου & Σκουλαρίκη, 2009).

Ο ρατσισμός στην Ελλάδα δεν είναι πάντα εμφανής με την πρώτη ματιά, αλλά ενισχύεται από τα δημόσια όργανα που λειτουργούν βάσει ρατσιστικών κινήτρων. Έχουν υπάρξει περιστατικά βιαιοπραγιών εναντίον μεταναστών και μειονοτήτων, τα οποία δεν εξετάστηκαν από την ποινική δικαιοσύνη, με αποτέλεσμα να παραμένουν οι ένοχοι ατιμώρητοι. Σε αυτό το σημείο κρίνω απαραίτητο να παραθέσω την θεωρία του Barker (1981), ο οποίος κάνει λόγο για τον «νέο ρατσισμό» υποστηρίζοντας πως η θεωρία του ρατσισμού δεν αφορά μόνο τη φυλή αλλά εξ ολοκλήρου την ανθρώπινη φύση, η οποία εντελώς φυσικά έχει την τάση να σχηματίζει κοινότητες και κατ' επέκταση έθνη, έχοντας γνώση των διαφορών που υπάρχουν σε σχέση με τα άλλα έθνη που έχουν δημιουργηθεί. Χρησιμοποιώντας αυτήν την θεωρία για την περίπτωση των Δεύτερης Γενιάς μεταναστευτικής καταγωγής, δίνεται έμφαση στην πολιτισμική διαφορά των ξένων που

εισέρχονται στο έθνος, που σε συνδυασμό με τις προκαταλήψεις που ισχύουν για την κάθε εθνική ομάδα, η δυνατότητα ένταξης και αποδοχής τους, μειώνεται όλο και περισσότερο.

Με την είσοδο της εγκληματικής οργάνωσης της Χρυσής Αυγής στη Βουλή το 2012, δόθηκε η δυνατότητα άσκησης οργανωμένης ρατσιστικής βίας κυρίως σε πληθυσμούς ασιατικής και αφρικανικής καταγωγής (Παύλου & Σκουλαρίκη, 2009). Επιπλέον η αστυνομική και ρατσιστική βία ήταν λόγοι που ενίσχυαν την δυσπιστία των νέων δεύτερης γενιάς αφρικανικής καταγωγής προς την αστυνομία και δη την άρνηση καταγγελίας των ρατσιστικών επιθέσεων υπό τον φόβο της σύλληψης (Murphy & Mazerolle, 2018). Η δημοσίευση του νόμου 4285/2014 (ΦΕΚ Α΄ 191), με τον οποίο τροποποιήθηκε ο προϊσχύοντας Ν.927/1979 ήταν αναγκαία για την επίλυση του κρίσιμου αυτού προβλήματος. Στην Ελλάδα, στα χρόνια της οικονομικής κρίσης, η παρακολούθηση των ενεργειών κατάχρησης της εξουσίας από την αστυνομία, δεν ήταν κάτι που είχε δρομολογηθεί, καθώς από τις ετήσιες εκθέσεις που στέλνονταν από την Ελλάδα στην Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών, φανερόνταν η έλλειψη ενός φορέα ελέγχου για την καταγραφή των περιστατικών και την τιμωρία των δραστών (Βιδάλη, 2012). Το Golden Dawn Watch<sup>20</sup> και η έκδοση του βιβλίου *Ο μαύρος χάρτης των ρατσιστικών επιθέσεων*<sup>21</sup> σε συνδυασμό με τις ετήσιες εκθέσεις του Δικτύου Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών, αποτέλεσαν πρωτοβουλίες παρακολούθησης της κατάστασης και πίεσης των διοικητικών ερευνών ώστε να αναγνωριστούν οι δράσεις της εγκληματικής οργάνωσης ως ποινικά αδικήματα.

Όπως και με όλες τις μορφές ελέγχου του εγκλήματος, η αστυνόμευση τροφοδοτεί ένα συνεχώς επαναλαμβανόμενο σύνολο οδηγιών για το πώς πρέπει να σκέφτεται η κοινωνία, ορίζοντας το τι είναι καλό και τι όχι, τι είναι φυσιολογικό και μη, νόμιμο και παράνομο, τι θεωρείται τάξη και τι διαταραχή (Garland, 1990).<sup>22</sup>

Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η ιδέα του διαφορετικού πολιτισμικού υποβάθρου, μέσω της εξέτασης της διαφορετικής φυλής και εθνικής ταυτότητας από αυτήν του γηγενούς πληθυσμού, να γεννά τις γενικεύσεις που στιγματίζουν τη Δεύτερη Γενιά αφρικανικής καταγωγής. Έχοντας

---

<sup>20</sup> Μια πρωτοβουλία παρακολούθησης της δίκης της Χρυσής Αυγής, από την αρχή ως το τέλος της.

<sup>21</sup> Η πρωτοβουλία της έκδοσης αυτού του βιβλίου, πάρθηκε από την μη κυβερνητική οργάνωση «Ανθρώπινα δικαιώματα 360», για την καταγραφή όλων των ρατσιστικών επιθέσεων που έγιναν στην Αθήνα, οι οποίες συνδέονταν με την δικογραφία της Χρυσής Αυγής. Αυτή η καταγραφή θα λειτουργούσε και σαν ενθύμηση της εγκληματικής δράσης αυτής της οργάνωσης που καλύπτεται από το ευρύτερο κοινό και τα ΜΜΕ.

<sup>22</sup> Σύμφωνα με την θεωρία των σπασμένων παραθύρων (The Broken Window theory), η οποία γεννήθηκε το 1982 στις Η.Π.Α, μέσω της ίδιας κοινωνίας αναδύεται η εγκληματική συμπεριφορά, χαρακτηρίζοντας κάποιον εγκληματικό ή όχι. Καθαυτόν τον τρόπο προδικάζεται η εξέλιξη του. Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε: <https://curia.gr/i-theoria-ton-spasmenon-parathiron-broken-windows-theory-kai-i-simvoli-tis-stin-egklimatologia>



μεγαλώσει στο κέντρο της Αθήνας, αναγνωρίζω πως δεν ήταν λίγες οι φορές που είχα ακούσει από φίλους ιστορίες όπου ερχόμενοι και από προπόνηση μπορεί να τους σταματούσε η αστυνομία για έλεγχο, ο οποίος πολλές φορές κατέληγαν σε αυθαίρετες προσαγωγές στο αστυνομικό τμήμα. Αυτό είναι κάτι που συνέβαινε κυρίως στις παρέες αγοριών, ανεξαρτήτου ηλικίας, σε μια περίοδο όπου τα πράγματα ήταν ρευστά, καθώς οι ίδιοι οι αστυνομικοί ακολουθούσαν οδηγίες αλλά από την έκβαση των συλλήψεων ή ανακρίσεων δεν ήταν καθαρό το τι αναζητούσαν.

*Είμαι με φίλους και ξαφνικά με σταματάνε δύο-τρεις αστυνομικοί. Παρακαλώ ελάτε μαζί μας. Για ποιο λόγο; Παρακαλώ ελάτε μαζί μας, θα κάνουμε έλεγχο. Τι έλεγχο; Μικρό παιδί είμαι, δηλαδή γυμνάσιο πάω! Ο αστυνομικός ρωτάει τους υπόλοιπους φίλους μου, «παιδιά είστε Έλληνες»; Λένε «ναι». «Τα στοιχεία σου». Του λέω, «συγγνώμη, δε θα πάρετε των παιδιών»; Μου κάνει «δε χρειάζεται». Οπότε κάνω αυτό που πάντα λέει η μητέρα μου. «Μείνε ήρεμος και απάντα τις ερωτήσεις τους». Τους κάνω, «δεν έχω μαζί μου κάτι». «Γιατί δεν έχεις χαρτιά μαζί σου»; Τους κάνω, «δε θέλω να φανώ αγενής αλλά είμαι ξένος εδώ, δε μπορώ να κουβαλάω το διαβατήριο, αν το χάσω, είναι μεγάλη η διαδικασία να πάω πίσω στη χώρα μου να το ξαναβγάλω». Του το εξηγώ ήρεμα και αυτός συνέχιζε. «Θα πρέπει να σε πάρουμε μέσα για έλεγχο». «Μα, πάω σχολείο! Εδώ πιο πάνω, στο τάδε μέρος! Θέλετε να με πάτε σπίτι μου να σας το φέρω»; «Όχι πάμε κρατητήριο». «Μα δε γίνεται», λέω, «οι γονείς μου δουλεύουν, θα με κρατήσετε μέχρι βράδυ»; Μου λέει «δυστυχώς να». Συνεχίζω εγώ ήρεμα, ήρεμα προσπαθώ. Ο φίλος μου αρχίζει να φωνάζει, «τι είναι αυτά που κάνετε» και τα λοιπά, του κάνω νόημα σταμάτα θα μπλέξουμε. Μετά τη πολύ συζήτηση με αφήνουν και τι μου λέει. «Να προσέχεις εσύ γενικά». Κοίτα μου το είπε με καλό τρόπο, να προσέχεις, εννοούσε για το χρώμα μου. Απλά, στεναχωρήθηκα γιατί με σταμάτησε και ξέρεις τι, στη γειτονιά με κοίταζαν όλοι. Αλλά γιατί σταμάτησαν μόνο εμένα; Γιατί. Οπότε για την αστυνομία δεν έχω και την καλύτερη γνώμη -X. 23, ετών*

Οι αστυνομικοί δεν ήταν σε θέση να γνωρίζουν εάν ο X., ήταν Έλληνας ή ξένος, το μόνο στοιχείο που ήταν εμφανές, ήταν το χρώμα του δέρματος του, το οποίο ήταν αρκετό για να ακολουθήσουν οι παραπάνω ενέργειες. Λόγω, αφενός της γενικότερης έλλειψης αρχειακού υλικού, και αφετέρου της αναξιοπιστίας τυχόν υπαρχουσών ερευνών, ίσως το παραπάνω σχόλιο δεν αρκεί για να δικαιολογήσει τον λόγο για τον οποίον ο X., ή οποιοσδήποτε νέος αφρικανικής καταγωγής θα αντιμετωπίζονταν με τέτοιον τρόπο από τις αρχές. Είναι σαν μια καθολική αποδοχή πως οποιοσδήποτε Αφρικανός είναι εν δυνάμει κακοποιός, λόγω της ξενικής καταγωγής του, του πολιτιστικού του υποβάθρου ή της φυλής του. Διακρίνονται πολλές ομοιότητες με την συνθήκη

που σχολιάζει η ακτιβίστρια και ακαδημαϊκός Άντζελα Ντέιβις στην περίπτωση της Αμερικής, λέγοντας πως «το έγκλημα γίνεται σε μεγάλο βαθμό ένας κωδικοποιημένος τρόπος να μιλάμε κυρίως για τους μαύρους ή λατίνους χωρίς να χρειάζεται η χρήση της φυλετικής γλώσσας» (όπως αναφέρεται στο Angel-Ajani, 2000). Στην έκθεση του Ευρωπαϊκού Δικτύου κατά του Ρατσισμού του 2014-2015 με θέμα την αφοροβία στην Ευρώπη, καταγράφεται η ευκολία με την οποία το δικαστικό σύστημα ποινικοποιεί τα μαύρα υποκείμενα. Με την μαρτυρία της δικηγόρου Ανδριάνας Μαρδάκη, γίνεται λόγος για τη φυλετική διαφοροποίηση (*racial profiling*), η οποία παρατηρείται και στα ελληνικά δικαστήρια, καθώς οι Μαύροι χρεώνονται πιο βαριές ποινές σε σύγκριση με άλλους κατηγορούμενους με μεταναστευτικό υπόβαθρο (ENAR, 2014-2015).

*Εγώ προσωπικά δεν έχω κάποια εμπειρία με την αστυνομία αλλά σίγουρα έχω ακούσει από τους γονείς μου, οι οποίοι τρέχανε και τα χαρτιά μας και είχαν ασχοληθεί με όλο το νομικό κομμάτι μέχρι να μεγαλώσουμε εγώ και τα αδέρφια μου, γινόντουσαν διάφορα πράγματα λόγω των αστυνομικών ελέγχων και θυμάμαι και την μητέρα μου, εγώ ήμουν στην ηλικία των 9-10 στο σχολείο και είχε αφήσει την μικρή μου αδερφή στην κούνια επειδή χρειάστηκε κάτι από το σούπερ μάρκετ, με το που βγήκε, την έπιασαν για έλεγχο και δεν της επέτρεψαν να πάρει τα χαρτιά της, παρά τις εκκλήσεις της να επιστρέψει στο παιδί που είχε αφήσει στο σπίτι. Εάν δεν υπήρχε όλο αυτό το θέμα, δεν υπήρχε αυτή η αντίδραση και όλα τα σχετικά με τους ξένους και την απόκλιση του ποιος είναι Έλληνας ή Ελληνίδα, πιστεύω θα ήταν πιο εύκολο για μένα να πω ότι ναι νιώθω Ελληνίδα. Δε ξέρω, ίσως να ήταν πιο ομαλή η προσαρμογή. Ενώ όταν μεγαλώνεις από μικρή και ακούς, «είσαι ξένη», «είσαι το ένα», «είσαι το άλλο», μπλα μπλα πάει λέγοντας, ε μετά από ένα σημείο και μετά δε θέλει και πολύ. Απλά νιώθεις πως δεν ανήκεις και δεν σε θέλουν. – Τ. 24 ετών*

Η δυσανεκτική στάση του κράτους και των ντόπιων απέναντι στους αλλοδαπούς ή όσους είναι διαφορετικοί από το πλήθος, δημιουργεί στους συνομιλητές μου, ένα αίσθημα ανασφάλειας, σαν να μην είναι απόλυτα επιθυμητοί. Σαν να είναι πολίτες β' κατηγορίας. Αυτή η συνθήκη έχει επιπτώσεις και στη διαμόρφωση της ταυτότητας τους και την στάση τους, απέναντι στο κρατικό σύστημα.

## **Κεφάλαιο 4<sup>ο</sup> Η διπλή ταυτότητα των νέων αφρικανικής καταγωγής και ο όρος «Αφροέλληνας/ίδα»**

### **4.1 Η διπλή ταυτότητα των νέων αφρικανικής καταγωγής**

Η αφομοίωση είναι κάτι το αναπόφευκτο για τη Δεύτερη Γενιά και τους γονείς της, καθώς είναι ένα από τα στάδια του κύκλου των φυλετικών σχέσεων που διαμορφώνεται στην κοινωνία, μεταξύ των γηγενών. Οι ερευνητές εκτίμησαν πως για να επιτευχθεί η αφομοίωση, οι μετανάστες και τα παιδιά τους θα έπρεπε να απομακρυνθούν όσο το δυνατόν περισσότερο από την παραδοσιακή κουλτούρα του τόπου καταγωγής, διότι η προσκόλληση στην εθνική ταυτότητα καταγωγής, δεν βοηθάει στην αφομοίωση στην κοινωνία (Ocampo, 2013). Σύγχρονες όμως μελέτες συντείνουν πως η ταύτιση με τη χώρα καταγωγής και η αναγνώριση της κουλτούρας, βοηθούν στην ανάπτυξη κοινωνικών, και πολιτιστικών δεξιοτήτων που βοηθούν και στην οικονομική ανέλιξη.

Η αναγκαιότητα θεώρησης και επαναπροσδιορισμού των ζητημάτων που επηρεάζονται από τις κοινωνικό-ψυχολογικές και κοινωνικοπολιτικές αλλαγές που λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια των διαπολιτισμικών επαφών συνδέονται κατά πολύ με το αίσθημα του «ανήκειν» (Παυλόπουλος, Μπεξεβέγκης & Γεωργαντή, 2012). Ένας νέος Δεύτερης Γενιάς μεταναστευτικής καταγωγής στην κοινωνία αναπτύσσεται προσωπικά και διαμορφώνει την ταυτότητα του επηρεαζόμενος από όλους αυτούς τους παράγοντες.

*Όταν με ρωτάνε από πού είμαι ξεκινάω λέγοντας πως είμαι Ελληνίδα, επειδή έτσι αισθάνομαι. Δεν είμαι άνθρωπος που βάζει ταμπέλες της χώρας ή λέει συνέχεια την καταγωγή του. Διότι αν πάω στην Νιγηρία, από όπου είναι οι γονείς μου, δεν θα με δουν ως Νιγηριανή, στην Ελλάδα δεν θεωρούμαι Ελληνίδα από το κοινωνικό σύνολο, είναι και αστείο διότι γεννήθηκα και μεγάλωσα εδώ αλλά η ταυτότητα μου βγήκε πριν 3 μέρες, που ήταν και ο λόγος που γύρισα από την Ιρλανδία. Ενώ σίγουρα στην Ιρλανδία δεν με θεωρούν Ιρλανδέζα. Άρα κάθομαι και σκέφτομαι, που ανήκω τελικά; Δεν υπάρχει ένα κομμάτι γης σε αυτόν τον κόσμο, που μπορώ να πω ΝΑΙ. Εν τέλει, εκεί με αναγνωρίζουν ως αυτό; Δεν υπάρχει! Και αυτό με κάνει να μην θέλω να έχω και εγώ ένα κομμάτι γης δικό μου. Και λέω όπου γης και πατρίς και το αισθάνομαι αυτό. -Ε. 21 ετών*

Η ταυτότητα είναι πολυδιάστατη. Οι νέοι αφρικανικής καταγωγής, ως Δεύτερη Γενιά, έχουν τη δυνατότητα να εναλλάσσονται συχνά μεταξύ της τοπικής εθνικής (της χώρας εγκατάστασης), αφρικανικής και μειονοτικής ταυτότητας τους καθώς η ταυτότητα είναι κάτι που μπορεί να χρησιμοποιηθεί, να γίνει πιο έκδηλη, ή και να ερμηνευτεί με κάποιον συγκεκριμένο τρόπο, αναλόγως τη συνθήκη, την περίσταση και το περιβάλλον στο οποίο βρίσκονται (Ocampo,

2013). Παρόλο που η παραπάνω διαδικασία μπορεί να προκαλεί σύγχυση στο άτομο που το βιώνει. Σύμφωνα με την θεωρία των Tajfel και Turner (1986) για την κοινωνική ταυτότητα, είναι μεγάλης σημασίας το συναίσθημα του «ανήκειν» που διαμορφώνει το κάθε άτομο για τις διάφορες κοινωνικές ομάδες των οποίων είναι μέλος.

Πρόκειται ωστόσο για μια πολύ ενδιαφέρουσα συγκυρία καθώς οι Αφροέλληνες έρχονται σε επαφή με την καταγωγή τους μέσα από μια έκθεση που διεξάγεται στη δεύτερη πατρίδα τους, τη στιγμή που πασχίζουν να ενσωματωθούν σε αυτήν. Διεκδικούν μια σχέση με την Αφρική, έστω κι αν ένα μεγάλο ποσοστό από αυτούς, δεν την έχουν επισκεφθεί. Μέσω των συνεντεύξεων, περιγράφουν πως καταφέρνουν να διατηρήσουν τη σχέση τους με τις χώρες καταγωγής τους. Ζουν ταυτόχρονα σε δύο πραγματικότητες, διότι δέχονται επιρροές από τον κοινωνικό τους περίγυρο και μέσα από τις αναμνήσεις των γονιών τους. Σε συνδυασμό με τα έθιμα από την χώρα καταγωγής, τα οποία διατηρούνται σε μεγάλο βαθμό και εδώ.

*Την ιστορία μου στην Ελλάδα την ήξερα. Την ιστορία μου όμως που εξιστορεί το χρώμα μου, το DNA μου, δεν τη γνώριζα. Και εκεί ήταν που ναι, λέω ίσως θα ήταν καλό να χτίσουμε μια βιβλιοθήκη σε πρώτη φάση να μάθουμε λίγο την ιστορία της αφρικανικής διασποράς και όχι μόνο και να δούμε τι τελικά αυτή, έχει να πει για εμάς, σε εμάς σήμερα. Αυτό. – Μ. 40 ετών*

Για τον Μπένεντικτ Άντερσον η καλλιέργεια της αλληλεγγύης και αδελφότητας για μια «απεδαφοποιημένη» πατρίδα, αποκτά συμβολική και ηθική αξία στην συνείδηση των μελών της. Εισάγει την θεωρία της «φαντασιακής κοινότητας», και του «συνανήκειν» και ορίζει πως τα έθνη είναι «μία συνείδηση και ένα συναίσθημα συνανήκειν σε μία φαντασιακή κοινότητα της οποίας τα μέλη δεν γνωρίζονται, η οποία δεν ορίζεται από τη συγγένεια, ούτε τον τόπο καταγωγής,...» (Άντερσον, 1997 σελ.26). Στην θεωρία του Anderson, καθοριστικό ρόλο στη διάδοση του εθνικισμού είχε η ανάπτυξη της έντυπης γλώσσας, ως μέσω ενημέρωσης. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να διαδοθούν οι διάλεκτοι σε γραπτή μορφή, και ως αποτέλεσμα ένα πολύ μεγάλο μέρος του πληθυσμού διάβαζε στην ίδια γλώσσα, το οποίο τόνωσε την εθνική συνείδηση, σαν δίοδος επικοινωνίας, δίνοντας τους την δυνατότητα να αναγνωρίζονται μεταξύ τους. Στην περίπτωση των νέων αφρικανικής καταγωγής, η επαφή με την χώρα καταγωγής (την οποία πολλοί δεν έχουν επισκεφτεί) έστω και φαντασιακά τους ενδυναμώνει και νιώθουν πως ανήκουν κάπου.

Με το όρο «εθνικισμός εξ αποστάσεως» ο Άντερσον κάνει λόγο για έναν εθνικισμό που δεν περιορίζεται εντός των συνόρων του έθνους (Anderson, 1998). Τα μέλη του έθνους μπορούν να ζουν έξω από αυτήν και να διατηρούν ακόμη και διπλή υπηκοότητα, ωστόσο κατά κάποιον

τρόπο παραμένουν πιστοί στην χώρα καταγωγής τους. Επισημαίνει τον σημαντικό ρόλο που κατείχαν οι εξόριστοι και οι μετανάστες στην διάδοση του εθνικισμού, λόγω της ιδεολογίας που συγκροτούσαν περί κοινής ιστορίας καταγωγής και κουλτούρας μεταξύ των ιδίων και όσων είχαν παραμείνει στην χώρα καταγωγής (Shiller, 2015).

Όχι μόνο οι μετανάστες αλλά και τα παιδιά τους (η δεύτερη γενιά) καταφέρνουν να διατηρήσουν μια σχέση με την χώρα καταγωγής. Δείχνουν ενδιαφέρον και ενημερώνονται για τις πολιτικές εξελίξεις στην χώρα καταγωγής, ενώ μετέχουν στα κοινά εξ αποστάσεως, στην χώρα υποδοχής, μέσω του πολιτικού ακτιβισμού τους<sup>23</sup> ( Sobral, 2018) Η διαφορά επομένως, του εθνικισμού εξ αποστάσεως και της διασποράς έγκειται στο ότι, για όσους αυτοπροσδιορίζονται ως μέλη της διασπορικής κοινότητας, το συνανεικην υφίσταται στα πλαίσια μιας ιδεατής πατρίδας και οι δράσεις τους στην διασπορά, έχουν σκοπό κυρίως, να ενισχύσουν το ενδιαφέρον της εγκατεστημένης διασπορικής κοινότητας για την χώρα καταγωγής, αλλά όχι τόσο ώστε να επιφέρουν αλλαγές εκεί, όπως θα ίσχυε στην περίπτωση του εθνικισμού εξ αποστάσεως, όπου η χώρα καταγωγής θεωρείται από τους ίδιους πως είναι το σπίτι τους (Shiller, 2015).

Η προσκόλληση και ταύτιση με την χώρα καταγωγής είναι αποτέλεσμα δύο επιρροών. Πρώτον, της πεποίθησης κοινού πολιτισμικού υποβάθρου, παράδοσης και μνήμης με τους ανθρώπους εκεί, και δεύτερον λόγω της ύπαρξης του συναισθήματος διαφορετικότητας που αναπτύσσεται σε σχέση με τον γηγενή πληθυσμό και του στιγματισμού που βιώνεται στην χώρα υποδοχής (Triandafyllidou, 2006).

Οι νέοι Δεύτερης Γενιάς αφρικανικής καταγωγής, μεγαλώνουν μέσα σε δύο διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα, κάτι το οποίο μπορεί να τους προκαλέσει άγχος και συναισθήματα ανασφάλειας, λόγω της πιθανής σύγκρουσης των δύο περιβαλλόντων ( Dewaele &

---

<sup>23</sup> Σαν παράδειγμα θα μπορούσε να σταθεί, η μεγάλη κινητοποίηση για την εξάλειψη της αστυνομικής βίας στην Νιγηρία ( ENDSARS), η οποία ξεκίνησε από ένα βίντεο που διαδόθηκε μέσω των κοινωνικών δικτύων, όπου ένας νεαρός άνδρας σκοτώθηκε από αστυνομικούς εν ψυχρώ. Το βίντεο προκάλεσε αντιδράσεις και διαδηλώσεις από Νιγηριανούς σε όλο τον κόσμο. Υπήρξαν συγκεντρώσεις που έγιναν στην Αθήνα οι οποίες οργανώθηκαν μεταξύ άλλων, από την ένωση Αφρικανών γυναικών και την ένωση Νιγηριανών της διασποράς (NIDO), οι οποίες κατέληξαν έξω από την Πρεσβεία της Νιγηρίας και είχαν μεγάλη συμμετοχή νέων δεύτερης γενιάς αφρικανικής καταγωγής. Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε: <https://thesafiablog.com/2021/03/20/%CE%BD%CE%B9%CE%B3%CE%B7%CF%81%CE%AF%CE%B1%CE%B1%CF%83%CF%84%CF%85%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B2%CE%AF%CE%B1%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CE%AF%CE%BD%CE%B7%CE%BC%CE%B1-endsar/> και [https://www.facebook.com/watch/live/?v=660239684584648&ref=watch\\_permalink](https://www.facebook.com/watch/live/?v=660239684584648&ref=watch_permalink)

Sevinç, 2016). Μεγαλώνοντας, βρίσκονται στην μέση δύο κόσμων. Σύμφωνα με το ερωτηματολόγιο, στην ερώτηση: «Εάν σε ρωτήσει κάποιος, "Από πού είσαι;" πώς είναι πιο πιθανό να ανταποκριθείς;», κανένας από τους ερωτώμενους δεν επέλεξε το «Ελληνας/ίδα» αποκλειστικά. Στην ουσία, η αναφορά του τόπου καταγωγής και γέννησης γίνεται με γνώμονα τον συνομιλητή που έχουν απέναντι τους και την συνθήκη στην οποία βρίσκονται όταν ερωτώνται. Σύμφωνα με το ερωτηματολόγιο παραπάνω από τους μισούς θα έκαναν πρώτα αναφορά στον τόπο καταγωγής και στην συνέχεια θα αναφέρονταν στο ότι γεννήθηκαν στην Ελλάδα, όμως η ανάγκη αναφοράς του τόπου καταγωγής και γέννησης αναδεικνύει την πεποίθηση πως για αυτούς η ταυτότητα συναποτελείται και από τα δυο στοιχεία.

*Πάντα απαντάω λέγοντας είμαι Νιγηριανός, έχω καταγωγή από εκεί, αλλά είμαι και Έλληνας. Δηλαδή, πώς να στο εξηγήσω; Πιστεύω πως δεν χρειάζεται καν να επισημαίνεις ότι είσαι Έλληνας. Να λες πρώτα την Αφρική, γιατί πάντα θα υπάρχει, δηλαδή δεν μπορείς να το ξεχάσεις.-*  
X. 23 ετών

Στην παρακάτω εικόνα (εικόνα 2), παραθέτω σε ποσοστά, τα αποτελέσματα από το ερωτηματολόγιο που συμπληρώθηκε από 62 συμμετέχοντες:

**Εικόνα 2.** Ερώτηση 6 ερωτηματολογίου.

Εαν σε ρωστήσει κάποιος "Απο πού είσαι;" Πως είναι πιο πιθανό να ανταποκριθείς;

61 responses



Οι επαφές με τη χώρα καταγωγής, τα ήθη και έθιμα, διατηρούνται με πολλούς τρόπους. Ένας από αυτούς είναι η γλώσσα. Παρά το γεγονός ότι φοιτούν σε ελληνικά σχολεία, η γλώσσα που χρησιμοποιείται στο σπίτι σε ορισμένες περιπτώσεις είναι η παραδοσιακή διάλεκτος της κοινότητας από την οποία κατάγονται οι γονείς ή τα αγγλικά που είναι η επίσημη γλώσσα στην Νιγηρία.

*Λέω πρώτα τις χώρες καταγωγής των γονιών μου και ότι εγώ είμαι γεννημένος εδώ. Αυτό πάντοτε λέω. Και ότι νιώθω Έλληνας ρε παιδί μου. Δεν έχω ζήσει άλλη πατρίδα και δεν έχω μάθει ποτέ τη γλώσσα της πατρίδας των γονιών μου. Επειδή και οι δύο μου μιλούσαν αγγλικά οπότε δεν μπορούσε να υπάρξει άλλος τρόπος επικοινωνίας. – Σ. 32 ετών*

*Η μητέρα μου είναι από την φυλή Μπενίν και ο πατέρας μου από την φυλή Γιορουμπά. Μιλάνε διαφορετική γλώσσα, οπότε σπίτι μιλάμε αγγλικά. Πιστεύω έχω καλή επαφή με τις ρίζες, μου δηλαδή η μητέρα μου από μικρό παιδί ήθελε να μου τονίζει ότι : «Είσαι Νιγηριανός, παρόλο που μεγαλώνεις εδώ, παρόλη τη νοοτροπία και τα λοιπά, είσαι Νιγηριανός!». Δε θα έλεγα ότι συνναστρέφομαι με πολλούς από την καταγωγή μου. Αλλά, από το Δημοτικό, ήμουν λίγο χαμένος. Δεν ήξερα ακριβώς από πού είμαι, το σκεφτόμουνα. Στο Γυμνάσιο άρχισα να ψάχνομαι. – Χ. 23 ετών*

Είναι ευρέως διαδεδομένο πως, πολύ συχνά διοργανώνονται πολιτιστικές εκδηλώσεις και λαμβάνεται η πρωτοβουλία δημιουργίας πολιτιστικών κέντρων ή αυτοσχέδιων ταχύρρυθμων τμημάτων διδασχής και εκμάθησης κάποιων διαλέκτων όπως μιλιώνται από τις εθνοτικές ομάδες την Νιγηρίας. Συγκεκριμένα, ο τρόπος συντονισμού και λειτουργίας μερικών από αυτά τα τμήματα, γίνεται μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης,<sup>24</sup> με τη δημιουργία είτε ανοιχτών είτε κλειστών ομάδων οι οποίες απευθύνονται κυρίως στους νέους ή στις νέες Δεύτερης Γενιάς που θέλουν να αποκτήσουν μια επαφή με την καταγωγή τους.

Σύμφωνα με τον Eric Hobsbawm, πολλές παραδόσεις αποτελούν επινοήσεις του κράτους και των θεσμών του, ώστε να μπορεί να προσανατολίζει και να ελέγχει τον λαό και τις διάφορες εθνοτικές ομάδες, παγιώνοντας θεσμικές και κοινωνικές νοοτροπίες (2004, σελ.22). Οι νοοτροπίες αυτές, μπορούν να έχουν συμβολική φύση αλλά μέσω της επανάληψης, να εκλαμβάνονται ως καθολικές αξίες, επομένως είναι πολιτικό ζήτημα και σύμφωνα με αυτό, μπορεί να τεθεί και το παράδειγμα του νεοσύστατου κράτους της Ελλάδας, μέχρι και την ανταλλαγή των πληθυσμών, όπου σε παράφραση της φράσης του Massimo d'Anzeglio : «Φτιάξαμε την Ιταλία, ας φτιάξουμε τώρα και τους Ιταλούς», στην ελληνική εκδοχή θα ήταν: «Ας κάνουμε την Ελλάδα» (Χριστόπουλος, 2019 σελ.51), η οποία σαν κράτος δεν ήταν ομοιογενής. Στην ουσία αναπτύσσεται μια ιδέα ενός πολιτισμού που είναι επινοημένος και με γνώμονα πως η παραπάνω θεωρία

---

<sup>24</sup> Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε: Την ιστοσελίδα και σελίδα στο facebook, του (Nigerians in Diaspora [NIDO]), <https://nidcom.gov.ng/>, και <https://www.facebook.com/NidoGreeceChapter/>.

αναφέρεται στο έθνος, η περίπτωση της Δεύτερης Γενιάς αφρικανικής καταγωγής, είναι ιδιαίτερη, λόγω του τρόπου προβολής του νιγηριανικού πολιτισμού και της κατανόησης του, όχι μέσω των παραδόσεων στην Νιγηρία αλλά μέσω των επιρροών στην Ελλάδα και της διατήρησης της γλώσσας.

Η γλώσσα είναι φορέας πολιτισμικής κληρονομιάς και συνέχειας και μεταφράζει την ρήξη ή σύζευξη μεταξύ δύο πολιτιστικών συστημάτων, δηλαδή δύο κόσμων (Στεργίου, 2004 σελ.191), επιπλέον κατά τον Tondorog η γλώσσα αποτελεί το βασικότερο στοιχείο διαμόρφωσης της ταυτότητας από την παιδική ηλικία, διότι μέσω αυτής μεταφέρονται από γενιά σε γενιά ένα σύνολο κοινών αναφορών, που αποδέχεται το παιδί ως έχουν, τις οποίες ονοματίζει ως «ουσιώδης κουλτούρα» (Tondorog, 2008 σελ.53). Σύμφωνα με την έρευνα του Uchenna Unuzulike (2014) πάνω στην προσπάθεια ή όχι των γονέων νιγηριανικής καταγωγής να μάθουν στα παιδιά τους, την παραδοσιακή διάλεκτο της εθνοτικής ομάδας των Ίμπο στο εξωτερικό, οδηγήθηκε στο συμπέρασμα πως σε αντίθεση με άλλες εθνοτικές ομάδες, όπως είναι η Γιορουμπά, οι γονείς αποφεύγουν να μάθουν στα παιδιά την διάλεκτο τους, επειδή φοβούνται μην σταθεί εμπόδιο στην ένταξη τους στην κοινωνία. Η έρευνα έδειξε πως οι γονείς αντιλαμβάνονται συχνά την διασπορά ως αποξενωτικό περιβάλλον όπου δεν αισθάνονται σαν στο σπίτι τους και μέσω της μητρικής γλώσσας μεταφέρουν τον πολιτισμό τους και στα παιδιά τους παρά το δίγλωσσο ή και τρίγλωσσο περιβάλλον. Στην περίπτωση των συνομιλητών μου η γλώσσα που χρησιμοποιούνταν στο σπίτι ήταν ένα από τα στοιχεία που βοήθησαν στον σχηματισμό της ταυτότητας τους, κάνοντας τους περήφανους για την καταγωγή τους και σύμφωνα με το βιβλίο του Συμβουλίου της Ευρώπης με τίτλο: *Διαπολιτισμικές δεξιότητες για όλους: Προετοιμασία για την ζωή μέσα σε έναν ετερογενή κόσμο*, η καθημερινή χρήση της γλώσσας αποτελεί αναγνώριση αυτής της περηφάνειας, διότι η ίδια η γλώσσα είναι το επίκεντρο των ζητημάτων που σχετίζονται με την ταυτότητα και παραμένει μέσω εισόδου σε διάφορους πολιτισμούς, εφόσον έχει την δυνατότητα να κουβαλάει πολλαπλές πολιτιστικές αξίες (Huber, 2012).

*Είναι αυτό που βγαίνεις έξω και έχεις άλλη κουλτούρα, δηλαδή έχεις την ελληνική αύρα να το πω έτσι. Με το που μπαίνεις στο σπίτι των γονιών σου προφανώς, αλλάζει όλο το mood, αλλάζει όλο το mood με την έννοια, η γλώσσα. Είμαι από την φυλή Ίμπο, και μιλάμε την διάλεκτο σπίτι ή αγγλικά. Και δεύτερον καθημερινά κάθε απόγευμα βλέπουμε κάποια νιγηριανική ταινία. Και μουσική, ακούμε μόνο μουσικές από την Νιγηρία, που πλέον βέβαια ακούγονται παντού. – Τ. 24 ετών*



Μέσα σε ένα τέτοιο περιβάλλον είναι ποικίλες οι στρατηγικές που έχουν αναπτύξει οι νέοι αφρικανικής καταγωγής για να αντιμετωπίσουν την κατάσταση. Μια από τις μεθόδους είναι το λεγόμενο *code switching* (εναλλαγή κώδικα), όρος που αρχικά εμφανίστηκε τη δεκαετία του '70 για να περιγράψει την περίπτωση όπου ένας δίγλωσσος συνομιλητής εναλλάσσει δύο ή περισσότερες γλώσσες μέσα στα πλαίσια μιας συνομιλίας (Polack, 2004). Ο όρος χρησιμοποιείται πλέον, για την περιγραφή του τρόπου ομιλίας συμπεριφοράς ή εμφάνισης που υιοθετούν κάποιοι άνθρωποι προκειμένου να αποκτήσουν πρόσβαση σε διαφορετικούς κοινωνικούς κύκλους από αυτούς στους οποίους υφίστανται, προστατεύοντας την εικόνα τους από στερεότυπα και προκαταλήψεις.

Οι δημόσιες πολιτιστικές εκδηλώσεις συχνά αποτελούν εκδηλώσεις εορτασμού των ιδανικών και της ταυτότητας κάποιας κοινότητας (Zhang κ.ά., 2019). Με την ίδια λογική, στην Αθήνα, γίνονται πολιτιστικές εκδηλώσεις, όπως παραδοσιακά φαγητά, μουσικά δρώμενα, εκθέσεις και χειροποίητα αντικείμενα από αφρικανικές χώρες. Τέτοιες εκδηλώσεις είναι το *Watoto African Festival* και το *African Festival* που διοργανώνονται με τη βοήθεια πρεσβειών αφρικανικών χωρών ή του Πολιτισμικού Κέντρου «Anasa» και καλλιτεχνών, μέσω των οποίων οι νέοι αφρικανικής καταγωγής εξερευνούν και ανακαλύπτουν ένα μέρος της ταυτότητας τους.

Η ταυτότητα είναι ένα δυνατό όπλο εντοπισμού και προσδιορισμού του κάθε ατόμου στον κόσμο μέσω της ματιάς της συλλογικής προσωπικότητας και ξεχωριστής κουλτούρας (Zhang κ.ά., 2019). Οι συνομιλητές μου μεγάλωσαν ακούγοντας και μιλώντας την παραδοσιακή διάλεκτο από τη χώρα καταγωγής τους, ή την επίσημη γλώσσα της χώρας. Φέρουν τα επίθετα των γονέων τους, τα οποία με την σειρά τους είναι μεγάλης σημασίας καθώς μέσω των επιθέτων μπορεί να εντοπιστεί η εθνοτική ομάδα από την οποία κατάγεται ο καθένας, ερευνώντας τις σημασίες των λέξεων που συνθέτουν το επίθετο. Η ονοματοδοσία, τα επώνυμα και η γλώσσα που ομιλείται στο σπίτι, είναι μικρά ψήγματα που συνθέτουν την πολιτισμική ταυτότητα των νέων αφρικανικής καταγωγής, όπως ακριβώς είναι και η επαφή με ομοεθνείς και η επικοινωνία με συγγενείς στην χώρα καταγωγής, σε συνδυασμό με τα ερεθίσματα από τη χώρα στην οποία ζουν.

Άξιο παρατήρησης είναι το ότι κάποιοι από τους συνομιλητές έχουν και δεύτερα και τρίτα, μικρά ονόματα, που δίνονται βάσει παράδοσης. Όπως και εγώ που ονομάζομαι Γκρέις Τσίμελα

Νουόκε, το Τσίμελα προέρχεται από τα δύο συνθετικά «*Chineke*»<sup>25</sup> (Θεός) και «*Mela*» (κάνω) και αυτό το όνομα αναγράφεται επίσημα σε όλα τα έγγραφα μου.

Στην έρευνα που έκανε η ανθρωπολόγος Κάρολιν Μπρίτελ πάνω σε τέσσερις διαφορετικούς μεταναστευτικούς πληθυσμούς πρώτης γενιάς σχετικά με τη σχέση της πολιτογράφησης με την διαμόρφωση της ταυτότητας και του αισθήματος του «ανήκειν», καταλήγει στο ότι οι άνθρωποι θέλουν να συνυπάρχουν, χωρίς να είναι αναγκασμένοι να επιλέγουν μεταξύ των πολλαπλών ταυτοτήτων τους, καθώς το πώς προσδιορίζουν την ύπαρξη τους, επηρεάζει άμεσα το πώς προσδιορίζουν το πόσο ανήκουν εκεί που βρίσκονται (Brettell, 2006).

Παραθέτω το παραπάνω για να συγκρίνω εάν η περίπτωση των νέων Δεύτερης Γενιάς αφρικανικής καταγωγής είναι παρόμοια ή όχι με αυτήν. Η κοινωνικό-ψυχολογική προσαρμογή έπεται της κοινωνικής και οικονομικής ένταξης (Παυλόπουλος, Μπεζεβέγκης & Γεωργαντή, 2012; Berry, 2006). Μέσω των δηλώσεων των συνομιλητών μου, είναι πολύ εμφανές πως υπάρχει ένας προβληματισμός για τον τρόπο που αντιμετωπίζονται κοινωνικά και νομοθετικά, ενώ η βασική τους προσπάθεια, όπως όλων των ανθρώπων, είναι να ζήσουν μια ζωή χωρίς περιορισμούς και αναστολές. Το έγγραφο της ελληνικής ταυτότητας είναι μείζονος σημασίας ώστε να μπορέσουν να ζήσουν αξιοπρεπώς σε μια χώρα που ονομάζουν και δική τους, ωστόσο, οι δυσκολίες που έχουν αντιμετωπίσει και συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν για να αποκτήσουν αυτό το έγγραφο, σε συνδυασμό με την προκατάληψη λόγω της καταγωγής τους από τον γηγενή πληθυσμό, λειτουργούν ως στοιχεία που ενισχύουν τα συναισθήματα αμφιβολίας, το εάν εκλαμβάνονται ως μέλη αυτής της κοινότητας και εάν πραγματικά θέλουν να αποκαλούνται πολίτες μιας χώρας που τους έχει προσφέρει τόσα πολλά αλλά ταυτοχρόνως τους έχει στερήσει τα αυτονόητα.

---

<sup>25</sup> Όπως ονομάζεται, στα *Ekpere*, στη διάλεκτο της εθνοτικής ομάδας από την οποία κατάγομαι στην Νιγηρία.

### 4.3 Ο όρος «Αφροέλληνας/ίδα»

Πολλοί βλέπουν την Αφρική σαν χώρα, με μια κοινή παράδοση, κοινή γλώσσα και κουλτούρα, πιστεύοντας πως όλοι όσοι κατάγονται από εκεί είναι συγγενείς κατά κάποιον τρόπο, και συμερίζονται μια αδελφική αλληλεγγύη η οποία πηγάζει από την κοινή γη. Αυτή είναι μια θεώρηση και μια πεποίθηση που δεν γεννήθηκε από τους ίδιους τους Αφρικανούς, αλλά από άλλους, για αυτούς, με αποτέλεσμα παρά τις διαφορές και την ποικιλομορφία των λαών στις χώρες αυτής της Ηπείρου, να επικρατεί η ιδέα της «μια Αφρικής».

Ξεκινώντας την έρευνα πάνω στην Δεύτερη Γενιά μεταναστευτικής καταγωγής από την Αφρική, άρχισα συλλέγοντας άρθρα και συνεντεύξεις που δημοσιεύτηκαν, τα οποία αναφέρονταν σε νέους που εξέφρασαν τους προβληματισμούς τους σχετικά με τον ρατσισμό που βιώνουν στην χώρα. Οι περισσότερες πληροφορίες που είχα καταγράψει ήταν από επώνυμα πρόσωπα από τον χώρο της show biz, καλλιτέχνες, μουσικοί, ηθοποιοί καθώς και αθλητές και κοινωνικοί ακτιβιστές, οι οποίοι είτε είχαν διαμορφώσει μια ξεκάθαρη άποψη για το πώς βλέπουν τους εαυτούς τους μέσα στην κοινωνία, και αναφέρονταν στους μηχανισμούς που έχουν πλέον αναπτύξει για να μην αναλώνονται στα εμπόδια που τους εμφανίζονται λόγω της καταγωγής ή του χρώματός τους, είτε, άλλες φορές, αφηγούνταν τα βιώματά τους. Αυτό που παρατήρησα, είναι πως πλέον, οι τίτλοι αυτών των δημοσιευμάτων σταδιακά άλλαξαν. Συγκρίνοντας περσινά ή και παλαιότερα άρθρα, παρατηρώ πως ο τρόπος που χαρακτηρίζονταν και προβάλλονταν οι νέοι, δεν ήταν «μαύροι», «μετανάστες», «Αφρικανοί» αλλά ούτε και «Έλληνες». Ο όρος που χρησιμοποιείται είναι το «Αφροέλληνας» ο οποίος ως έννοια, σε σύγκριση με όλες τις άλλες ονομασίες που θα μπορούσαν να πλαισιώσουν την ήδη περίπλοκη προσπάθεια χαρακτηρισμού των Αφρικανικών της Διασποράς στην Αθήνα, είναι σίγουρα πρωτόγνωρη και ενδιαφέρουσα.

Με το πρώτο άκουσμα η λέξη δεν είναι ξένη, καθώς θυμίζει την λέξη «Αφροαμερικανός», οποία είναι ευρέως γνωστή και χρησιμοποιείται για τον χαρακτηρισμό ανθρώπων των οποίων οι καταβολές ή οι εμπειρίες είναι από την Αφρική, όμως η ιδιαιτερότητα του όρου «Αφροέλληνας», έγκειται στο ότι τα δύο συνθετικά δεν αποτελούν ηπείρους, αλλά γίνεται σύνθεση ηπείρου και χώρας, Αφρική -Ελλάδα.

Η σύμβουλος ανώτατης εκπαίδευσης και εκπαιδευτικός Carol Blackshire-Belay, στην έρευνα που διεξήγαγε σχετικά με την ταυτότητα των ανθρώπων αφρικανικής καταγωγής που μεγάλωσαν στην Γερμανία, χρησιμοποίησε την λέξη Αφρικανο-Γερμανός ή Αφρογερμανός, και σχολίασε πως ο τίτλος αυτός, είναι μια προσπάθεια αυτοπροσδιορισμού (2001).

Σύμφωνα με τις απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο το οποίο δημιούργησα για τους λόγους της παρούσας έρευνας, το 78,7% των ερωτώμενων αποκρίθηκε θετικά στο ότι γνωρίζουν τον όρο. Όσο για την περίοδο την οποία την άκουσαν για πρώτη φορά, υπήρχαν κάποιοι που την είχαν ακούσει πολύ πρόσφατα, κάποιες βδομάδες ή μήνες προηγουμένως, ωστόσο κατά βάση οι απαντήσεις κυμαίνονταν ανάμεσα στο πριν από 1-2 χρόνια στις ηλικίες 15-20 και 20-25, και πριν από έναν χρόνο, στις ηλικίες 30-35 με κάποιες εξαιρέσεις, οι οποίοι γνώριζαν τον όρο από την αρχή της δρομολόγησης των ζητημάτων της ιθαγένειας για τα παιδιά της Δεύτερης Γενιάς.

Αν και αρκετοί συμφώνησαν στο ότι είδαν τον όρο για πρώτη φορά στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ανεπίσημα, κυρίως στο Facebook και στο Instagram σε μορφή hashtag, δεν ήταν λίγοι αυτοί που αναφέρθηκαν στην χρήση του από την καμπάνια της μη κυβερνητικής οργάνωσης Generation 2.0 «Είμαι και εγώ Έλληνας, There are more Greeks like me». Επίσης η κλήρωση του Γιάννη Αντετοκούνμπο στο ντράφτ του NBA το 2013 και οι εξαιρετικές του επιδόσεις υπήρξαν οι λόγοι που του αποδόθηκε το παρατσούκλι «Greek freak» (βλ. εικόνες 4,5) το οποίο πολλές φορές εναλλάσσονταν με το «Afrogreek freak», σαν λογοπαίγνιο, με το οποίο έγινε γνωστός σε όλον τον κόσμο.

Περαιτέρω έρευνα φανέρωσε πως ο όρος χρησιμοποιήθηκε δημόσια για πρώτη φορά στο τραγούδι του καλλιτέχνη mc Yinka, «το κέρμα»,<sup>26</sup> πριν από περίπου 10 χρόνια και η προβολή του μικρού μήκους βίντεο<sup>27</sup> με τίτλο *the AfroGreeks* από την ομάδα *Documatism*,<sup>28</sup> σε σκηνοθεσία Μενέλαου Καραμαγγιώλη την άνοιξη του 2019, καθιστά τον λόγο για τον οποίο οι νέοι μέσω δημοσιεύσεων και συζητήσεων άκουγαν και έβλεπαν τον όρο ακόμα πιο συχνά τον τελευταίο καιρό, καθώς ο όρος χρησιμοποιούνταν καθ' όλη την έρευνα που διεξήγαγαν στην αφρικάνικη κοινότητα, από την αρχή του πρότζεκτ το 2016, και χρησιμοποιείται ακόμα σήμερα;

---

<sup>26</sup> Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε: (Το κέρμα- Mc Yinka, 2010).

<sup>27</sup> Το βίντεο αυτό ήταν μέρος ενός ευρύτερου έργου με πολλές δράσεις που εξακολουθούν να λαμβάνουν χώρα, και χρησιμοποιούν τον όρο «Αφροέλληνας» από το 2014, σε καλλιτεχνικές δράσεις και δημόσιους διαλόγους με Αφροέλληνες συνομιλητές. Τον τελευταίο δημόσιο διάλογο στα πλαίσια του έργου, που έγινε την Παγκόσμια Ημέρα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (10/12/20), αφιερωμένη στο κίνημα “Black Lives Matter”. Είχα την τύχη να συντονίσω η ίδια.

<sup>28</sup> Η ομάδα *Documatism*, αποτελείται από κινηματογραφιστές, κοινωνιολόγους, ερευνητές, εικαστικούς καλλιτέχνες, επιμελητές τέχνης, εκπαιδευτικούς σε σχολεία φυλακών και δημοσιογράφους. Τα μέλη της ομάδας συνεργάστηκαν στη δημιουργία της διαδραστικής σειράς ντοκιμαντέρ με τίτλο: *Συναντήσεις με αξιοσημείωτους ανθρώπους*, και ως ομάδα λειτουργούν με άξονα τον επαναπροσδιορισμό της πραγματικότητας μέσα από την τέχνη, αξιοποιώντας την δύναμη του ντοκουμέντου ως αφετηρία κοινωνικών παρεμβάσεων. Βλέπε: <http://www.documatism.com/>



**Εικόνα 4.** Γιάννης Αντεντοκούμπο- The Greek freak



**Εικόνα 5.** Αντεντοκούμπο- The Greek Freak

Πηγές <https://s3.amazonaws.com/prod->

[media.gameinformer.com/styles/full/s3/2018/07/02/2fe634fe/2KSWIN\\_NBA2K19\\_STD\\_AG\\_FOB\\_ESRB.jpg](https://www.gameinformer.com/styles/full/s3/2018/07/02/2fe634fe/2KSWIN_NBA2K19_STD_AG_FOB_ESRB.jpg) και

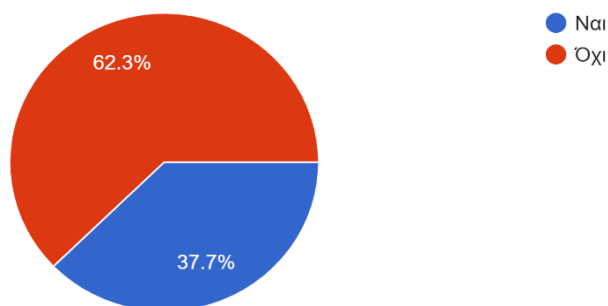
<https://www.menofstyle.gr/uparchei-kapoiος-pou-na-mporei-na-markarei-ton-greek-freak/>

Παρόλο που ήταν πολύ μεγάλο το ποσοστό των ερωτώμενων που γνώριζαν τον όρο, το ποσοστό αυτών που την χρησιμοποιεί είναι πολύ μικρότερο. Επίσης υπάρχει δυσκολία προσδιορισμού του ποιος ή ποιοι θεωρούνται ή θεωρούν πως είναι Αφροέλληνες και πότε ακριβώς εισήγαγαν τον όρο. Στην παρακάτω απεικόνιση (βλ. εικόνα 6) φαίνονται και οι απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο, σχετικά με την χρήση του όρου από νέους Δεύτερης Γενιάς.

**Εικόνα 6.** Ερώτηση 10 ερωτηματολογίου.

Χρησιμοποιείς αυτόν τον όρο για εσένα ;

61 responses



Ο όρος «Αφροέλληνας», χρησιμοποιείται σαν ένας τρόπος παραδοχής της διπλής ταυτότητας των νέων αφρικανικής καταγωγής. Αναδεικνύοντας πως με τον ίδιο τρόπο που αποδέχονται την χώρα καταγωγής τους, από την αφρικάνικη ήπειρο, αποδέχονται και την χώρα στην οποία μεγαλώνουν και ζουν, έχοντας αγαπήσει και εκτιμήσει την κουλτούρα μέσω των

ερεθισμάτων που έχουν πάρει. Από την παιδεία και τη γλώσσα, μέχρι τη τριβή με τα έθιμα, τα ήθη, και εν γένει τη σχέση με την ελληνική κοινωνία. Με τη χρήση αυτού του όρου δηλώνουν πως είναι Αφρικανοί αλλά και Έλληνες ταυτόχρονα. Χωρίς να χρειάζονται να δώσουν περαιτέρω εξηγήσεις για την καταγωγή τους.

*Στην Ελλάδα μπορείς να έχεις δύο ταυτότητες, όπως υπάρχουν οι Ελληνοαμερικανοί, και οι Ελληνοκαναδοί. Έτσι δεν τους λένε; Έτσι υπάρχουν και οι Αφροέλληνες! Και αν τους ρωτήσεις θα σου πουν. Μεγαλώσαμε εκεί και πηγαίνουμε συνέχεια ή θα σου πουν είναι από εκεί οι γονείς μας. Οπότε και εγώ με την σειρά μου, είμαι Αφροελληνίδα! Δεν με νοιάζει αν δεν κάθεται καλά σαν όρος για ορισμένους. Γιατί είναι απλά πράγματα. Πρέπει να αυτοπροσδιοριζόμαστε αλλιώς άλλοι θα το κάνουν για εμάς. Είμαι Αφροελληνίδα, δεν έχει ερωτηματικό και δεν αφήνει περιθώριο αμφιβολίας*  
– Α. 33 ετών

*Οπότε είμαι λίγο από εδώ, λίγο από εκεί. Αλλά και πάλι, δηλαδή, πολλές φορές δε νιώθω άνετα να πω, πως είμαι Ελληνίδα. Επειδή δε θέλω να προκαλώ αντιδράσεις, ενώ στην Νιγηρία όσες φορές έχω πάει, με θεωρούν περισσότερο Ελληνίδα, επειδή γνωρίζω την γλώσσα. Είναι ένα μπέρδεμα γενικότερα και για αυτό και ήρθε και το Afrogreeks! Για να ορίσει το πως είναι να νιώθεις λίγο από εδώ και λίγο από εκεί και να είσαι πιο εντάξει με αυτό. -Τ. 24 ετών*

Σύμφωνα με το ερωτηματολόγιο, υπήρχαν ορισμένοι που δεν συμφωνούσαν με το ότι ο όρος χρησιμοποιείται για όσους κατάγονται από την Αφρική και μεγάλωσαν ή γεννήθηκαν στην χώρα, αλλά, υπήρξαν ορισμένοι που πίστευαν πως θα ήταν σωστότερο να χαρακτηριζε μόνο τους νέους Δεύτερης Γενιάς των οποίων οι γονείς είναι και από τις δύο χώρες, δηλαδή από κάποια αφρικανική χώρα, και την Ελλάδα, διότι έτσι μόνο τεκμηριώνεται πως είναι και από τα δύο μέρη. Επίσης εντονότερη ήταν η ένσταση εκείνων που δυσανασχετούσαν λόγω της γενίκευσης της χρήσης του «άφρο» με βάση την ήπειρο, αντί της συγκεκριμένης χώρας καταγωγής.

*Δεν συμφωνώ με τον όρο. Επειδή αν θέσουμε ως παράδειγμα το Αφροαμερικάνος, στην Αμερική χρησιμοποιείται από τους Αμερικάνους με καταγωγή από την Αφρική που όμως δεν ξέρουν τις ρίζες τους, τη γιαγιά, τον παππού τους, και κατά συνέπεια δεν γνωρίζουν ακριβώς την αφρικανική χώρα από την οποία προέρχονται. Οπότε λένε Αφρο-Αμερικάνος. Εγώ όμως ξέρω πολύ καλά από που είναι η γονείς μου. Οι παππούδες μου και προ-παππούδες οπότε ξεκάθαρα δεν είμαι Αφροελληνίδα. Είμαι Νιγηριανό-Ελληνίδα. Είμαι συγκεκριμένα από την Νιγηρία. Δεν έχω άλλες επαφές με άλλες χώρες της Αφρικής. Και με τον ίδιο τρόπο δεν θα πει ένας Έλληνας είμαι Ευρωπαίος. Ούτε θα πει, έχω κοινά με κάποιον στην Ιρλανδία επειδή βρισκόμαστε στην Ευρώπη.*

*Είναι διαφορετικό. Δες είναι Ευρωπαίοι πολίτες για να γενικεύσεις και αναφέρεις την χώρα συγκεκριμένα. Δεν θα πει κανείς Ευρωπαίο - Κινέζος συγκεκριμένα. Οπότε έτσι και εγώ.*

*-Π. 27 ετών*

Προκειμένου να καταλάβουμε τον προβληματισμό της Π., για τον όρο Αφροέλληνας, παραθέτω τον ορισμό της αφρικανικής Διασποράς. Σύμφωνα με την Αφρικανική Ένωση<sup>29</sup>: «Η αφρικανική διασπορά συμπεριλαμβάνει όλους τους ανθρώπους που έχουν καταγωγή από την Αφρική και μένουν εκτός της Ηπείρου, ανεξαρτήτως της υπηκοότητας ή εθνικότητας τους, οι οποίοι, είναι πρόθυμοι να συμβάλουν στην ανάπτυξη της Αφρικής» (Nnaemeka, 2007, σελ.131), δηλαδή, οι Αφρικάνικοί πληθυσμοί, παρά τις πολιτισμικές διαφορές και επιρροές στην Διασπορά, διατηρούν την σχέση τους με την Ήπειρο μέσω του συναισθηματικού δεσμού και της συμμετοχής στην ανάπτυξη της Αφρικής, η οποία επηρεάζει και τη διαμόρφωση της ταυτότητα τους. Η εικόνα της Αφρικής στη Δύση έχει πλαστεί με βάση την άρνηση της ανθρωπιάς των μαύρων σκλάβων που μεταφέρθηκαν από αφρικανικές χώρες κατά τη περίοδο της δουλείας, μη κατονομάζοντας την χώρα καταγωγής τους, και για τον λόγο αυτόν ενισχύθηκε το αφήγημα της προέλευσης από την Αφρική σαν γενίκευση για όλους όσους είχαν μαύρο δέρμα (Nnaemeka, 2007).

*Δεν θα έλεγα ότι είναι σωστό να λεγόμαστε Afrogreek. Δηλαδή όταν κάποιος είναι Afroasian<sup>30</sup> εννοούμε, έχει μάνα Asia και πατέρα Africa ή το αντίθετο; - X. 23 ετών*

Επομένως εάν όντως, δεν είναι ορθή η χρήση του "afrogreek" τότε το *Afropean*<sup>31</sup> (Afro-European) θα ήταν ένας σωστότερος όρος; Καθώς αναφέρεται σε όλη την αφρικανική διασπορά

---

<sup>29</sup> Η Αφρικανική Ένωση αποτελείται από τα 55 κράτη μέλη που απαρτίζουν την Αφρικανική Ήπειρο. Ως όρος χρησιμοποιήθηκε επίσημα το 2002 ο οποίος διαδέχτηκε τον όρο Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας (Organisation of African Union, 1963-1999). Τον Μάιο του 1963, συναντήθηκαν στην Αντίς Αμπέμπα της Αιθιοπίας, 32 αρχηγοί ανεξάρτητων αφρικανικών κρατών, για να υπογράψουν το καταστατικό για την δημιουργία του πρώτου ηπειρωτικού θεσμού της Αφρικής, τον Οργανισμό της Αφρικανικής Ενότητας (OAU). Ο οργανισμός αυτός ήταν η εκδήλωση του παναφρικανικού οράματος για μια Αφρική ενωμένη, ελεύθερη και ανεξάρτητη, ο οποίος οργανισμός υπογράμμισε τις βάσεις που είχαν θέσει οι πατέρες ιδρυτές, όπου μεταξύ άλλων συγκαταλέγονταν η ελευθερία, η ισότητα, η δικαιοσύνη και η αξιοπρέπεια για την επίτευξη των νόμιμων φιλοδοξιών όλων των αφρικανικών λαών όπως η ενότητα και ενίσχυση της αλληλεγγύης και συνεργασίας που ξεπερνά τις εθνοτικές και εθνικές διαφορές. Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε : <https://au.int/en/overview>

<sup>30</sup> Ο όρος Asian-American χρησιμοποιείται ευρέως, επομένως σαν άκουσμα το Afro-Asian δεν είναι ξένο, καθώς αναφέρεται σε δύο ηπείρους.

<sup>31</sup> Συγκεκριμένα ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε από τον συγγραφέα και φωτογράφο Johny Pitts, στο νέο του βιβλίο *Afropean: Notes on Black Europe*. Ο Johny Pitts είναι μέλος της ομάδας και επιμελητής του afropean.com, ενός διαδικτυακού ημερολογίου, με την μορφή καταγραφής πρωτότυπων αφηγηματικών έργων μέσω των οποίων γίνεται διερεύνηση της κοινωνικής, πολιτιστικής και αισθητικής αλληλεπίδρασης και συνεργασίας των μαύρων και ευρωπαϊκών πολιτισμών, αναδεικνύοντας την μέσω της τέχνης, της μουσικής και λογοτεχνίας σε συνδυασμό με όλα όσα αφορούν την αфро-Ευρωπαϊκή Διασπορά. Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε: [http://afropean.com/in-liminal-space-part-1/?fbclid=IwAR3Hs\\_Aeix62v2SkPg0T0dfCbyWT9KWhRXNVtdJTk0Jf7wWrJpypd716-r4](http://afropean.com/in-liminal-space-part-1/?fbclid=IwAR3Hs_Aeix62v2SkPg0T0dfCbyWT9KWhRXNVtdJTk0Jf7wWrJpypd716-r4),

<https://www.youtube.com/watch?v=oYQ6gwASIXY>.

στην Ευρώπη εν γένει. Με γνώμονα πως η αφροαμερικανική ιστορία έχει πλάσει το αφήγημα της μαύρης εμπειρίας, σύμφωνα με το πως βιώνεται από τους Αφροαμερικάνους μετά την δουλεία αλλά και μετά το κίνημα των πολιτικών δικαιωμάτων. Το *Afropean* συσπειρώνει όλους τους Αφρικανούς της Διασποράς που βρίσκονται στην Ευρώπη, στην οποία Ευρώπη δεν υπήρξε ποτέ ενιαίο κίνημα πολιτικών δικαιωμάτων μαύρων υποκειμένων όπως στην Αμερική, και στην οποία η μόνη κοινή συνιστώσα όλων των Αφρικανών της Διασποράς είναι η αποικιοκρατική ιστορία και το αίσθημα της διαφορετικότητας σε μια λευκή Ευρώπη, της οποίας η ταυτότητα ακόμα διαμορφώνεται. Η αφρικανική διασπορά θα πρέπει να συμπεριληφθεί στην δημιουργία αυτής της Ευρωπαϊκής ταυτότητας, αλλάζοντας το πιστεύω πως ο μαύρος πληθυσμός στην Ευρώπη είναι μετανάστες και όχι Ευρωπαίοι.

Ωστόσο ο όρος «Αφροέλληνας» είναι πιο εξιδεικευμένος, και αναφέρεται σε μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Υπάρχει περίπτωση, αυτό που προβληματίζει με τον όρο, να είναι στη σύνθεση του. Εάν συγκρίναμε το Αφροέλληνας (Αφρικανό-Έλληνας) με το Ελληνοαμερικάνος (χώρα- ήπειρος), δεν θα ήταν λάθος ως όρος, όπως και Ελληνό-Αφρικανός ή Αμερικάνο-Έλληνας. Το Έλληνας συνηθίζεται να είναι το πρώτο συνθετικό και όχι το δεύτερο. Και στην περίπτωση του Ελληνό-Γερμανού και Ελληνό-Ιταλού, η βασική διαφορά έγκειται στο ότι είναι χαρακτηρισμοί που δεν φτιάχτηκαν από τους ίδιους. Ένας Ελληνο-Γερμανός στην Γερμανία αποκαλείται Έλληνας ή Γερμανός αντίστοιχα, οπότε αυτό που εξετάζεται είναι η ανάγκη χρήσης της λέξεως Ελληνο-Γερμανός και δη Αφρο-Έλληνας.

Γιατί όμως Αφροέλληνες και όχι σκέτο Έλληνες; Γιατί για άλλη μια φορά να υπάρχει μια ταμπέλα να προσδιορίσει μια κοινωνική ομάδα που βρίσκεται στο περιθώριο; Διότι η δημιουργία τέτοιων υπο-ομάδων θα μπορούσε να είναι το πρώτο βήμα για να καταλήξουμε βαθιά διχασμένοι ως ελληνική κοινωνία. Η ανάγκη εύρεσης μιας λέξης αυτοπροσδιορισμού από την ίδια την κοινότητα, αποδεικνύει την αδυναμία ταύτισης με οποιοδήποτε άλλον όρο που υπάρχει διαθέσιμος. Οι νέοι δεύτερης γενιάς αφρικανικής καταγωγής, πιστεύω πως κατανοούν για όλους τους παραπάνω λόγους, πως είναι μια διαδρομή αυτή που διανύουμε που έχει στάδια, πιθανόν, αναγκαία ώστε να ξεκαθαριστούν σε όλα τα επίπεδα τα θέματα της Δεύτερης Γενιάς αφρικανικής καταγωγής. Σταδιακά θα φτάσουμε από την αναγνώριση της ύπαρξης της αφροελληνικής κοινότητας, στην παραδοχή πως υπάρχουν λευκοί και μαύροι Έλληνες. Έτσι ώστε κάποια στιγμή στο μέλλον να μην είναι απαραίτητη η επεξήγηση του τι είδους Έλληνας είσαι. Και πολύ πιθανόν η χρήση του όρου «Αφροέλληνας», να είναι περιττή και ίσως και άχρηστη.



Η Δεύτερη Γενιά μεταναστευτικής καταγωγής από την Αφρική, είναι μέρος μιας μεγαλύτερης ομάδας. Της αφρικανικής Διασποράς, που έχει διασκορπιστεί σε όλον τον πλανήτη. Με την χρήση του όρου «Αφροέλληνας», υπογραμμίζεται αυτή η κληρονομία της καταγωγής από την Αφρική που φέρει κάθε άνθρωπος με διπλή καταγωγή, ο οποίος νιώθει αβεβαιότητα και αγωνία σχετικά με το πως αυτοπροσδιορίζεται, ως αποτέλεσμα συγκρουόμενων εσωτερικών και εξωτερικών εμπειριών. Έτσι και οι Αφροέλληνες διαμορφώνουν τη δική τους ταυτότητα, επαναπροσδιορίζοντας τους όρους.

*Οι Αφροολλανδοί πώς ξεκίνησαν; Αυτοί είχαν πιο πολλά χρόνια, τώρα ξεκίνησαν και έχουνε βιβλία για την μειονότητα τους, για τους black Dutch people (μαύρους Ολλανδούς), γράψανε βιβλίο. Από κάπου ξεκίνησαν. Έτσι και εμείς. Όπως έλεγε και η Τόνι Μόρισον,<sup>32</sup> ότι «you have to tell your story, unless somebody else will tell it for you, and we have to tell the story from the margin to the center, because we are the center». Και θέλουν δε θέλουν, θα πούμε την ιστορία μας -Α. 33 ετών*

Ο όρος «Αφροέλληνας» όπως αναφέρθηκε και στην αρχή της εργασίας, είναι ένας όρος που μόλις άρχισε να αποκτά μια δυναμική και να συζητιέται έντονα. Ελάχιστα πράγματα έχουν δημοσιευτεί σχετικά με την ετυμολογική και γλωσσολογική ανάλυση του όρου, και αντιλαμβάνομαι πως περαιτέρω έρευνα θα προβεί ιδιαίτερα καρποφόρα για την βαθύτερη κατανόηση του. Στην ουσία γίνεται λόγος για έναν όρο που ακόμα πλάθεται και παίρνει την μορφή που θα τον καθιστούσε ανάλογο της ομάδας ανθρώπων που αντιπροσωπεύει, αλλά το πιο σημαντικό σε αυτήν την διαδικασία είναι να δημιουργηθεί ένας όρος, ένας προσδιορισμός, μια ταυτότητα από την ίδια την κοινωνική ομάδα και όχι από άλλους για αυτήν.

---

<sup>32</sup> Η Τόνι Μόρισον ήταν Αφροαμερικανίδα λογοτέχνης, βραβευμένη με βραβεία Νόμπελ και Πούλιτζερ.

### Συμπεράσματα

Αφετηρία αυτής της έρευνας, ήταν η προσπάθεια κατανόησης και καταγραφής των πολλαπλών ζητημάτων που έχουν αντιμετωπίσει, σε σχέση με τη διάδραση με την ελληνική κοινωνία, οι νέοι αφρικανικής καταγωγής.

Κάνοντας μια ανασκόπηση στην εξέλιξη της μεταναστευτικής ιστορίας της χώρας, διαφαίνεται το μούδιασμα της Ελλάδας στην αντιμετώπιση του μεταναστευτικού κύματος μετά την δεκαετία του '80, το οποίο ήταν καθοριστικό για τον τρόπο με τον οποίο στη συνέχεια διαμορφώθηκαν οι συνθήκες συμβίωσης και ο τρόπος αντιμετώπισης του ξένου πληθυσμού.

Ο μεταναστευτικός πληθυσμός από την Νιγηρία κατέφθασε λόγω των συνθηκών που επικρατούσαν στη χώρα του και όπως οι υπόλοιποι μεταναστευτικοί πληθυσμοί, ερχόμενοι στην Ελλάδα εργάστηκαν και υπό συνθήκες επισφάλειας και ήρθαν αντιμετώπι με τη δυσκολία νομιμοποίησης και τις ατελείωτες γραφειοκρατικές διαδικασίες, οι οποίες στάθηκαν ως βάση για την ενίσχυση συναισθημάτων διαφορετικότητας και αποθάρρυνση της προσπάθειας την απόπειρα ένταξης.

Τα αισθήματα αυτά, εξακολούθησαν να υπάρχουν και μετά την εμφάνιση της Δεύτερης Γενιάς, οι οποίοι ήταν μια μεγάλη πρόκληση για το κράτος, που βρίσκονταν ακόμα στην προσπάθεια νομιμοποίησης της πρώτης γενιάς και συμπερίληψής της στο νομικό σύστημα της χώρας. Οι νέοι Δεύτερης Γενιάς αντιμετωπίστηκαν από το κράτος ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας, αναγκάζοντας τους αρχικά, να ακολουθήσουν τη διαδικασία της νομιμοποίησης που ακολούθησαν οι γονείς τους, στη συνέχεια, διαμορφώνοντας άλλα κριτήρια για την περίπτωση τους το κράτος, διευκολύνθηκε η διαδικασία νομιμοποίησης τους. Τέλος τους επιτράπηκε να αναγνωριστούν ως πολίτες της χώρας, δίνοντας τους την ελληνική ιθαγένεια βάσει πολλαπλών κριτηρίων.

Η διαδικασία μέχρι να νομιμοποιηθεί η Δεύτερη Γενιά αφρικανικής καταγωγής, την ανάγκασε να ζει σχεδόν αόρατη μέσα στην ελληνική κοινωνία, και αυτό είχε σημαντικές επιπτώσεις στην διαμόρφωση της ταυτότητας της. Ζει ανάμεσα σε δυο κόσμους, έχοντας επιρροές από την χώρα καταγωγής αλλά και την Ελλάδα. Βασικό στοιχείο στην διαμόρφωση αυτής της ταυτότητας είναι ωστόσο το συναίσθημα του «ανήκειν» που επηρεάζεται από τον θεσμικό ρατσισμό και όπως φανερώνεται μέσα από τις δηλώσεις των συνομιλητών, και από το άγχος και τα συναισθήματα ανασφάλειας σε συνδυασμό με τη διαφορετική μεταχείριση τους λόγω του χρώματος της επιδερμίδας τους ή της ξενικής τους καταγωγής.

Τέλος, η χρήση του όρου «Αφροέλληνας/Αφροελληνίδα» στέκει ως αυτοπροσδιορισμός με τον οποίο όμως δεν συμφωνούν όλοι οι νέοι Δεύτερης Γενιάς αφρικανικής καταγωγής, παρόλο που ως όρος έχει μεγάλη απήχηση. Ο τρόπος με τον οποίο ερμηνεύεται, διαφέρει. Για τον λόγο αυτόν ο όρος, δεν χρησιμοποιείται καθολικά από όλους, ενώ η ανάγκη επινόησης του όρου πηγάζει για μερικούς από τη θέλησή τους να εκφράσουν αυτή την αίσθηση της διαφορετικότητας και για άλλους να ονοματίσουν με περηφάνεια την αφρικανική καταγωγή τους.

## Επίλογος

Τα θέματα στα οποία αναφέρομαι, άρχισαν να συζητούνται πιο έντονα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αλλά και από το ευρύτερο περιβάλλον στο οποίο έκανα την έρευνα. Από την περίοδο του Μαρτίου μέχρι και τον Δεκέμβριο του 2020, συνέβησαν ιστορικής σημασίας γεγονότα, που έδωσαν χώρο στον δημόσιο διάλογο σχετικά με την ορατότητα των Αφροελλήνων. Ειδικότερα, η δολοφονία του George Floyd στην Αμερική προκάλεσε παγκόσμια ταραχή και έδωσε το σθένος στους νέους αφρικανικής καταγωγής να κατέβουν στους δρόμους, και μαζί τους, όλοι όσοι θεώρησαν πως πρέπει να μπει ένα τέλος στις διακρίσεις, τον ρατσισμό και την ανισότητα. Η καταδίκη του πρώην πολιτικού κόμματος της Χρυσής Αυγής ως εγκληματικής οργάνωσης επίσης γράφτηκε στην ιστορία. Τα παραπάνω λειτούργησαν ως εναύσματα ώστε να ανοίξουν όλο και περισσότερες συζητήσεις πάνω στο θέμα του ρατσισμού και της μαύρης εμπειρίας όπως βιώνεται στην Ευρώπη και συγκεκριμένα στην Ελλάδα.

Υπήρξαν πολλές συνεντεύξεις και δημοσιεύματα, μαύρων καλλιτεχνών που μοιράζονταν τα βιώματά τους, και δεν ήταν λίγες οι ανοιχτές συζητήσεις ή οι βιντεοσκοπημένες διοργανώσεις, όπως αυτές που διοργανώθηκαν από την ομάδα Documatism,<sup>33</sup> τη Στέγη Ωνάση<sup>34</sup> και την οργάνωση Generation 2.0,<sup>35</sup> οι οποίες έφεραν στο προσκήνιο την εμπειρία των Ελλήνων αφρικανικής καταγωγής. Στην προσπάθειά τους, οι ομάδες αυτές να καταλάβουν ποιοι είναι οι Αφροέλληνες και τι νιώθουν για τον εαυτό τους, δίνουν ορατότητα στον όρο και τον χρησιμοποιούν, για να αναφερθούν με ορθότερο τρόπο στην περίπτωση των μαύρων Ελλήνων. Την ώρα που στην Αμερική ο μαύρος πληθυσμός παλεύει για την ισότητα, στην Ελλάδα η Δεύτερη Γενιά αφρικανικής καταγωγής παλεύει για την ορατότητά της και την ισότιμη πρόσβαση στα δικαιώματά της.

Η συζήτηση περί του όρου «Αφροέλληνας/Αφροελληνίδα», η εξέταση των επιμέρους παραμέτρων του και οι διαφωνίες σχετικά με αυτές, πιστεύω πως ορίζουν μια εξαιρετική χρήσιμη διαδικασία που θα δώσει βήμα στα παιδιά Δεύτερης Γενιάς ώστε να εκθέσουν δημόσια τα κενά στην νομοθεσία και να εκφράσουν τις αντιφάσεις που περιγράφονται παραπάνω σε αυτή την εργασία, με την ευχή αυτό να λειτουργήσει βελτιωτικά στις διαδικασίες ένταξης και ενσωμάτωσης. Ένα ζωτικό θέμα για την ελληνική κοινωνία στις αρχές του 21αίωνα.

---

<sup>33</sup> Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την δράση τους, για την παγκόσμια ημέρα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, βλέπε : <https://online.tainiothiki.gr/page/i-am-not-your-negro-human-rights-day/>, <https://www.athensvoice.gr/culture/cinema/693820>

<sup>34</sup> Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την δράση τους βλέπε: <https://www.onassis.org/el/news/9-afrogreeks-discuss-what-does-i-cant-breathe-mean-in-greece>

<sup>35</sup> Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την δράση τους βλέπε: <https://g2red.org/el/campaign-quot-is-it-racism-quot/>

Ευελπιστώ πως η παρούσα εργασία θα αποτελέσει τη βάση για να ερευνηθεί περαιτέρω η αφρικάνικη κοινότητα στην Αθήνα και σε ολόκληρη την Ελλάδα, ώστε να αναλυθούν και άλλες πτυχές της, σχετικά με την διαμόρφωση της ταυτότητάς της. Μέχρι πρότινος, θα θεωρούνταν αλληλο-αποκλειόμενες οι έννοιες «Έλληνας» και «Μαύρος» λόγω κυρίως των φαινοτυπικών χαρακτηριστικών, που λειτουργούσαν σαν διαρκή επισήμανση της διαφορετικότητας και καθιστούσε αυτόματα τους Αφροέλληνες μη αφομοιώσιμους από την κοινωνία. Η αφρικάνικη διασπορά στην Ελλάδα είναι ένα θέμα που δεν έχει ερευνηθεί εκτεταμένα στους ακαδημαϊκούς κύκλους, και φιλοδοξώ να αποτελέσει αντικείμενο μελλοντικών ερευνών. Σε αυτές, μείζονος σημασίας ζήτημα, θεωρώ και την περαιτέρω αποσαφήνιση του ποιοι είναι οι Αφροέλληνες. Είναι μόνο τα παιδιά της Δεύτερης Γενιάς μεταναστευτικής καταγωγής ή θα μπορούσε να θεωρηθούν και οι γονείς τους που στις περισσότερες περιπτώσεις, διαμένουν περισσότερα χρόνια στην χώρα, αλλά δεν πληρούν τα κριτήρια να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια; Θα μπορούσε να είναι ένας πρόσφυγας αφρικανικής καταγωγής που επιλέγει να αυτοπροσδιορίζεται ως «Αφροέλληνας/Αφρορρληνίδα»; Και ποιος εν τέλει έχει τον πρώτο λόγο πάνω σε αυτό;

## Πηγές-Βιβλιογραφία

### Πηγές

#### Ιστοσελίδες

Πληροφορίες σχετικά με τον εμφύλιο πόλεμο στην Νιγηρία:

History.com (2009). *History*. <https://www.history.com/this-day-in-history/civil-war-in-nigeria> (πρόσβαση την Δευτέρα 27/7/2020, 15:28).

Nigerian Civil War (2018). *New World Encyclopedia*.

[https://www.newworldencyclopedia.org/p/index.php?title=Nigerian\\_Civil\\_War&oldid=1016233](https://www.newworldencyclopedia.org/p/index.php?title=Nigerian_Civil_War&oldid=1016233) (πρόσβαση την Τετάρτη 2/7/2020, 02:46).

Πληροφορίες σχετικά με τον νόμο Ραγκούση:

Aftodioikisi.gr (2013). *Αυτοδιοίκηση*. <https://www.aftodioikisi.gr/ipourgeia/ste-olokliri-i-apofasi-gia-tin-antisintagmatikotita-nomou-ragkousi/> (πρόσβαση την Παρασκευή 18/9/2020, 15:28).

Πληροφορίες σχετικά με τους Έλληνες στις Η.Π.Α.:

Πουρναρά, Μ. (2020) *Η καθημερινή*. <https://www.kathimerini.gr/world/1081652/otan-oi-ellines-itan-mayroi-stis-ipa/> (πρόσβαση την Τετάρτη 1/7/2020, 07:35).

Πληροφορίες σχετικά με την ιστοσελίδα για τους Νιγηριανούς της διασποράς:

Nigerians in Diaspora <https://nidcom.gov.ng/> (πρόσβαση τη Δευτέρα 1/2/2021, 13:25)

Nigerians in Diaspora Greece. *Facebook*. <https://www.facebook.com/NidoGreeceChapter/>.

(πρόσβαση την Δευτέρα 1/2/2021, 13:48)

Πληροφορίες σχετικά με το κίνημα EndSARS:

Καραλαριώτης, Κ (2021) *The Safia Blog*

<https://thesafiablog.com/2021/03/20/%CE%BD%CE%B9%CE%B3%CE%B7%CF%81%CE%AF%CE%B1%CE%B1%CF%83%CF%84%CF%85%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B2%CE%AF%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CE%AF%CE%BD%CE%B7%CE%BC%CE%B1-endsar/>

(πρόσβαση την Παρασκευή 26/3/2021, 13:06)

United African Women Organisation Greece. *Facebook*.  
[https://www.facebook.com/watch/live/?v=660239684584648&ref=watch\\_permalink](https://www.facebook.com/watch/live/?v=660239684584648&ref=watch_permalink)  
(πρόσβαση την Παρασκευή 26/3/2021, 13:48)

Πληροφορίες σχετικά με την Αφρικανική Ένωση:  
African Union <https://au.int/en/overview/> ( πρόσβαση την Κυριακή 21/3/2021, 17:12)

Πληροφορίες σχετικά με την λέξη Αφροέλληνας:  
Το κέρμα- Mc Yinka (2010), *Youtube*: <https://www.youtube.com/watch?v=BFKAftDYJvg>  
(πρόσβαση την Δευτέρα 1/2/2021,17:48).

Τσιτσόπουλος, Σ. (2020) *Athens Voice*. [https://www.athensvoice.gr/culture/cinema/693820\\_i-am-not-your-negro-kai-afrogreeks-online-sto-tainiothiki.gr](https://www.athensvoice.gr/culture/cinema/693820_i-am-not-your-negro-kai-afrogreeks-online-sto-tainiothiki.gr) (πρόσβαση την Δευτέρα 1/2/2021, 19:48).

Πληροφορίες σχετικά με την ύπαρξη αφρικανικού στοιχείου στην αρχαιότερη ιστορία:  
Kalimniou, D. (2020)*Neoskosmos.com*.<https://neoskosmos.com/en/167708/black-africans-and-the-ancient-greeks/> (πρόσβαση την Παρασκευή 5/2/2021, 12:14).

Hemingway, S. & Hemingway, C. (2008). *Metmuseum.org*.  
[https://www.metmuseum.org/toah/hd/afrg/hd\\_afrg.htm](https://www.metmuseum.org/toah/hd/afrg/hd_afrg.htm) (πρόσβαση την Παρασκευή 5/2/2021, 12:18).

Afropean.com (2019)[http://afropean.com/in-liminal-space-part-1/?fbclid=IwAR3Hs\\_Aeix62v2SkPg0T0dfCbyWT9KWhRXNVtdJTk0Jf7wWrJpypd716-r4](http://afropean.com/in-liminal-space-part-1/?fbclid=IwAR3Hs_Aeix62v2SkPg0T0dfCbyWT9KWhRXNVtdJTk0Jf7wWrJpypd716-r4)  
(πρόσβαση την Δευτέρα 1/2/2021, 19:40).

What is Afropean? Johny Pitts on Black Europe  
(2019).*Youtube*.<https://www.youtube.com/watch?v=oYQ6gwASIXY> (πρόσβαση την Δευτέρα 1/2/2021, 19:28).

Tainiothiki.gr. (2020) *Greek film archive*.<https://online.tainiothiki.gr/page/i-am-not-your-negro-human-rights-day/> (πρόσβαση την Δευτέρα 1/2/2021, 20:58).

Onassis.org. (2020) *Onassis* <https://www.onassis.org/el/news/9-afrogreeks-discuss-what-does-i-cant-breathe-mean-in-greece> (πρόσβαση την Δευτέρα 1/2/2021, 21:00).

G2red.org. (2020) *Generation 2.0*. <https://g2red.org/el/campaign-quot-is-it-racism-quot/> (πρόσβαση την Δευτέρα 1/2/2021,21:02)

Πληροφορίες σχετικά με την Αϊτή το 1821:

Hyde, J. (2020). *Janus.gr*. <https://www.janus.gr/2020/03/1821-100.html>  
(πρόσβαση την Δευτέρα 5/2/2021,11:12).

Πληροφορίες σχετικά με την θεωρία των σπασμένων παραθύρων:

Κοκκινογένης, Ι. *Curia.gr*. <https://curia.gr/i-theoria-ton-spasmenon-parathiron-broken-windows-theory-kai-i-simvoli-tis-stin-egklimatologia/>

Πληροφορίες για τον εθνικισμό:

Γαζή, Έ. (2008) *Το βήμα* <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=162373>,  
(πρόσβαση την Πέμπτη 12/2/2021].

### **Ανακοινώσεις Υπουργείων:**

Ελληνική Δημοκρατία Υπουργείο Εξωτερικών, (2014).<https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/i-poreia-tis-elladas-stin-europaiki-enosi.html> (πρόσβαση την Τρίτη 2/2/2021, 10:26).

Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, (2018). *Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη*.  
<http://www.opengov.gr/immigration/wp-content/uploads/downloads/2019/01/ethniki-stratigiki.pdf>

### **Νόμοι**



Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Ν. 33838/2010, ΦΕΚ Α΄, Αρ. Φύλλου 49.

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Ν 4332/2015, 9.7.2015, ΦΕΚ Α΄, Αρ. Φύλλου 76.

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Ν.1438/1984, 8-5-1984, ΦΕΚ Α΄, Αρ. Φύλλου 60.

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Ν.4285/2014, ΦΕΚ Α΄, Αρ. Φύλλου 191.

## **Ελληνόγλωσση**

Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.) (2018). Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?" Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου. Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016. Αθήνα: ΕΕΜΕΚΕ. Γιουλάφη, Λ., Φαρδέλλα, Π., & Χρυσοβιτσάνου, Γ. (2007). *Η αντίληψη των Αφρικανών μεταναστών στην Ελλάδα για την αντιμετώπιση τους από τους γηγενείς* (Διπλωματική εργασία). ΑΤΕΙ Κρήτης, Ηράκλειο.

Εκμέ-Πουλοπούλου, Η. (επιμ.) (2007). *Η Μεταναστευτική Πρόκληση*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζησης.

Ελληνικό ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής [ΕΛΙΑΜΕΠ] (2015). *Αλφαβητάρι της Μετανάστευσης* [Κείμενο εργασίας Νο. 64/2015].

Ελληνική Δημοκρατία Υπουργείο Εξωτερικών (2014). *Η πορεία της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση*. <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/i-poreia-tis-elladas-stin-europaiki-enosi.html>

Ζάμπας, Ε. (2018). *Πολυπολιτισμικότητα και μετανάστευση στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Πολιτικοί-Κοινωνικοί φραγμοί που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες στην καθημερινότητα τους στην Ελλάδα* (Διπλωματική εργασία). Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Θεσσαλονίκη.

Θεοδωρόπουλος, Χ. & Συκιάτου, Α. (επιμ.) (1994). *Η προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών εργατών και των οικογενειών τους*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της "Εστίας".

Καβουνίδη, Τ., Κόντης, Α., Λιανός, Θ., & Φακιολάς, Ρ. (επιμ.) (2008). *Μετανάστευση στην Ελλάδα: Εμπειρίες- Πολιτικές- Προοπτικές*. Αθήνα: Εκδόσεις ΙΜΕΠΟ.

Καψάλης, Α. (επιμ.) (2007). *Αδήλωτη απασχόληση και νομιμοποίηση των μεταναστών: Η πρόκληση της μεταναστευτικής πολιτικής*. Αθήνα : Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ - ΑΔΕΔΥ.

Κόζη, Ε. (2010). *Το σχολείο ως μέσο ένταξης της δεύτερης γενιάς μεταναστών: Μια ποιοτική προσέγγιση* Μεταπτυχιακή εργασία ειδίκευσης, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών).

Κουκουτσάκη, Α.(2005) *Κοινωνικές Αναπαραστάσεις του Εγκλήματος και Εγκληματολογία - Εισαγωγή στο μάθημα της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας* (διδασκτικές σημειώσεις), Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

Λάλλας, Δ. Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. *Μεθοδολογία και Μέθοδοι κοινωνικής έρευνας: Ποσοτικές και Ποιοτικές Μέθοδοι*. <https://eclass.aueb.gr/modules/document/file.php/OIK308/%CE%9C%CE%AC%CE%B8%CE%B7%CE%BC%CE%B1%205%CE%BF.pdf>

Τριανταφυλλίδου, Α. (2005). *Ελληνική Μεταναστευτική Πολιτική: Προβλήματα και Κατευθύνσεις*. Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής.

Παπαγεωργίου Γ. (1998). *Μέθοδοι στην Κοινωνιολογική Έρευνα*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Παλαιολόγου, Ν., Κυρίδης, Α., Ευαγγέλου, Ο., Σταυρινούδη, Α., & Γιαλαμάς, Β. (2010). «*Ένταξη δεύτερης γενιάς μεταναστών μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας*».

Πάυλου, Μ., & Σκουλαρίκη, Α. (επιμ.) (2009). *Μετανάστες & Μειονότητες: Λόγος και Πολιτικές*. Βιβλιόραμα.

Παρασκευοπούλου-Κόλλια, Ε. Α. (2008). *Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και συνεντεύξεις*. Open Education - The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology, 4(1), 1-10.

Παπαφιλίππου, Α. (2017). *Ο ιθαγενειακός κώδικας: Οι προϋποθέσεις της γέννησης και της φοίτησης των μεταναστών για την ένταξη στην Ελλάδα* (Διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Κόρινθος.

Παπασιώτη- Πασιά Ζ. (1992): «*Ιθαγένεια- Υπηκοότητα. Δύο όροι με μονοσήμαντο περιεχόμενο; Η ελληνική ιθαγένεια. Η Ευρωπαϊκή ιθαγένεια*» σε: Επετηρίδα Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης, σ. 35-47.

Παπασιώτη-Πασιά , Ζ. (2019). Το περιεχόμενο των εννοιών: «Εθνικότητα» και «Ιθαγένεια» στη Συμφωνία των Πρεσπών\*. Pro Justitia, 2. Ανακτήθηκε από <http://ejournals.lib.auth.gr/projustitia/article/view/6794/6550>

Πανταζής, Β., 2015. *Αντιρατσιστική εκπαίδευση*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα:Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/1633>

Παπαδάκης, Χ. Α. (2008). *Οι Αφρικανοί στην Κρήτη Χαλικούτες*. Γραφικές Τέχνες Καραγιαννάκη.

Παυλόπουλος, Β., Μπεζεβέγκης, Η., & Γεωργαντή, Κ. (2012). «Εθνοτική ταυτότητα και ψυχολογική προσαρμογή εφήβων μεταναστών». Στο Α. Παπαστυλιανού (επιμ.) *Διαπολιτισμικές Διαδρομές: Παλιννόστηση και Ψυχοκοινωνική Προσαρμογή*. (pp. 91-124). Gutenberg.

Πουρνάρα, Μ. (2020). Όταν οι Έλληνες ήταν «μαύροι» στις ΗΠΑ. Η Καθημερινή. <https://www.kathimerini.gr/world/1081652/otan-oi-ellines-itan-mayroi-stis-ipa/>

Στεργίου, Λήδα. (2015). Εκπατρισμός και διαπολιτισμικότητα. Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. 3. 189. 10.12681/jret.974.

Τσιώλης, Γ. (2014). *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*. Εκδόσεις Κριτική.

Μουσούρου, Μ. Α. (Δεκέμβριος 2003). *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Gutenberg.

Μουσούρου, Λ. (1998). «Κοινωνικός αποκλεισμός και κοινωνική προστασία», στο Κασιμάτη, Κ. *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών – ΚΕΚΜΟΚΟΠ, Αθήνα, Gutenberg, σ.67-85.

Μπένεντικτ, Α. (1997)., *Φαντασιακές Κοινότητες, Στοχασμοί για τις απαρχές του Εθνικισμού*, Αθήνα: Νεφέλη

Μωυσίδης, Α., & Παπαδοπούλου, Δ. Β. (2011). Α. Μωυσίδης, & Δ. Β. Παπαδοπούλου (επιμ.), *Κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα: Εργασία, Εκπαίδευση, Ταυτότητες*. (σελ. 9-18). Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη.

Φραγκουδάκη, Α. & Δραγώνα, Θ. (1997) *Τι είν' η πατρίδα μας; Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση*, Αθήνα, Αλεξάνρεια.

## **Ξενόγλωσση**

Anderson, B. 1998. *The Spectre of Comparisons: Nationalism, Southeast Asia, and the World*.

London: Verso.

Angel-Ajani, A. (2000). 'Italy's racial cauldron: immigration, criminalization and the cultural politics of race.' *Cultural Dynamics*, 12(3), 331–352. <https://doi.org/10.1177/092137400001200304>.

Apfelbaum, E. P., Norton, M. I., & Sommers, S. R. (2012). 'Racial color blindness: Emergence, practice, and implications.' *Current Directions in Psychological Science*, 21(3), 205–209. <https://doi.org/10.1177/09637214111434980>

Barker, M. (1981). *The New Racism: Conservatives and the Ideology of the Tribe*, London: Junction Books.

Bernal, M. (1987). *Black Athena: The Afroasiatic roots of classical civilization*. New Brunswick, NJ: Rutgers Univ. Pr.

Blackshire-Belay, C. A. (2001). 'The African diaspora in Europe: African Germans speak out.' *Journal of Black Studies*. 31(3), Special Issue: Africa: New Realities and Hopes. Pp. 264-287.

Brettell, C. B. (2006). 'Political belonging and cultural belonging: Immigration status, citizenship, and identity among four immigrant populations in a southwestern city.' *American Behavioral Scientist*, 50(1), 70–99. <https://doi.org/10.1177/0002764206289655>.

Clifford, J. (1994). Diasporas. *Cultural Anthropology*, 9(3), 302-338. Retrieved February 12, 2021, from <http://www.jstor.org/stable/656365>

Cohen, S. (2011). *Folk Devils and Moral Panics: the creation of the Mods and Rockers*. Routledge Classics. London and New York.

Du Bois, W. E. B. (1903). *The souls of black folk*. New York: Vintage Books.

Eriksen, T. H. (2010). *Ethnicity and nationalism: Anthropological Perspectives* (3rd ed.). Pluto Press NY.

Ferrell, J. & R. Sanders (1995), "Culture, Crime and Criminology", st. Ferrell, J. & R. Sanders (ep.μ.), *Cultural Criminology*, Boston: Northeastern University Press.

Gemmeke, A. (2013). West African migration to and through the Netherlands: Interactions with perceptions and policies. *Urban Anthropology and Studies of Cultural Systems and World Economic Development*, 42(1/2), *SPECIAL ISSUE: African Transnational Migration to Europe and the United States, Part I (SPRING, SUMMER 2013)*, 57–94.

Gemi, E. & Triandafyllidou, A. (2018). *Migration in Greece: Recent Developments in 2018*.

Hall, Stuart. (1989). Cultural Identity and Diaspora. *Framework: The Journal of Cinema and Media*, 36, 222-237

Hobsbawm, E. & Ranger, T. (2004). *Η Επινόηση της Παράδοσης*, Αθήνα: Θεμέλιο.

Huber, J. (2012). *Intercultural competence for all: Preparation for living in a heterogeneous world*. Council of Europe. <https://rm.coe.int/intercultural-competence-for-all/16808ce20c>

Julius-Adeoye, R. J. (2017). The Nigeria-Biafra war, popular culture and agitation for sovereignty of a Biafran nation. African Studies Centre Leiden, The Netherlands. 1–21

Kiprianos, P., Balias, S., & Passas, V. (2003). Greek policy towards immigration and immigrants. *Social Policy Administration*, 37(2), σ. 148-164. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/1467-9515.00331>

Lazaridis, G., & Poyago-Theotoky, J. (1999). Undocumented migrants in Greece: Issues of regularization. *International Migration*, 37(4), 715–740. <https://doi.org/10.1111/1468-2435.00091>

Lazaridis, G., & Wickens, E. (1999). Ethnic minorities in Greece. *Annals of Tourism Research*, 26(3), 632–655.

Michail, D., & Christou, A. (2018). Youth mobilities, crisis, and agency in Greece: Second generation lives in liminal spaces and austere times. *Transnational Social Review*, 8(3), 245–257. <https://doi.org/10.1080/21931674.2018.1511032>

Mounk, Y. (2018). *The people vs. democracy: Why our freedom is in danger and how to save it*. Harvard University Press.

Murphy, K., & Mazerolle, L. (2018). Policing immigrants: Using a randomized control trial of procedural justice policing to promote trust and cooperation. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 51(1), 3–22. <https://doi.org/10.1177/0004865816673691>

Nehl, M. (2016). The concept of the African diaspora and the notion of difference. In *Transnational Black Dialogues: Re-Imagining Slavery in the Twenty-First Century*. (1<sup>st</sup>., pp.39-54). Transcript-Verlag. <https://doi.org/10.14361/9783839436660>.

Nnaemeka, O. (2007). Re-imagining the Diaspora: History, Responsibility, and Commitment in an Age of Globalization. *Dialectical Anthropology*, 31, 127-141. <https://doi.org/DOI.10.1007/s10624-007-9031-8>

Ocampo, A. C. (2013). “Am I really Asian?”: Educational experiences and panethnic identification among second-generation Filipino Americans. *Journal of Asian American Studies*, 16(3), 295–324. <https://doi.org/10.1353/jaas.2013.0032>

Omi, M. & Winant, H. (1994). *Racial Formation in the United States* (2nd ed.), New York: Routledge.

Papadopoulos, A. G., & Fratsea, L.M. (2015). Facets of African immigrants’ mobility in Greece: Between transnationalism and integration.

Ranciere, J. (2004). Who Is the Subject of the Rights of Man? *South Atlantic Quarterly*, 103(2–3), 297–310. <https://doi.org/10.1215/00382876-103-2-3-297>.

Pitts, J. (2019). *Afropean Afropean: Notes from Black Europe*. Penguin Random House UK.

Reis, M. (2004). Theorising Diaspora: Perspectives on Classical and Contemporary Diaspora. *International Migration*, 42(2), 41–60.

Schwab, W. B. (1970). Abner Cohen. Custom and Politics in Urban Africa: A Study of Hausa Migrants in Yoruba Towns. Pp. xii, 252. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1969. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 388(1), 163–164. <https://doi.org/10.1177/000271627038800135>

Shiller N.G. (2005) Long-Distance Nationalism. In: *Ember M., Ember C.R., Skoggard I. (eds) Encyclopedia of Diasporas*. Springer, Boston, MA. [https://doi.org/10.1007/978-0-387-29904-4\\_59](https://doi.org/10.1007/978-0-387-29904-4_59)

Smith, A. (2000). *Εθνική Ταυτότητα*, Αθήνα: Οδυσσέας.

Sobral, J. M. 2018. “Long-distance nationalism, boundaries and the experience of racism among Santomean migrants in Portugal”. In *Changing Societies: Legacies and Challenges. Vol. i. Ambiguous Inclusions: Inside Out, Inside In*, eds. S. Aboim, P. Granjo, A. Ramos. Lisbon: Imprensa de Ciências Sociais, 49–64. <https://doi.org/10.31447/ics9789726715030.02>

Sue, D. W., Capodilupo, C. M., Torino, G. C., Bucceri, J. M., Holder, A. M. B., Nadal, K. L., & Esquilin, M. (2007). Racial microaggressions in everyday life: Implications for clinical practice. *American Psychologist*, 62(4), 271–286. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.62.4.271>

Surette, R. (2011). *Media, Crime and Criminal Justice: Images, Realities and Policies*. Wadsworth Cengage Learning. United Kingdom.

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of inter-group behavior. In S. Worchel & L. W. Austin (Eds.), *Psychology of Intergroup Relations*. Chicago: Nelson Hall.

Tierny, W. G. (1998). Life history's history: Subjects foretold. *Qualitative Inquiry*, 4, 49-70. <https://doi.org/10.1177/107780049800400104>

Todorov, T. (2010). *The fear of barbarians: Beyond the clash of civilizations*. (A. Brown, Trans.) Chicago: The University of Chicago Press. (Original work published 2008)

Triandafyllidou, A., & Veikou, M. (2002). The hierarchy of Greekness: Ethnic and national identity considerations in Greek immigration policy. *Ethnicities*, 2(2), 189–208. <https://doi.org/10.1177/1468796802002002656>

Triandafyllidou, A. 2006. “Nations, migrants and transnational identifications: An interactive approach to nationalism”. In *the Sage Handbook of Nations and Nationalism*, eds. G. Delanty and K. Kumar. London: Sage, 285-306.

Waters, M. C. (1994). Ethnic and Racial Identities of Second-Generation black immigrants in New York city. *International Migration Review*, 28(4), Special Issue: The New Second Generation. (Winter, 1994), σ. 795-820.

Williams, M. T. (2020). Microaggressions: Clarification, evidence, and impact. *Perspectives on Psychological Science*, 15(1), 3–26. <https://doi.org/10.1177/1745691619827499>

Zhang, C. X., Fong, L. H. N., Li, S., & Ly, T. P. (2019). National identity and cultural festivals in postcolonial destinations. *Tourism Management*, 73, 94–104. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2019.01.013>

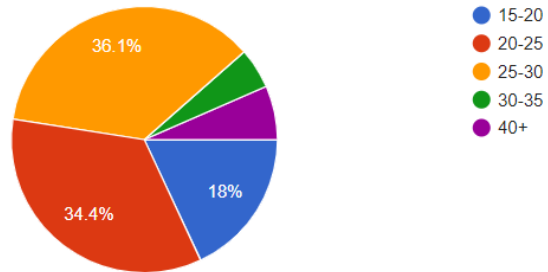
## Παράρτημα

### Ερωτηματολόγιο :

[https://docs.google.com/forms/d/1inrECE2kZwVIM-mo\\_AoyVmsIvnemaBfnmwckFD19eA/edit](https://docs.google.com/forms/d/1inrECE2kZwVIM-mo_AoyVmsIvnemaBfnmwckFD19eA/edit)

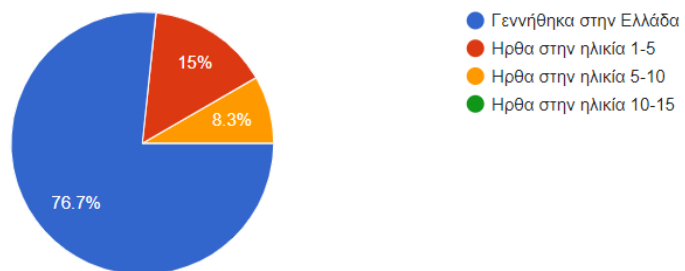
Πόσο χρονών είσαι;

61 responses



Πόσο καιρό διαμένεις στην Ελλάδα;

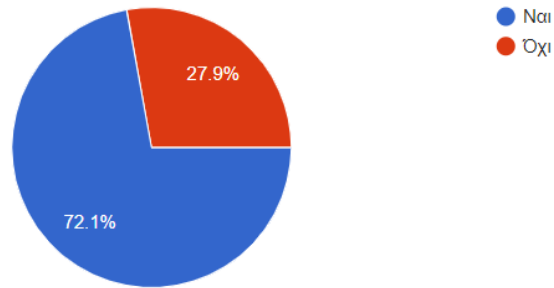
60 responses





### Εχεις αποκτήσει την Ελληνική ιθαγένεια;

61 responses



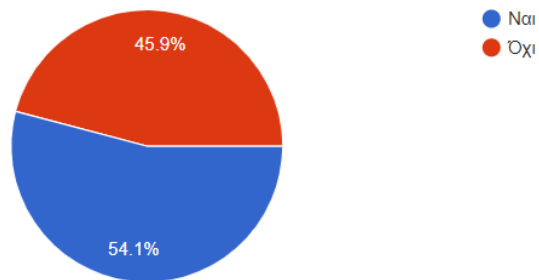
### Αν ναι πριν απο πόσο καιρό;

37 responses



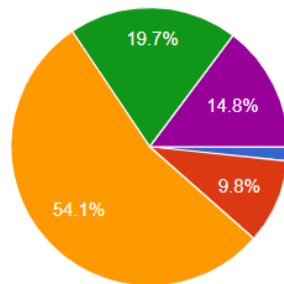
### Εχεις επισκεφτεί την χώρα καταγωγής σου;

61 responses



Εαν σε ρωστήσει κάποιος "Απο πού είσαι;" Πως είναι πιο πιθανό να ανταποκριθείς;

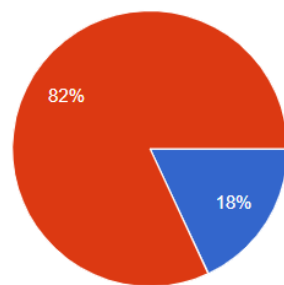
61 responses



- Ελληνας/ίδα
- Αφρικανός/η η πιο συγκεκριμένα , αναφέρεις την χώρα απο την οποία κατάγεσαι
- Θα κάνεις αναφορά στον τόπο καταγωγής και θα αναφέρεις πως γεννήθηκες στην Ελλάδα
- Θα πεις πως είσαι Ελληνας/ίδα και θα κάνεις αναφορά στον τόπο καταγωγής
- Αφροέλληνας/ίδα

Πιστεύεις πως η ελληνική κοινωνία έχει οικειοποιηθεί με την ιδέα της ύπαρξης της δεύτερης γενιας μεταναστευτικής καταγωγής απο την Αφρική; ( η οποία φοιτεί σε ελληνικά σχολεία και μιλάει άπταιστα ελληνικά)

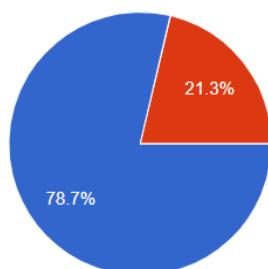
61 responses



- Ναι
- Όχι

Εχεις ακούσει τον ορο Αφροέλληνας;

61 responses

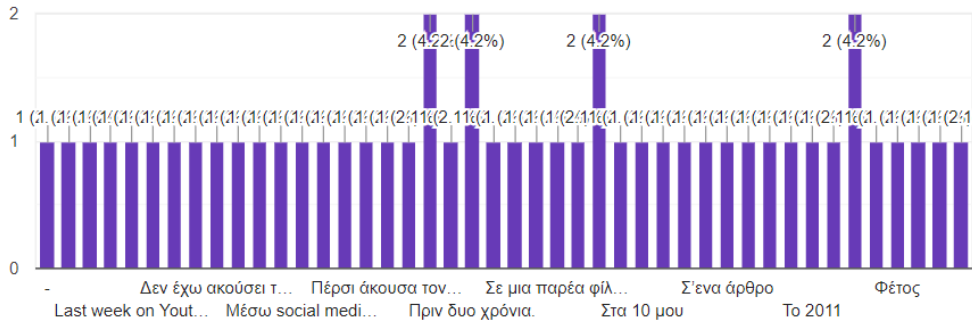


- Ναι
- Όχι

Θύμασε περιπου πού ή πότε την άκουσες πρώτη φορά;



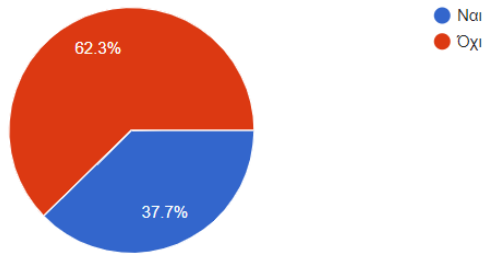
48 responses



Χρησιμοποιείς αυτον τον όρο για εσένα ;



61 responses



Με λίγα λόγια τι σημαίνει η λέξη Αφροέλληνας/Αφροελληνιδα για εσένα;Πως την αντιλαμβάνεσαι;



52 responses

